

Elämää panna kanssa:
Valvontarangaistus rikoksentekijän näkökulmasta

Jutta Koskinen
Tampereen Yliopisto, Porin Yksikkö
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2017

Tampereen Yliopisto, Porin Yksikkö
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Sosiaalityön tutkinto-ohjelma

KOSKINEN, JUTTA: Elämää pannan kanssa: Valvontarangaistus rikosentekijän näkökulmasta
Pro gradu -tutkielma, 87 sivua, 6 liitesivua.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Timo Toikko

Toukokuu 2017

Tiivistelmä

Tutkimukseni käsittelee valvontarangaistusta rikosentekijän näkökulmasta. Tutkimuksessa tarkastellaan valvontarangaistukseen sisältyvän kontrollin vaikutuksia rikosentekijän arkeen sekä hänen keinoja suoriutua sen vaikutuksista ja vastata niihin. Lisäksi tarkastelen valvontarangaistuksen tuomia hyötyjä ja haittoja rikosentekijälle sekä hänen yleisiä näkemyksiä valvontarangaistuksesta. Tutkimus tuo esille tietoa valvontarangaistuksen toimivuudesta rikosentekijän näkökulmasta. Tätä tietoa voidaan hyödyntää valvontarangaistuksen kehittämisessä.

Laki valvontarangaistuksesta toimi tutkimuksessani tärkeänä lähtökohtana valvontarangaistuksen käytäntöjen hahmottamisessa, kun taas sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin teorioita on hyödynnetty valvontarangaistuksen tuottaman kontrollin ymmärtämisessä. Motivaation käsitettä on käytetty valvontarangaistuksesta suoriutumisen tarkasteluun. Lisäksi sopeutumisen ja vastustuksen käsitteet auttavat ymmärtämään, miten rikosentekijät vastaavat valvontarangaistuksen tuomiin muutoksiin.

Tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksasta teemahaastattelusta. Haastateltavat olivat valvontarangaistusta suorittavia ja suorittaneita rikosentekijöitä. Neljä heistä oli tuomittu siviilipalveluksesta kieltäytymisestä ja loput neljä muista rikoksista. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty laadullista sisällönanalyysia. Lisäksi olen hyödyntänyt QDA Miner Lite-ohjelmaa.

Valvontarangaistuksen kontrolli vaikutti suorasti ja epäsuorasti haasteltavan arkeen muun muassa aikataulutuksen ja liikkumisen rajoittumisen kautta. Valvontarangaistuksen hyötynä nähtiin vankeusrangaistukseen liittyvien monien haittojen välttäminen, kun taas arkeen tulleet rajoitteet olivat haittoja. Muutama haastateltavista totesi valvontarangaistuksella olevan passivoivia vaikutuksia, mikä on yllättävää suhteessa sen tavoitteeseen aktivoida rikosentekijää. Haastateltavien valitsemat sopeutumiskeinot olivat yksilöllisiä vaihdellen haastateltavien välillä. Vastustamista ei pidetty yleisellä tasolla järkevänä, mutta käytännössä sitä tapahtui pieninä rikkeinä. Kaikkiaan valvontarangaistusta pidettiin kelvollisena rangaistuksena, joka tarvitsee hieman hiomista esimerkiksi muuttamalla kotoa lähdön ja paluun aikaikkunaa joustavammaksi.

Tutkielman johtopäätöksenä on, että valvontarangaistuksen vaikutusten kokeminen on yksilöllistä. Rikosentekijän taustalla on tässä vaikutusta, sillä siviilipalveluksesta kieltäytyneiden ja muista rikoksista tuomittujen erot taustoissa vaikuttivat osaltaan näkemysten erilaisuuteen. Tulevaisuudessa valvontarangaistuksen aiheuttamaa passivoitumista on tärkeää tutkia lisää, jotta tietoa sen mekanismeista saataisiin lisää ja sitä voitaisiin ehkäistä paremmin.

Avainsanat: Valvontarangaistus, kontrolli, motivaatio, sopeutuminen, vastustus

University of Tampere, Unit of Pori
The Faculty of Social Sciences, Degree Programme in Social Work

KOSKINEN, JUTTA: The life with collar: Monitoring sentence from an offender's point of view
Master's thesis, 87 pages, 6 appendix pages.

Social Work

Supervisor: Timo Toikko

May 2017

Abstract

My study deals with monitoring sentence from an offender's point of view. The study examines the effects of control monitoring sentence includes on offender's everyday life and his means to get through its effects and respond to them. Furthermore, I examine the advantages and disadvantages of monitoring sentence to offender and his general views of monitoring sentence. The study brings out knowledge of monitoring sentence's functionality from an offender's point of view. This knowledge can be utilized in developing monitoring sentence.

The monitoring sentence act functioned as an important starting point to perceive monitoring sentence's practices whereas social control and self-control theories have been utilized in comprehending the control monitoring sentence produces. The concept of motivation has been used to examine carrying out monitoring sentence. Furthermore, the concepts of adaptation and resistance assist to comprehend how offenders respond to changes monitoring sentence brings.

The research material consists of eight focused interviews. The interviewees were offenders, who were carrying or carried out monitoring sentence. Four of them were convicted for refusing non-military service and the remainder four for other crimes. The analysis method of research material has been used qualitative content analysis. Furthermore, I have utilized QDA Miner Lite-software.

The control of monitoring sentence affected directly and indirectly interviewees everyday life including through scheduling and restricting their movement. The advantage of monitoring sentence was seen in avoiding many disadvantages relating to imprisonment, whereas restrictions to everyday life were hindrance. Some of the interviewees stated monitoring sentence having passivating effects, which is surprising in relation to its objective to activate the offender. The interviewees chosen adaptation methods were individual alternating between the interviewees. Resistance wasn't considered sensible in general, but in practice it happened in small misdemeanors. Overall, monitoring sentence was considered a reasonable penalty that needs some refining for example changing the time window of leaving and returning home more flexible.

The conclusion of study is that experiencing the effects of monitoring sentence is individualistic. The offenders background has influence in this, because differences in the backgrounds of non-military service refusers and other crime offenders for one influenced disparity of views. In the future, it is important to research passivating effect caused by monitoring sentence more in order to gain more knowledge of its mechanisms and thus it could be prevented better.

Keywords: Monitoring sentence, control, motivation, adaptation, resistance

Sisältö

1. Johdanto	1
2. Valvontarangaistus	3
2.1 Valvontarangaistuksen suhde muihin rangaistuksiin ja sähköiseen valvontaan.....	3
2.2 Valvontarangaistus Suomessa	5
2.3 Kontrollin käsite ja valvontarangaistus	11
3. Valvontarangaistuksesta suoriutuminen ja sen muutoksiin vastaaminen	18
3.1 Motivaatio.....	18
3.2 Sopeutuminen ja vastustus.....	21
4. Tutkimusasetelma.....	29
4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	29
4.2 Tutkimuksen aineisto.....	31
4.3 Aineiston analyysi	35
4.4 Tutkimuksen etiikka	40
5. Tutkimustulokset	46
5.1 Suora kontrolli.....	46
5.1.1 Aika	46
5.1.2 Oleminen	49
5.1.3 Fyysiset tilat ja liikkuminen	52
5.2 Piilokontrolli.....	55
5.2.1 Itsensä toteuttaminen	55
5.2.2 Sosiaaliset suhteet.....	57
5.2.3 Työ ja opiskelu	60
5.3 Rangaistuksen tuomat hyödyt ja haitat.....	62
5.4 Reagoinnit muutoksiin ja vaikutuksiin	65
5.5 Suhtautuminen yleisesti valvontarangaistukseen	70
6. Yhteenveto.....	76
7. Lopuksi	82
7.1 Tutkimuksen luotettavuus	82
7.2 Tulevaisuuden mahdollisuudet.....	83
Lähteet	85
Liitteet	88

1. Johdanto

Tutkimukseni kohteena on valvontarangaistus. Se on rangaistus, jossa rikosentekijän oma koti toimii päänsääteisesti rangaistuksen paikkana. Tämä piirre tekee valvontarangaistuksesta ainutlaatuisen Suomen rangaistusjärjestelmässä. Valvontarangaistuksessa sekoittuvat yksityisen ja julkisen rajat toisiinsa, kun julkisen rangaistusjärjestelmän kontrollia tuodaan yksityisenä pidettyyn kodin piiriin. Valvontarangaistuksen myötä henkilön kotielämään ja arkeen tulee monia muutoksia ja rajoitteita, kun esimerkiksi valvontarangaistuksen myötä tuleva aikataulutus määrittää kotona oloa ja arjen menoja. Valvontarangaistuksen on rangaistuksena poikkeuksellinen, koska julkiselta taholta halutaan vain harvoin vaikuttaa suoraan kodin yksityisyyteen.

Valvontarangaistuksen kiinnostavuutta lisää se, että siinä hyödynnetään teknologiaa rikosentekijän valvomisessa. Valvontarangaistuksen käyttöönottoa voidaan pitää teknologian kehittymisen ilmentymänä, sillä ilman kehittyntä teknologiaa valvontarangaistusta olisi mahdotonta toteuttaa tehokkaasti. Teknologian hyödyntämistä rangaistuksissa voidaan pitää hyvänä asiana, sillä se tuo uusia mahdollisuuksia toimintojen kehittämiseen. Toisaalta teknologian pelätään kuitenkin korvaavan liikaa ihmisten tekemää työtä. Valvontarangaistuksessa tämä uhkakuva ei ole toteutunut, vaan työntekijöillä on tärkeä rooli sen toiminnassa. Erityisesti valvojat ovat merkittäviä valvontarangaistuksen toiminnassa, sillä he huolehtivat monista valvontarangaistukseen kuuluvista tehtävistä.

Valvontarangaistus on aihealueena laaja ja siinä on lukuisia erilaisia tutkimisen mahdollisuuksia. Olen rajannut tutkimukseni aiheen koskemaan valvontarangaistukseen sisältyvän kontrollin vaikutuksiin rikosentekijän arkeen. Valitsin valvontarangaistuksen kontrollin tarkastelun keskiöön, koska se on keskeinen elementti rangaistuksissa. Rangaistuksissa pyritään kontrolloimaan rikosentekijää tietyllä tavalla eikä valvontarangaistus tee tässä poikkeusta. On tärkeää ymmärtää, miten valvontarangaistuksen kontrolli vaikuttaa käytännössä rikosentekijän arjessa. Silloin saadaan tietoa siitä, että toimiiko kontrolli odotetulla tavalla. Haluan ymmärtää kontrollin näkymisen ohella sitä, miten rikosentekijä voi vastata ja sopeutua siihen. Näin voidaan selittää heidän toimintaa ja käytöstä rangaistuksen aikana. Minua myös kiinnostaa, millaisia hyötyjä valvontarangaistuksessa mahdollisesti on. Nämä hyödyt voivat toimia kontrollin tuomien haittojen vastapainona. Ne myös lisäävät valvontarangaistuksen hyväksyttävyyttä rangaistusmuotona. Tämän lisäksi tarkastelen, millaisia näkemyksiä rikosentekijät tuovat valvontarangaistuksesta esille. On kiinnostavaa saada tietää, millä tavoin he yleisesti kokevat valvontarangaistuksen ja arvioivat sitä.

Rikoksenteijöiden näkökulman nostaminen tutkimuksen keskiöön tuntui tutkimuksen alusta lähtien luontevalta ratkaisulta. Tässä tutkimuksessa rikoksenteijöitä lähestytään aktiivisina toimijoina, sen sijaan että heidät nähtäisiin pelkästään passiivisina vastaanottajina. Halusin lähestyä heitä aktiivisina toimijoina, jotka tekevät valvontarangaistuksesta omia tulkintojaan. Tiesin tämän valinnan olevan riskialtista, koska ei ole itsestään selvää, että löytäisin riittävästi kiinnostuneita ja halukkaista osallistumaan tutkimukseeni. Koin tämän olevan riskinoton arvoista, koska rikoksenteijöiden tarjoama tieto on keskeistä rangaistusten toiminnan ymmärtämisessä.

Tieteellisesti valvontarangaistus on aiheena relevantti, koska sitä ei ole Suomessa tutkittu paljoakaan vielä. Osittain tämä johtuu valvontarangaistuksen uutuudesta, sillä se on tullut voimaan vasta 2011. Lisäksi sosiaalityön kannalta valvontarangaistus on aiheena kiinnostava. Rikossosiaalityö on tärkeä sosiaalityön ala, vaikka se on keskusteluissa jäänyt hieman taustalle. Sosiaalityöllä on rikosalalla tärkeä paikkansa, sillä sosiaaliset ongelmat ja rikosala linkittyvät vahvasti toisiinsa. Esimerkiksi työttömyys, syrjäytyminen ja päihdeongelmat ovat rikosalalla keskeisiä kysymyksiä, joihin sosiaalityö voi tarjota tietämystään. Sosiaaliset kysymykset kytkeytyvät rikosalalla paitsi sosiaalisiin ongelmiin niin myös sosiaalis-kuntoutukselliseen eli hoidolliseen keskusteluun. Esimerkiksi kontrollin lisäksi rangaistusten tulee huomioida kuntoutusta ja yksilöllisyyttä. (Suonio & Linneborg & Lassila 2014, 10.) Myös näihin seikkoihin sosiaalityö kykenee tarjoamaan osaamistaan. Kaikkiaan sosiaalityöllä on asiantuntemusta ja tietoa käsitellä sekä ymmärtää näitä rikosalaan liittyviä sosiaalisia kysymyksiä. Tämän vuoksi halusin tutkimukseni kautta tuoda valvontarangaistusta esille sosiaalityön tutkimuksen mahdollisena kohteena, sillä koen sosiaalityön tarjoavan mielenkiintoisen ja tarpeellisen näkökulman aiheeseen. Mielestäni on hyödyllistä tarkastella valvontarangaistusta erilaisista tieteellisistä näkökulmista, koska näin siihen liittyvästä tiedosta ja näkökulmista tulee monipuolisempia, mikä laajentaa ymmärrystä aiheesta.

Tutkimukseni rakentuu seuraavasti. Ensiksi tarkastelen valvontarangaistusta ja sen suhdetta kontrolliin. Seuraavassa luvussa käsittelen motivaation, sopeutumisen ja vastuksen käsitteitä suhteessa rangaistuksesta suoriutumiseen. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni lähtökohdat, aineiston sekä sen hankinta- ja analyysimenetelmät. Viidennessä luvussa käsittelen tutkimukseni tuloksia. Kuudes luku on yhteenveto, jossa käydään läpi tutkimuksen teemat ja saavutukset. Viimeisessä luvussa käsittelen tutkimukseni luotettavuutta ja millaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia valvontarangaistuksen tutkimuksella on. Tutkimuksen lopusta löytyvät lähdeluettelo ja liitteet.

2. Valvontarangaistus

2.1 Valvontarangaistuksen suhde muihin rangaistuksiin ja sähköiseen valvontaan

Valvontarangaistus on määritelty varsin yksiselitteisesti sitä säättävässä laissa eli Laki Valvontarangaistuksessa (330/2011). Tässä laissa valvontarangaistus määritellään ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavaksi rangaistukseksi, jossa rangaistuksen suorittamista valvontaan teknisillä välineillä (Laki Valvontarangaistuksesta 2§). Se, mitä näillä teknisillä välineillä tarkoitetaan, ei ole yksityiskohtaisesti määritelty. Tällä tavoin on haluttu huomioida tekniikan nopea kehitys (Kurtto 2013, 178). Laissa mainitaan se, että nämä välineet voivat olla tuomitun asuntoon asennettavia, tuomitun haltuun annettavia tai tuomitun ylle ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettäviä välineitä. Teknisten välineiden käsite kattaa myös näiden välineiden yhdistelmät. Lisäksi laissa mainitaan, että tämä tai nämä tekniset välineet eivät saa mahdollistaa pakkokeinolaissa tarkoitettua teknistä kuuntelua tai katselua. (Laki Valvontarangaistuksesta 6§.) Tämän tarkoitus on turvata rikosentekijän perheenjäsenten perusoikeudet kotirauhaan ja yksityiselämän suojaan (Kurtto 2013, 173.)

Valvontarangaistuksen ymmärtämistä helpottaa sen tarkastelu suhteessa muihin Suomessa käytettäviin rangaistuksiin kuten valvottuun koevapauteen, yhdyskuntapalveluun ja vankeusrangaistukseen. Varsinkin valvontarangaistuksen ja valvotun koevapauden suhde on tärkeä ymmärtää, koska ne muistuttavat läheisesti toisiaan ja ne voidaan helposti sekoittaa toisiinsa. Sekä valvontarangaistuksessa että valvotussa koevapaudessa rikosentekijää kontrolloiva tekninen valvonta nousee keskiöön. Sen lisäksi näissä molemmissa rikosentekijä suorittaa tuomiotaan asunnossaan. Näitä kahta käytetään kuitenkin toisistaan eroavissa tilanteissa. Valvottu koevapaus on tarkoitettu vankeusrangaistuksen yhteyteen tapahtuvaksi asiaksi, kun taas valvontarangaistus on itsenäinen rangaistus. Valvottu koevapaus on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppuun sijoittuva ajanjakso, jonka vanki saa viettää vankilan ulkopuolella teknisen valvonnan alaisuudessa (Mohell 2014). Tämän tarkoituksena on suunnitelmallisen ja asteittaisen vapautumisen kautta edistää vangin valmiuksia sijoittua uudelleen yhteiskuntaan (Laki valvotusta koevapaudesta 2§).

Suhteessa yhdyskuntapalveluun valvontarangaistus on toissijainen rangaistus. Tämä tarkoittaa sitä, että yhdyskuntapalvelu on aina ensisijainen rangaistusvaihtoehto, kun molempien rangaistusten tuomitsemisedellytykset täytyvät (Kurtto 2013, 174). Perusteluna valvontarangaistuksen toissijaisuudelle on se, että valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelua tuntuvampi seuraamus, koska se merkitsee jatkuvan kontrollin kohteena olemista ja määrättyjen päiväohjelmien noudattamista. Lisäksi valvontarangaistukseen kuuluva ehdottoman päihitteettömyyden vaatimus lisää sen

vaativuutta. (Kangaspunta 2014, 2.) Valvontarangaistus sijoittuukin ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin (Oikeusministeriö 2014). Joissain tapauksissa voidaan valvontarangaistusta kuitenkin suosia yhdyskuntapalvelun sijasta. Syitä tähän voivat olla rikoksenteikijän aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset tai yhdyskuntapalvelutuomiot (Kangaspunta 2014, 2). Lisäksi molempiin rangaistusmuotoihin vaaditaan rikoksenteikijän suostumus (Kurtto 2013, 174). Rikoksenteikijä voidaan näin tuomita valvontarangaistukseen, jos hän ei anna suostumusta rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna. Hänet voidaan tuomita valvontarangaistukseen myös sen vuoksi, jos hänen ei voida olettaa suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta. (Kangaspunta 2014, 2.)

Valvontarangaistuksella on selkeä yhteys vankeusrangaistukseen. Valvontarangaistuksen tarkoituksena on korvata lyhyitä vankeustuomioita (Laki Valvontarangaistuksesta 2§). Sen vuoksi se on ankaruudeltaan lievempi kuin vankeusrangaistus. Valvontarangaistuksen tarkoituksena on toimia vakavana varoituksena vankilaan joutumisesta (Kurtto 2013, 175). Tämän voi tulkita selkiyttävän vankeusrangaistuksen roolia vakavien rikosten rangaistuksena valvontarangaistuksen vastatessa lievemmistä rikoksista. Tosin valvontarangaistus ei ole ehdoton vankeusrangaistuksen korvaaja. Valvontarangaistukseen tuomitseminen edellyttää rikoksenteikijän suostumusta, joten kieltäytymällä hän voi valita vankeusrangaistuksen (Eml. 178).

Valvontarangaistus on terminä ulkomailla harvinainen. Sen sijaan ulkomaisissa tutkimuksissa käytetään termiä sähköinen valvonta (*electronic monitoring*). Valvontarangaistus ja sähköinen valvonta eivät kuitenkaan tarkoita samaa asiaa, vaan sähköinen valvonta on laajempi ja kattavampi käsite. Paynen (2014, 383) mukaan sähköistä valvontaa voidaan määritellä ainakin neljällä eri tavalla: 1) rangaistuksena, 2) osana oikeusprosessia, 3) välineenä sekä 4) kokemuksena. Sähköisen valvonnan määrittäminen rangaistuksena tarkoittaa sen pitämistä itsenäisenä rangaistuksena, jolloin se ei siis ole osa toista rangaistusta. Tämän määrittäminen voisi ajatella tarkoittavan juuri valvontarangaistuksen tyyppisiä rangaistuksia. Kun sähköinen valvonta määritellään osaksi oikeusprosessia, sitä ei nähdä itsenäisenä rangaistuksena, vaan pikemminkin vaiheena, jota voidaan soveltaa eri oikeusprosesseissa. Esimerkiksi sähköistä valvontaa voidaan hyödyntää osana vankeusrangaistusta tai ehdonalaista koevapautta. Valvottu koevapaus on hyvä esimerkki tästä. Sähköinen valvonta voidaan määritellä myös välineeksi, jolla rikoksenteikijän rangaistuksen suorittamista voidaan valvoa. Sähköinen valvonta rinnastuu tällöin muihin valvomisen välineisiin kuten esimerkiksi kotikäynteihin tai huumetesteihin. Sähköisen valvonnan määrittäminen välineenä vie sen lähimmäksi erilaisia teknologia laitteita, joita rangaistusten valvonnassa käytetään. Tällöin sähköisestä valvonnasta tulee yläkäsite näille erilaisille laiteille. Sähköisen valvonnan

määrittelemisen kokemuksena sisältää sekä rikoksenteijän että viranomaisten kokemukset sen käytöstä. Sähköinen valvonta ei yksinään välineenä ehkäise rikoksia. Merkittävää on se, miten viranomaiset sähköistä valvontaa hyödyntävät. Rikoksenteijän kokemus sähköisestä valvonnasta taas määrittää sitä onko se ollut välineenä tehokas.

Sähköisen valvonnan kontekstualisoinnilla on Paynen (2014, 383) mukaan merkittäviä seuraamuksia siihen, miten sitä käytetään ja arvioidaan. Tämä määrittää sen minkälaisiin rikoksiin sitä hyödynnetään, miten laajasti sitä hyödynnetään sekä miten sitä sovelletaan. Samalla tavoin voidaan pohtia, miten valvontarangaistus on Suomessa kontekstualisoitu. Jos palaamme valvontarangaistuslaissa olevaan määritelmään, niin siinä valvontarangaistus määrittyy vahvasti vankeustuomioiden korvikkeena, sillä lain 2 §:ssä puhutaan valvontarangaistuksesta vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavana rangaistuksena. Koska valvontarangaistuksen maksimi aika on 6 kuukautta, voidaan päätellä, että se on tarkoitettu erityisesti lyhyitä vankeustuomioita korvaamaan. Suomessa valvontarangaistus kontekstualisoidaan omana rangaistuksena eikä vain toisten rangaistusten täydentäjä. Valvontarangaistuksen itsenäisyyttä omana rangaistuksena korostaa se, että se nähdään juuri yhdyskuntapalvelun ja vankeusrangaistuksen välimaastoon sijoittuvana rangaistuksena (Oikeusministeriö 2014). Oma lainsäädäntö ja käytännöt korostavat tätä itsenäistä asemaa.

2.2 Valvontarangaistus Suomessa

Valvontarangaistus on otettu Suomessa käyttöön 1.11.2011 (Oikeusministeriö 2014). Näin ollen valvontarangaistuksen käytöllä ei ole vielä pitkää historiaa Suomessa. Vastaavia rangaistuksia on kuitenkin käytetty pidempään muissa maissa, esimerkiksi Isossa-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Uudessa-Seelannissa (Kurtto 2013, 171). Valvontarangaistuksen tyyppinen rangaistus on myös käytössä muissa Pohjoismaissa eli Ruotsissa, Tanskassa, Islannissa ja Norjassa (Oikeusministeriö 2014). Suomen valvontarangaistuksen käytännöt ja edellytykset ovat paljolti omaksuttu Ruotsista (Kurtto 2013, 181). Vaikka valvontarangaistus on Pohjoismaiden välillä hyvin samankaltainen, niin niistä löytyy myös eroavaisuuksia. Esimerkiksi Tanskassa rangaistuksen maksimipituus on kolme kuukautta, joka on lyhyempi verrattuna Suomen kuuden kuukauden maksimiin. Vaikka valvontarangaistuksen tyyppistä rangaistusta käytetään laajasti Euroopassa, niin se ei ole rangaistustyyppinä yhtenäinen, vaikka lähentymistä sen suhteen on tapahtunut (Andersen & Andersen 2014, 351). Osaltaan tähän voi vaikuttaa se, että Suomen kaltaisten pohjoismaiden kriminaalipoliittinen ajattelu eroaa esimerkiksi Britannian ja muiden anglosaksisten maiden ajattelusta.

Valvontarangaistuksen käyttöönottoa Suomessa perusteltiin yhtäältä vankeusrangaistukseen liittyvillä ongelmilla ja toisaalta kustannussyillä (Kurtto 2013, 172). Valvontarangaistuksella voidaan välttää tai lieventää joitakin vankeusrangaistukseen liittyviä kielteisiä vaikutuksia ja seurauksia. Vankeusrangaistukseen yleisesti liitettyjä kielteisiä vaikutuksia ovat stigmatisaatio, pääoman menetys ja rikollisverkostot. Vankeuteen liittyy vahvoja stigmoja, joilla on merkittäviä seurauksia rikoksenteijän elämässä. Yksi esimerkki on työnantajien haluttomuus palkata entisiä vankeja. Vankeuteen liittyvät stigmaat voivat heikentää rikoksenteijän mahdollisuuksia saavuttaa vahvaa jalansijaa työmarkkinoilla. Pääoman menetys viittaa siihen, että rikoksenteijän tulotaso heikkenee vankeusrangaistuksen myötä. Vankeusaikana voivat työtaidot "ruostua" ja uusien taitojen hankkiminen on rajoitettua. Rikollisverkostot ovat riskiteijänä suuri, koska nämä verkostot vaikuttavat yksilön identiteetin muodostamiseen. Rikollisverkostojen myötä rikoksenteijä saa väistämättä erilaisia vaikutteita ja hänen käytökseensä vaikuttaa. Voidaan olettaa, että vaikutukset käytökseen ja asenteisiin ovat todennäköisesti antisosiaalisia ja voivat vaikuttaa hänen työmarkkina-asemaansa. Nämä negatiiviset seuraukset perustuvat yhteisön asenteisiin vankeusrangaistusta kohtaan, rikoksenteijän poissaoloon yhteiskunnasta sekä rikoksenteijän altistumiseen vaihtoehtoisille normeille ja rikollisverkostoille vankeusrangaistuksen aikana. (Andersen & Andersen 2014, 355–356.)

Valvontarangaistus on rangaistuksena edullinen suhteessa vankeusrangaistukseen, sillä valvontarangaistus maksaa päivältä vain noin 60 euroa, kun taas vankeusrangaistuksessa hinta nousee 180–200 euroon päivältä (Oikeusministeriö 2014). Pienempien kustannusten lisäksi valvontarangaistuksen käytöllä voidaan välttää vankiloitten liikakansoitus. Valvontarangaistuksen valvonta myös vaatii vähemmän henkilökuntaa, kun suurimman osan valvontatyöstä tekevät tekniset laitteet. (Andersen & Andersen 2014, 350.) Tosin säästöjen saaminen valvontarangaistuksen kautta ei ole aivan itsestään selvää. Valvontarangaistus on ainakin alkuvaiheessa lisännyt painetta kustannusten nousuun, kun Rikosseuraamuslaitoksen työmäärä on lisääntynyt siihen liittyvien selvitysten tekemisen vuoksi. Lisäksi myös lastensuojeluviranomaisten työtehtävien määrä voi lisääntyä, koska heidän on selvitettävä asunnossa olevien alaikäisten mielipide ja huolehdittava heidän kuulemisestaan. Päällekkäisen työn mahdollisuus myös kasvaa, kun yhdyskuntapalvelu on valvontarangaistukseen nähden ensisijainen vaihtoehto. Näin ollen jossain tapauksissa tehdään ensin selvitys yhdyskuntapalvelun soveltuvuudesta, jonka ollessa kielteinen tehdään selvitys valvontarangaistuksen edellytyksistä ja soveltuvuudesta. (Kurtto 2013, 185–186.) Valvontarangaistuksella voi olla potentiaalia tuoda pitemmällä tähtäimellä säästöjä yhteiskunnalle, mutta täysin varmaa se ei ole.

Valvontarangaistuksen toimintaan liittyy monia säädöksiä, joiden kautta sen toimintaa ja käytäntöjä ohjataan. Säädösten kautta määritellään muun muassa valvontarangaistuksen pituutta, siihen tuomitsemisen edellytyksiä, tuomitsemisprosessia sekä rikoksentekijän velvoitteita.

Valvontarangaistukseen tuomitettavan rangaistuksen enimmäispituus on kuusi kuukautta (Rikoslaki 6:11 a§). Sen sijaan tuomion vähimmäispituudessa noudatetaan vankeuden vähimmäispituutta, joka on 14 päivää (Kangaspunta 2014, 2). Rikoksentekijä voi suorittaa useampaa valvontarangaistusta korkeintaan yhden vuoden verran (Laki Valvontarangaistuksesta 22§). Näin ollen valvontarangaistusta ei ole tarkoitettu käytettäväksi pitkiin tuomioihin.

Valvontarangaistukseen tuomitsemisessa rikoksen laadulla ja taustalla on iso merkitys. Rikoksen jatkaminen asuinpaikasta käsin ei saa olla helppoa. Tämä voisi olla mahdollista esimerkiksi huumausainerikoksissa. Törkeissä väkivaltarikoksissa ei valvontarangaistusta käytetä siitä syystä, että näissä rikoksissa rangaistusten pituus ylittää valvontarangaistuksen kuuden kuukauden enimmäismäärän. Myös asuinkumppaniin kohdistuva pahoinpitely asettaa esteen valvontarangaistukseen tuomitsemiselle. (Oikeusministeriö 2014.) Lisäksi valvontarangaistukseen tuomitsemisen esteenä voi olla rikoksentekijän aikaisemmin tuomitut valvontarangaistukset. Sen sijaan aikaisemmat yhdyskuntapalvelutuomiot eivät aseta estettä valvontarangaistuksen tuomitsemiselle. (Kangaspunta 2014, 2.) Valvontarangaistuksen tuomitsemisen esteeksi nousee myös se, jos rikoksentekijällä ei ole asuntoa tai hänelle ei voida järjestää hyväksyttävää ohjelmaa. Lisäksi rikoksentekijän motivoituneisuuteen ja valmiuteen valvontarangaistuksen läpiviemiseen kiinnitetään huomiota, koska tuomioistuimen tulee voida olettaa hänen kykenevän suoriutuvan rangaistuksesta. (Kurtto 2013, 177.)

Näiden rajoitteiden myötä valvontarangaistukselle on määritetty selkeät kohderyhmät. Nykyisin valvontarangaistuksen pääasiallisina kohderyhminä ovat rattijuopumuksesta ja omaisuusrikoksesta tuomitut henkilöt (Oikeusministeriö 2014). Lisäksi ase- ja siviilipalveluksesta kieltäytymisestä voidaan tuomita valvontarangaistukseen (Aseistakieltäytyjäliitto). Heidän kohdalla kyse on todennäköisesti siitä, että valvontarangaistus on nähty parempana vaihtoehtona kuin vankeusrangaistus. Valvontarangaistuksen tarkoituksena on toimia vakavana varoituksena vankilaan joutumisesta. Sen vuoksi valvontarangaistusta ei voida pitää hyvänä rangaistusvaihtoehtona jo ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitulle henkilölle. (Kurtto 2013, 175.) Määriteltyjen kohderyhmien on oletettu olevan sellaisia, jotka hyötyvät ja suoriutuvat rangaistuksesta parhaiten. Tämä tiukka kohdennus voi kuitenkin tarkoittaa, että

valvontarangaistuksesta tulee vain harvojen ja valittujen rikoksenteekijöiden rangaistusvaihtoehto (Emt. 187).

Rikoslaisissa on ilmaistu valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytykset. Sen mukaan rikoksenteekijä tuomitaan valvontarangaistukseen, jos 1) rikoksenteekijää ei voida esteen tai edellytysten puuttumisen vuoksi tuomita yhdyskuntapalveluun, 2) valvontarangaistuksen tuomitsemiselle ei katsota olevan aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä rikoksen laadusta johtuvaa estettä, 3) valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksenteekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi (Rikoslaki 6:11 a§). Näiden edellytysten lisäksi rikoslaisissa ja valvontarangaistuslaissa edellytetään rikoksenteekijän suostumusta rangaistuksen tuomitsemiseen valvontarangaistuksena (Kurtto 2013, 178).

Rikosseuraamuslaitos on tehtävä selvitys ennen kuin rikoksenteekijä voidaan tuomita valvontarangaistukseen. Selvityksessä tarkastellaan, onko valvontarangaistus sopiva rikoksenteekijälle hänen henkilökohtaisten olosuhteiden näkökulmasta ja täytyykö valvontarangaistuksen edellytyksen hänen kohdalla. (Laki Valvontarangaistuksesta 7 §.) Selvityksen voi nähdä toimenpiteenä, jolla pyritään valikoimaan ne rikoksenteekijät, joilla on realistiset mahdollisuudet pärjätä valvontarangaistuksessa.

Selvitykseen voidaan liittää toimeenpanosuunnitelma, jos Rikosseuraamuslaitos pitää valvontarangaistusta perusteltuna, tai jos syyttäjä tai tuomioistuimien sitä erikseen pyytää. Toimeenpanosuunnitelmaan sisällytetään tiedot valvontarangaistukseen suorittamiseen tarkoitetusta asunnosta. Siihen kirjataan tiedot työstä, koulutuksesta, kuntoutuksesta tai muusta toiminnasta sekä valvontatapaamisista, joita valvontarangaistukseen sisältyisi ja niiden viikoittainen tuntimäärä. Lisäksi siihen kirjataan tiedot toimintaan osallistumisen aiheuttamasta asunnosta liikkumisen määrästä ja sen ajoittumisesta. (Laki Valvontarangaistuksesta 7 §.) Toimintasuunnitelman lisäksi valvontarangaistusta käsittelevässä laissa puhutaan täsmennetystä toimeenpanosuunnitelmasta, joka sisältää alustavaa toimeenpanosuunnitelmaa tarkemmat tiedot ja määräykset sekä rangaistuksen arvioidun alkamispäivän. Tämä suunnitelma laaditaan ja vahvistetaan Rikosseuraamuslaitoksen toimesta silloin, kun valvontarangaistus on tullut täytäntöön pantavaksi. (Laki Valvontarangaistuksesta 9 §.)

Yksittäisen valvontarangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa tehtävään nimitetty rikosseuraamuslaitoksen virkamies eli valvoja. Valvojalle on säädetty valvontarangaistuslaissa useita tehtäviä. Hänen tulee valvoa, että rikoksenteekijä noudattaa valvontarangaistuslaissa

säädetyjä velvollisuuksia. Valvojan tulee olla yhteydessä rikoksenteikijään ja paikkaan, jossa rikoksenteikijä osallistuu toimintavelvollisuudessa tarkoitettuun toimintaan. Hänen pitää riittävässä määrin tehdä ennalta ilmoitettuja ja ilmoittamattomia valvontakäyntejä rikoksenteikijän asuntoon sekä mahdollisesti hänen toimintavelvollisuuteen tarkoitettuun paikkaan. Valvojan tehtäviin kuuluu myös rikoksenteikijän tukeminen ja ohjaus. Lisäksi valvoja ilmoittaa ja laatii selvityksen rikoksenteikijän tekemistä velvollisuuksien rikkomisista Rikosseuraamuslaitokselle. (Laki Valvontarangaistuksesta 29–30§.) Valvojan vastuulla on valvontarangaistuksen toimiminen käytännön tasolla.

Valvontarangaistuksen suorittaminen tapahtuu joko asunnossa tai tilanteen vaatiessa laitoksessa. Asunnolla tarkoitetaan valvontarangaistuksessa rikoksenteikijän, hänen puolisonsa tai muun läheisen omistamaa tai vuokraamaa asuntoa. (Kangaspunta 2014, 17.) Rikoksenteikijän ei ole pakko suorittaa rangaistustaan omassa asunnossaan, vaan hän voi suorittaa rangaistuksen toisessa asunnossa esimerkiksi sukulaisen luona. Jos asunnossa asuu muita henkilöitä, tarvitaan rangaistuksen täytäntöönpanoon heidän suostumuksensa (Oikeusministeriö 2014). Sen sijaan laitoksessa tapahtuvaan rangaistuksen suorittamiseen riittää pelkästään tuomitun suostumus. Soveltuakseen valvontarangaistuksen suorittamiseen on asunnossa oltava sähkö ja siihen on kyettävä muodostamaan joko gms-yhteys tai puhelinyhteys kiinteää puhelinverkkoa käyttämällä. (Kangaspunta 2014, 17.) Valvontarangaistuksessa ollaan joustavia asunnon suhteen, kunhan se vain täyttää nämä vähimmäisvaatimukset.

Teknisillä laitteilla on keskeinen rooli valvontarangaistuksen valvonnassa. Yleisesti valvontarangaistusta suorittavaa rikoksenteikijää valvotaan nilkkaan kiinnitettävällä laitteella, joka on yhteydessä kotiin sijoitettuun seurantalaitteeseen. Pannassa oleva lähetin lähettää signaaleja seurantalaitteeseen, joihin seurantalaite reagoi valvomalla rikoksenteikijän asunnolla olemista ja päiväohjelman noudattamista. Matkapuhelinverkon kautta seurantalaite on yhteydessä valvontakeskukseen sekä kentällä oleviin tuki- ja valvontapartioihin. Teknistenlaitteiden lisäksi valvontarangaistuksen suorituksen valvomiseen osallistuu oleellisesti valvonta- ja tukipartiot. Partiot tekevät satunnaisia tarkastuskäyntejä rikoksenteikijän asuntoon sekä mahdollisesti työ- tai muulle toimipaikalle. Tämän lisäksi partiot valvovat rikoksenteikijän päihteettömyyden ja muiden toimeenpanosuunnitelmissa määriteltyjen velvollisuuksien noudattamista. (Oikeusministeriö 2014.)

Valvontarangaistus asettaa rikoksenteikijälle monia velvollisuuksia ja vaatimuksia. Ensimmäisenä hänen tulee osallistua täsmennetyn toimeenpanosuunnitelman laatimiseen. Tämän suunnitelman määräämällä tavalla hänen pitää osallistua toimintaan ja pysyä asunnossaan. Suunnitelman

noudattamisen lisäksi hänen tulee noudattaa laadittua viikoittaista aikataulua. Rikoksenteikijän velvollisuuksiksi katsotaan myös yhteyden pitäminen valvojaansa ja osallistumaan valvontatapaamisiin valvojan määrääminä ajankohtina. Valvontarangaistus velvoittaa myös rikoksenteikijää päästämään valvontatehtäväänsä suorittavan rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen ja hänen seurassaan olevan apuvalvojan asuntoonsa. (Laki Valvontarangaistuksesta 13 §.) Lisäksi rikoksenteikijän on noudatettava ehdotonta päihteettömyyttä sekä annettava ja osallistuttava sen valvomisen kannalta tarpeellisiin näytteisiin ja kokeisiin (Kurtto 2013, 178).

Erityisesti toimintavelvollisuus liittyy kiinteästi valvontarangaistuksen suorittamiseen (Kangaspunta 2014, 3). Valvontarangaistuslaissa toimintavelvollisuus määritellään rikoksenteikijän toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia ylläpitäväksi tai edistäväksi toiminnaksi. Tämä toiminta voi olla työntekoa, opiskelua, kuntoutukseen osallistumista tai muuta vastaavaa toimintaa. Toiminnan tuntimäärä on 10–40 tuntia viikossa. Ainoastaan toiminnan sisällöstä, matka-ajoista tai muusta vastaavasta seikasta johtuvan erityisen syyn vuoksi voi toimintaa olla enemmän (enintään 50 tuntia viikossa). (Laki Valvontarangaistuksesta 3 §.) Toimintavelvollisuudesta voidaan poiketa, jos se on välttämätöntä esimerkiksi sairastumisen vuoksi (Laki Valvontarangaistuksesta 17 §).

Toimintavelvollisuuden noudattamisen lisäksi rikoksenteikijän on noudatettava päiväohjelmaa, jossa määritellään tarkasti, missä hänen tulee kulloinkin olla. Valvontarangaistuksen pääsisältönä on rikoksenteikijän liikkumisen rajoittaminen niin, että hänen tulee pysyä asunnossaan kaikkina niinä aikoina, kun hänellä ei ole toimeenpanosuunnitelmassa määriteltyä toimintavelvollisuutta tai muuta ennalta sovittua syytä poistua asunnosta. Ainoastaan määrättyssä tarkoituksessa voi rikoksenteikijä liikkua asunnon ulkopuolella. Viikoittaiseen aikatauluun määrätään aika, jolloin rikoksenteikijä voi hoitaa henkilökohtaisia asioitaan esimerkiksi tavata läheisiään. (Kurtto 2013, 178–179.)

Rikoksenteikijä ei voi poiketa velvoitteistaan ilman lupaa, ellei poikkeaminen johdu välttämättömistä ja pakottavista syistä. Tällaisessa tilanteessa rikoksenteikijä on velvollinen ilmoittamaan siitä pikimmiten Rikosseuraamuslaitokselle. (Laki Valvontarangaistuksesta 17 §.) Jos rikoksenteikijä poikkeaa velvoitteistaan ilman lupaa tai hyväksyttävää syytä, joutuu Rikosseuraamuslaitos puuttumaan tilanteeseen. Tästä syntyvät seuraukset riippuvat siitä, kuinka vakavasti rikoksenteikijän on nähty velvoitteitaan rikkovan. Lievemmissä tapauksissa annetaan kirjallinen varoitus. Tämänkaltaisia velvoitteiden rikkomisia ovat esimerkiksi vähäinen poikkeaminen viikko-ohjelmasta tai myöhästyminen. (Kurtto 2013, 179.) Ennen varoituksen antamista tekee Rikosseuraamuslaitos asiasta selvityksen. Selvityksen tekemisen aikana on rikoksenteikijälle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. (Laki Valvontarangaistuksesta 18 §.)

Lievän rikkomuksen lisäksi kyseeseen voi tulla törkeä velvoitteen rikkominen, jolloin seuraukset ovat erilaiset. Törkeinä velvollisuuksien rikkomisia pidetään syyllistymistä rikokseen, muu kuin lievä alkoholista johtuva päihtymystila, rangaistuksen aloittamisen laiminlyönti tai ilman hyvää syytä kesken jättäminen. Toistuvaa velvollisuuksien rikkomista eli käytännössä kahta lievää rikkomistapausta voidaan nähdä törkeänä rikkomuksena. (Kurtto 2013, 179.) Näissä rikkomuksissa on Rikosseuraamuslaitoksen ryhdyttävä toimenpiteisiin asian viemiseksi tuomioistuimen käsiteltäväksi. Samalla kielletään valvontarangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen tai keskeytetään rangaistuksen täytäntöönpano, jos se on aloitettu. (Laki Valvontarangaistuksesta 19 §.) Tässäkin kohtaa Rikosseuraamuslaitoksen on tehtävä selvitys ja tarjottava rikoksenteikijälle mahdollisuus tulla kuulluksi (Laki Valvontarangaistuksesta 25 §).

Vaikka valvontarangaistuksessa puututaan yksilön perustaviin oikeuksiin vapautta rajoittamalla, niin siinä ei ole samanlaista rangaistuksellisesta elementtiä kuin verrattuna yhdyskuntapalveluun. Valvontarangaistuksessa rikoksenteikijä ei joudu tekemään työntekovelvollisuuden sisällyttämää 20-200 tuntia sovitussa palvelupaikassa ”yhteiseksi hyväksi”, vaan rikoksenteikijän toimintavelvoitteeseen kuuluvat toiminnot käytetään pääasiassa hänen ”omaksi hyväkseen” (esimerkiksi edistääkseen opintojaan). (Kurtto 2013, 188.)

Yhteiskunnallinen hyväksyntä vaikuttaa valvontarangaistuksen käytännön toimivuuteen, eli miten se otetaan vastaan ja miten siihen tullaan suhtautumaan rangaistusmuotona. Kansalaisten voi olla vaikeaa mieltää valvontarangaistusta rangaistukseksi, vaikka se puuttuu ja rajoittaa yksilöllisiä oikeuksia. Valvontarangaistus on kuitenkin vaativampi rangaistus kuin miltä se voi ulkopuolisen näkökulmasta näyttää, koska asunnossa pysymisen velvoite, aikataulut ja päihteettömyydenvelvoite ovat tiukkoja. (Kurtto 2013, 179–187.)

2.3 Kontrollin käsite ja valvontarangaistus

Kontrolli ei ole käsitteenä yksiselitteinen, joten käsitteen ympärille on nousut erilaisia teorioita. Näistä teorioista käytetään usein nimitystä kontrolliteoriat. Nämä teoriat ovat hyödyllisiä sen vuoksi, että ne avaavat useita näkökulmia kontrollin käsitteeseen. Lisäksi kontrolliteoriat ovat hyödyllisiä, koska ne avaavat mahdollisuuden sosiaalisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden tarkastelulle (Rautniemi 2012, 97). Niiden kautta voidaan ymmärtää, miten nämä sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat kontrollin olemassaoloon.

Koska kontrolliteorioita on useita, on mielekästä valita käsittelyyn vain muutama niistä, jottei niitä tule käsiteltyä liian pintapuolisesti. Tutkimustani varten olen valinnut sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin teoriat, jotka ovat tunnettuja esimerkkejä kontrolliteorioista. Valitsin nämä kaksi

teoriaa sen vuoksi, että ne pystyvät täydentämään toisiaan, sillä ne tarkastelevat kontrollia erilaisista lähtökohdista. Sosiaalisen kontrollin teoriassa painottuvat enemmän yhteisön toimien merkitys kontrollin mekanismeihin, kun taas itsek kontrollin teoriassa yksilön piirteiden vaikutukset korostuvat. Näiden kahden teorian kautta hahmottuu kontrollin yhteisölliset ja yksilölliset puolet. Tämä laajempi ymmärrys kontrollin toiminnasta auttaa ymmärtämään, millaisesta kontrollista valvontarangaistuksessa on pohjimmiltaan kyse.

Sosiaalisen kontrollin teoriassa kontrollista puhutaan sosiaalisena kontrollina. Sillä voidaan tarkoittaa sellaisia institutionaalisia käytäntöjä, joilla ihmisten käyttäytymistä pyritään ohjaamaan ja hallinnoimaan. Esimerkkeinä tällaisista järjestelmistä ovat hyvinvointivaltiolliset säätelyjärjestelmät kuten sosiaalipalvelut. Laajalti tarkasteltuna sosiaaliseen kontrolliin voidaan myös sisällyttää rikosoikeus, jonka voidaan olettaa heijastavan muita käytössä olevia sosiaalisen sääntelyn muotoja. Rikosoikeus on tässä terminä yleiskäsite, joka viittaa järjestelmän kaikkiin toimijoihin (esimerkiksi syyttäjään ja tuomioistuimeen). (Linneborg 2014, 19–20.) Ennen kaikkea sosiaalisen kontrollin voidaan kuitenkin ymmärtää merkitsevän yksilön ulkopuolista kontrollia (Rautniemi 2012, 97).

Sosiaalinen kontrolli jaetaan viralliseen ja epäviralliseen kontrolliin. Virallinen eli formaalinen sosiaalinen kontrolli sisältää kaikki virallisenormit alkaen niin koulun järjestyssäännöistä päättyen rikoslakiin. Viralliseen kontrolliin sisältyvät myös kaikki ne tahot ja toimet, jotka pyrkivät valvomaan virallisenormien toimeenpanoa. Näkyvimpiä virallista kontrollia harjoittajia ovat poliisi, syyttäjälaitos ja tuomioistuimet, koska ne kaikki edustavat virallista seuraamusjärjestelmää. Kuitenkin yhtä lailla esimerkiksi koulun järjestyssääntöjen noudattamista valvova opettaja on virallisen sosiaalisen kontrollin harjoittaja. Sen sijaan epävirallinen sosiaalinen kontrolli on kaikki se kontrolli, joka ei tapahdu virallisten normien pohjalta. Esimerkiksi vanhempien harjoittama valvonta ja heidän antamat rangaistukset ovat epävirallista sosiaalista kontrollia. Epävirallinen sosiaalinen kontrolli voi olla myös laitonta, jota virallisella kontrollilla pyritään estämään. Tämän kaltaisesta laittomasta epävirallisesta kontrollista on kyse esimerkiksi silloin, kun vanhempi kurittaa lastaan ruumiillisesti. (Kivivuori 2008, 188–189.)

Sosiaalisen kontrollin voidaan nähdä vaikuttavan (tai ei vaikuttavan) neljällä tavalla yksilöiden rikostaipumusta vähentävästi. Ensinnäkin tunnepohjaiset siteet muihin ihmisiin, joiden reaktioista välitämme, vähentävät rikollisuutta. Toiseksi motivoitunut sitoutuminen perinteisiin instituutioihin ja valintoihin vähentää rikollisuutta. Kolmanneksi ajan käyttäminen laillisiin toimintoihin ja harrastuksiin vie aikaa rikollisilta toiminnoilta. Neljänneksi lain noudattamista suosivat uskomukset toimivat sosiaalisen kontrollin kanavana sitouttamalla ihmisiä normeihin. Sosiaalisen kontrollin

teorian perusajatuksen voi ilmaista myös seuraavalla tavalla: yksilö, jolla ei ole tunnepohjaisia siteitä normeja noudattaviin henkilöihin, joka ei ole motivoitunut sitoutumaan laillisiin toimintoihin, joka ei käytä aikaa laillisiin toimintamuotoihin ja joka ei pidä lain noudattamista tärkeänä, tekee muita enemmän rikoksia. (Emt. 189.)

Sosiaalisen kontrollin teoriassa nähdään, että on olemassa keskeisiä instituutioita, jotka luovat vahvaa sosiaalista kontrollia ja voivat näin estää niiden piirissä olevien ihmisten rikollisuutta. Esimerkkeinä näistä instituutioista ovat avioliitto ja parisuhde, työ sekä paikkakunta. Parisuhteella ja erityisesti avioliitolla on todettu olevan vaikutusta yksilön rikosalttiuteen. Tämän voi nähdä johtuvan sen tuottamasta neljästä kontrolli tekijästä. Ensimmäinen kontrolli tekijä on parisuhteen luonne investointina laillisiin sosiaalisiin instituutioihin ja verkostoihin. Yksilön motivaatio välttää rikoksia nousee, koska vaakakupissa on enemmän menetettävää parisuhteen myötä. Parisuhteen menettämisen pelko ehkäisee halua tehdä rikoksia. Toinen parisuhteen kontrollivaikutus liittyy ajankäyttöön. Parisuhteen myötä yksilön rutiinotoiminnat muuttuvat. Yleisesti parisuhteen myötä yksilön ajankäyttö aikaisemmassa toiminnassa ja vertaisryhmissä vähenee, jolloin rikoskäyttäytymistä vahvistavat tekijät jäävät vähemmälle. Ajankäyttö painottuu parisuhteen myötä enemmän laillisiin toimintoihin. Kolmantena tekijänä on parisuhteen suora kontrollivaikutus. Yleensä parisuhteessa puoliso harjoittaa suoraa kontrollia kumppaniaan kohtaan, jolla hän pyrkii vähentämään puolisonsa riskikäyttäytymisen muotoja. Arkisesti tästä puhutaan usein hieman halventavasti ”nalkutuksena”, vaikka usein tällaisella kontrollilla on myönteisiä vaikutuksia. Tosin nykyisin tämän kaltaista puolison suoraa kontrollointia ei pidetä samalla hyväksyttävänä kuin ennen, joten tämän kontrollin vaikutus on heikentynyt. Parisuhteen neljänneksi kontrollivaikutukseksi voidaan katsoa kulttuuriset odotukset. Perinteisesti vallalla on ollut ajatus siitä, että parisuhteen ja erityisesti avioliiton solmiminen merkitsi vakavoitumista ja asettumista aloilleen. Kulttuuriset käsitykset vaikuttavat käsityksiin siitä, miten parisuhteen tulisi vaikuttaa yksilön elämään. Kulttuurissamme on kuitenkin tapahtunut sen kaltaisia muutoksia, jotka eivät enää niin vahvasti tue tätä kontrollivaikutusta. Nykyisin ei enää tueta samalla tavoin vakiintumisen ja sitoutumisen pohjautuvia ajatuksia, vaan niistä on pikemminkin tullut epämuodikkaita, kun kulttuurissamme on alettu korostaa nuorekkuutta ja siihen liittyvää vapautta ja vallattomuutta. Tästä huolimatta parisuhteella on yhä merkittävä rooli sosiaalisen kontrollin lähteenä ja siten myös rikollisuutta vähentävänä tekijänä. Parisuhteen rikollisuutta vähentävä vaikutus ei kuitenkaan näy kaikissa parisuhteissa, vaan keskeiseksi asiaksi nousee parisuhteen laatu. Parisuhteen kontrolloiva vaikutus kulminoituu hyviin parisuhteisiin, joissa puoliset ovat sitoutuneita toisiinsa. Erityisesti hyvillä avioliitoilla on rikollisuutta vähentävä vaikutus. (Kivivuori 2008, 194–196.)

Työ toimii myös sosiaalista kontrollia tuottavana instituutiona. Työn kohdalla sosiaalisen kontrollin mekanismit ovat hyvin samanlaiset kuin parisuhteen kohdalla. Työpaikkaan menettämiseen liittyvät riskit lisäävät yksilön motivaatiota välttää rikoksia. Työnteko vie myös aikaa rikosten tekemiseltä tai oleskelulta sellaisissa porukoissa, joissa rikoriski on suuri. Työnantaja itse voi toimia suorana sosiaalisen kontrollin lähteenä vaatimalla työntekijältä soveliasta käytöstä ja tarkkailemalla tämän toimintaa. Lisäksi työ antaa tekijälleen arvokkuutta, jota työttömällä ei aina samalla tavalla ole. Myös työsuhteen laadulla on merkitystä, sillä vain hyvän työsuhteen kautta yksilö sitoutuu riittävän vahvasti laillisiin instituutioihin. Varjellakseen tätä sidettä yksilö pidättäytyy rikosten tekemisestä. Sen sijaan epävarmat ja huonosti palkatut pätkätyöt eivät vähennä rikosalttiutta. Kyse ei ole pelkästään huonosta palkasta, vaan työn kokemisesta mielekkääksi. Huonolaatuiset työsuhteet eivät sitouta yksilöä samalla tavoin yhteiskuntaan kuten hyvälaatuiset tekevät. (Emt. 197.)

Paikkakunnalla on roolinsa sosiaalisen kontrollin tarjoajana. Yksilön asuessa pitkään tietyllä alueella, hän yleensä muodostaa sinne monia siteitä. Näitä siteitä ovat ystävät, hyvänpäivätutut ja henkilöt, jotka voi tunnistaa kasvoista tietämättä keitä he ovat. Pitkäaikaisen asumisen myötä voi myös muodostua sosiaalisia sulkeumia eli ihmiset tuntevat toisiaan paitsi suoraan, niin myös mutkan kautta. Muuttaminen paikkakunnalta toiselle merkitsee irtautumista näistä elämän puitteista ja siteistä, jotka tuottavat epävirallista sosiaalista kontrollia. Erityisesti lasten ja nuorten kannalta muutto tutulta alueelta voi olla erityisen raskas. Muuttoliikkeen ja alueellisen rikostason välinen suhde ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen. Muuttovoittoalueet eivät ole välttämättä erityisen rikollisia siksi, että siellä asuu paljon juuriltaan irti repäistyjä ihmisiä. Alueen muut tekijät, kuten esimerkiksi hyvä taloustilanne, voivat vaikuttaa niin, että alue ei muutu erityisen rikolliseksi. Sen sijaan muuttotappiollisista alueista saattaa muuttaa niin paljon väestöä pois, että siellä ei pystytä tuottamaan riittävästi epävirallista sosiaalista kontrollia. Taantuvat alueet alkavat kärsiä epävirallisen sosiaalisen kontrollin vajeesta. Tämä ilmiö osaltaan selittää suomalaisessa henkirikollisuudessa näkyviä trendejä. Etelä- Suomen suurissa kaupunkialueissa henkirikostaso on ollut laskussa, kun taas reuna-alueilla (esimerkiksi Lapissa ja Pohjois-Karjalassa) henkirikostaso on pysynyt korkeana. (Kivivuori 2008, 198–200.)

Sosiaalisen kontrollin teorian pohjalta voidaan nähdä, että hyvinvointivaltiolla on rikollisuutta vähentävä vaikutus. Teoriassa katsotaan, että rikollisuutta aiheuttaa yksilön irtautuminen sosiaalisista siteistä. Kun yksilö ei ole panostanut tai investoinut normaaleihin instituutioihin, hänellä on vähäiset yllykkeet noudattaa normeja. Hyvinvointivaltiollisilla järjestelyillä voidaan sitoa syrjäytyneitä kiinni yhteiskuntaan, jolloin ne vähentävät rikollisuutta. (Emt. 201–202.) Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa on monia tekijöitä, joilla voidaan tukea ja vahvistaa

sosiaalista kontrollia, kuten esimerkiksi tuloeroja tasoittavat tulonsiirrot, vahva koulutusjärjestelmä sekä useat palvelut esimerkiksi päivähoito.

Sosiaalisen kontrollin lisäksi itsekontrolli on keskeinen käsite kriminologiassa. Itsekontrollinteoriassa rikollisuutta selitetään yksilön valintojen kautta. Itsekontrollin puuttuessa yksilö ei piittaa muiden reaktioista. Hän tavoittelee välitöntä tarpeentyydytystä piittaamatta toiminnan seurauksista. Teoriassa rikokset nähdäänkin usein spontaaneina, joiden seurauksia rikoksen tekijä ei yleensä pohdi. Lisäksi rikosten laatu vaihtelee niiden tekemisen satunnaisuuden suhteen. (Rautniemi 2012, 96–97.) Itsekontrolliteoria ennustaa rikoskäyttäytymisen olevan yksilö tasolla vakaata ja tekotasolla monipuolista. Teoria myös ennustaa, että rikolliset eivät erikoistu johonkin tiettyyn rikoskäyttäytymisen muotoon, vaan ovat muita alttiimpia sekä erilaisiin rikoksiin että laillisiin tapoihin hankkia välitöntä tarpeentyydytystä esimerkiksi päihteiden käyttöön. (Kivivuori 2008, 98–99.)

Itsekontrollin teoriassa rikollista käyttäytymistä selittää yksilön ominaisuus tai piirre, nimittäin heikko itsekontrolli. Heikon itsekontrollin ei nähdä olevan niinkään perinnöllinen, vaan varhaiskasvatuksen myötä kehittyvä ominaisuus (Kivivuori 2008, 98–99). Teoriassa olennaista on se, että rikos ei ole puhtaasti sosiaalinen tai kulttuurillinen ilmiö. Teorian mukaan heikon itsekontrollin omaavat henkilöt valikoituvat sellaisiin ympäristöihin ja sosiaalisiin kerrostumiin, joissa rikoksia tehdään muita enemmän. Myös niissä ryhmissä, jotka ovat sosiaalisesti korkeassa asemassa, on nähtävissä, että rikoksiin syyllistyneillä on muita heikompi itsekontrolli. Impulsiivisuus ilmentää itsekontrollin puutetta, jolloin rikosten tekeminen helpottaa tilapäistä ahdistusta ja tarjoaa lyhytkestoista tyydytystä jännityksen tarpeeseen. (Rautniemi 2012, 96–97.) Itsekontrollia teoriassa kiinnitetään myös huomiota heikon itsekontrollin erilaisiin vaikutuksiin. Heikon itsekontrollin on katsottu linkittyvän päihteiden käyttöön, epävakaisiin ihmissuhteisiin ja tapaturmien kokemiseen. Heikko itsekontrollin lisää riskiä rikosten tekemisen ja tapaturmiin joutumisen riskiä, kun heikon itsekontrollin omaavat henkilöt ottavat muita suurempia riskejä esimerkiksi päihteiden käytössä ja liikenteessä. (Kivivuori 2008, 102–103.)

Sosiaalista kontrollia ja itsekontrollia ei tarvitse nähdä toisistaan erillään vaikuttavina asioina. Päinvastoin nämä kaksi kontrollin muotona linkittyvät toisiinsa. Sekä sosiaalisella kontrollilla että itsekontrollilla on merkitystä yksilön rikollisuuteen. Rikoskäyttäytymistä ei selitä pelkästään yksilön heikko itsekontrolli tai sosiaalisen kontrollin puute, vaan molemmat yhdessä ja toisistaan riippuen. Sosiaalisen kontrollin vaikutus yksilön rikosalttiuteen riippuu itsekontrollin tasosta ja käänteisesti heikko itsekontrolli pääsee ilmenemään rikosalttiutena heikkojen sosiaalisten siteiden

kautta. Samalla tavoin vahva sosiaalinen kontrolli voi kumota heikon itsekontrollin vaikutuksen ja estää rikosuran. (Emt. 194.)

Sekä sosiaalisen kontrollin että itsekontrollin teoriaa voidaan hyödyntää tarkastellessa valvontarangaistuksen kontrollia. Valvontarangaistus on ilmentymä virallisesta sosiaalisesta kontrollista, sillä se on osa virallista oikeusjärjestelmää. Valvontarangaistuksessa halutaan myös ylläpitää ja vahvistaa rikosentekijän epävirallisen sosiaalisen kontrollin järjestelmiä, kuten työtä tai opiskelua sekä hänen sosiaalisia suhteita. Sen vuoksi rikosentekijältä esimerkiksi vaaditaan toimintaan osallistumista ja toisaalta mahdollistetaan läheisten vahva läsnäolo rangaistuksen aikana. Valvontarangaistuksessa pyritään vaikuttamaan myös itsekontrolliin, kun esimerkiksi siinä rajoitetaan rikosentekijän liikkumista ja vaaditaan laadittujen aikataulujen noudattamista. Nämä asiat pyrkivät harjaannuttamaan rikosentekijän itsekontrollia sekä ne rajoittavat mahdollisuuksia toimia impulsiivisesti. Lisäksi valvontarangaistuksessa vaikutetaan itsekontrolliin liittyviin tekijöihin kuten esimerkiksi päihteiden käyttöön päihteettömyys velvoitteen kautta.

Tässä tutkimuksessa oletan, että valvontarangaistukseen sisältyvä kontrolli kohdistuu suoraan rikosentekijän aikaan, tilaan ja liikkumiseen sekä olemiseen. Valvontarangaistus kontrolloi suoraan rikosentekijää ajan kautta, koska hänen on laadittava valvojansa kanssa aikataulut ja eletävän niiden tuomien raamien mukaan. Aikataulut määrittävät, miten rikosentekijä voi kulloinkin toimia. Lisäksi rikosentekijän tilaa ja liikkumista kontrolloidaan valvontarangaistuksessa. Rikosentekijä pysyttävä asunnossaan, ellei poistumiseen ole hyväksyttyä syytä. Näin hän ei voi liikkua paikasta toiseen ilman lupaa. Olemisen eli rikosentekijän toiminnan ja käyttäytymisen suora kontrolli tapahtuu aktiivisuuden ja päihteettömyyden velvoitteen kautta. Aktiivisuuden velvoite toteutuu toimintavelvollisuuden kautta. Valvontarangaistuksen aikana rikosentekijän on osoitettava aktiivisuuttaan täyttämällä toimintavelvoitteen velvoittama määrä työtä, opiskelua tai muuta vastaavaa työtä. Päihteettömyyden velvoitteella määritellään rikosentekijän suhde päihteisiin, kun hänet velvoitetaan olemaan ilman päihteitä koko rangaistuksen ajan.

Koen, että valvontarangaistuksella on suoran kontrollin lisäksi piilokontrollia. Tällä tarkoitan, että valvontarangaistus kontrolloi rikosentekijää myös epäsuorasti, koska sen tuottama kontrolli tulee lisäksi rajoittamaan muita kuin pelkästään edellä mainitsemiani asioita. Erityisesti oletan, että valvontarangaistuksen kontrollilla on epäsuoria vaikutuksia rikosentekijän itsensä toteuttamiseen, sosiaalisiin suhteisiin sekä työhön tai opiskeluun. Itsensä toteuttamisella ajattelen rikosentekijöiden vapaa-ajan toimintaa kuten harrastuksia, joiden kautta he tekevät itselleen mielekkäitä asioita. On todennäköistä, että valvontarangaistuksen tuomat ajan ja liikkumisen

kontrollointi tuottaa haasteita näihin toimintoihin. Rikoksentekijän sosiaalisiin suhteisiin tämä liikkumisen rajoittuminen voi tuoda rajoitteensa, jos hän on esimerkiksi tottunut tapaamaan ystäviään paljon kotinsa ulkopuolella. Toisaalta vastapainona toimii se, että rikoksentekijä pystyy suorittamaan rangaistustaan kotonaan perheensä luona eikä rangaistuksessa rajoiteta vieraiden kylään kutsumista. Oma kysymyksensä on valvontarangaistuksen mahdollisesti tuottaman häpeän rooli sosiaalisissa suhteissa. On mahdollista, että valvontarangaistus tuottaa rikoksentekijässä tai hänen lähipiirissään häpeää, mikä voisi näkyä esimerkiksi tapaamisten rajoittumisena. Valvontarangaistuksessa pyritään mahdollistaan rikoksentekijän työssäkäynti tai opiskelu, mutta rajoitteita voi näihin siitä huolimatta syntyä. Aikataulutus voi olla haastavaa, jos työ- tai opiskeluajat ovat vaihtelevat. Liikkuva työnkuva voi myös tuoda omat haasteensa.

Käytän suoran- ja piilokontrollin jaottelua valvontarangaistuksen kontrollin tarkasteluun. Lisäksi kohdistan huomioni erityisesti edellä mainittuihin tekijöihin eli tarkastelen suoraa kontrollia ajan, tilan ja olemisen kautta sekä piilokontrollia itsensä toteuttamisen, sosiaalisten suhteiden, työn ja opiskelun kautta.

3. Valvontarangaistuksesta suoriutuminen ja sen muutoksiin vastaaminen

3.1 Motivaatio

Motivaatio on nykyisin paljon puhuttu käsite, jolla nähdään olevan tärkeä rooli erilaisista tehtävistä suoriutumisessa. Motivoituminen merkitsee, että yksilö toimii tehdäkseen jotakin. Henkilö, joka ei koe inspiraatiota tai virikettä toimiakseen luonnehditaan motivoimattomaksi, kun taas henkilö, joka on innostunut tai aktivoitunut tehtävästään pidetään motivoituneena. Motivaatio ei ole yhtenäinen ilmiö. Ihmisillä vaihtelee sekä motivaation taso eli kuinka paljon motivaatiota on että motivaation orientaatio eli minkä tyyppisestä motivaatiosta on kyse. Motivaation orientaatio koskee taustalla olevia asenteita ja tavoitteita, joiden myötä toimeen tartutaan. (Ryan & Deci 2000, 54.)

Itseohjautuvuusteoria on keskeinen teoria motivaatiota tarkastellessa. Toisin kuin muissa teorioissa, joissa motivaatiota on kohdeltu yhtenäisenä ilmiönä, itseohjautuvuusteoriassa motivaatiota alettiin jakaa erityyppisiin motivaatioihin. Ajatuksena tässä on, että yksilön motivaation tyyppillä tai laadulla on keskeinen merkitys arvioitaessa esimerkiksi suorituksen tehokkuutta, luovaa ongelmanratkaisua tai syvempää oppimista. Teoriassa motivaatiota jaetaan autonomiseen ja kontrolloituun motivaatioon. Autonominen motivaatio koostuu sisäisestä motivaatiosta sekä ulkoisesta motivaatiosta, jossa yksilö tunnistaa toiminnan arvon ja ihanteellisesti integroi sen kokemukseen itsestään. Kun yksilö on autonomisesti motivoitunut, hän kokee toiminnassaan vapaata tahtoa tai itsensä tukemista. Kontrolloitu motivaatio koostuu ulkoisesta sääntelystä, jossa yksilön toiminta perustuu ulkoisiin palkkioihin tai rangaistuksiin, ja samaistetusta (*introjected*) sääntelystä, jossa toiminnan sääntely on osittain sisäistetty ja sytykkeen sille antavia tekijöitä ovat muun muassa hyväksynnän saaminen tai häpeän välttäminen. Kontrolloidussa motivaatiossa ihmiset kokevat painetta ajatella, tuntea tai toimia tietyllä tavalla. Sekä autonominen että kontrolloitu motivaatio virittävät ja ohjaavat energiaa toimintaa kohtaan ja ovat vastakkaisia amotivaatiolle, joka viittaa motivaation puuttumiselle. (Deci & Ryan 2008, 182.)

Autonomisen ja kontrolloidun motivaation lisäksi itseohjautuvuusteoriassa puhutaan sisäisestä ja ulkoisesta motivaatiosta, jotka ovat termeinä yleisempiä verrattuna edellä mainittuihin. Sisäinen motivaatio on proaktiivista, jossa ihminen aktiivisesti hakeutuu tekemään häntä innostavia asioita. Tehtävä asia itsessään kiinnostaa yksilöä, jolloin hän heittäytyy tekemiseen riippumatta siitä, onko luvassa mitään ulkoisia palkkioita. Häntä ei silloin tarvitse pakottaa tekemään tai pysymään asiassa, vaan energia virtaa tekemiseen luontaisesti. Sen vuoksi tämän kaltainen tekeminen ei kuormita yksilöä. Sisäinen motivaatio kumpuaa yksilöstä itsestään. Se on seurausta yksilön aktiivisesta etsiytyemisestä tekemään niitä asioita, jotka hänestä tuntuvat mielekkäiltä ja innostavilta. Sisäisessä

motivaatiossa tekeminen on itsessään oma palkintonsa, jota ihminen on valmis tekemään, riippumatta siitä liittyykö siihen mitään ulkoisia palkintoja tai rangaistuksia. Yleisesti kaikki sellainen tekeminen, jota kohtaan yksilö kokee kiinnostusta tai innostusta, on sisäisesti motivoitunutta. (Martela & Jarenko 2014, 14.)

Sisäinen motivaatio tarvitsee toimiakseen kompetenssin tunnetta ja autonomiaa. Tapahtumat ja rakenteet (esimerkiksi palkkiot ja palaute), jotka tukevat kompetenssin tunnetta toiminnan aikana parantavat sisäistä motivaatiota sitä kohtaan, koska ne tarjoavat mahdollisuuden tyydyttää peruspsykologista tarvetta kompetenssille. Kompetenssin tunteen lisäksi tarvitaan autonomian tunnetta. Yksilön tulee kokea itse määräävänsä toiminnasta, jotta sisäistä motivaatiota voi pitää yllä tai parantaa. Lisäksi autonomian ja kontrollin suhde sisäisessä motivaatiossa on keskeinen tekijä. Kontrollin lisääntyessä autonomia vähenee, mikä heikentää sisäistä motivaatiota, kun taas autonomian lisääntyessä kontrollin vaikutus vähenee ja sisäinen motivaatio vahvistuu. Tärkeintä on, että toiminta itsessään luo sisäistä motivaatiota. Ilman sitä nämä muut periaatteet eivät päde. (Ryan & Deci 2000, 58–60.)

Ulkoinen motivaatio on luonteeltaan reaktiivista. Siinä vastataan uhkiin ja kerätään selviytymisen kannalta olennaisia resursseja. Tekeminen nähdään silloin välineenä jonkin ulkoisen päämäärän saavuttamiseksi. Tekeminen itsessään voi tuntua pakkopullalta, jonakin joka täytyy vaan tehdä. Ulkoisen motivaation kautta työskenteleminen on henkisiä resursseja kuluttavaa, kun ihminen joutuu pakottamaan itsensä tekemään käsillä olevaa asiaa. Ulkoista motivaatiota voi vertauskuvallisesti viitata keppi- tai porkkanamotivaationa, jossa ihminen on passiivinen olento, joka tarvitsee liikkeelle pääsemiseksi joko kielteistä keppiä tai myönteistä porkkanaa. Ulkoisessa motivaatiossa tekeminen on suoritus, joka tehdään siihen liittyvien erilaisten palkintojen tai pakotteiden vuoksi. (Martela & Jarenko 2014, 14–15.)

Raja ulkoisen ja sisäisen motivaation välillä ei kuitenkaan ole niin jyrkkä kuin voisi kuvitella. Erityisesti ulkoinen motivaatio sisältää eri muotoja, joista osalla on sisäisen motivaation piirteitä. Ryan ja Deci (2000, 61–62) esittävät neljä erilaista ulkoisen motivaation muotoa: 1) ulkoinen sääntely, 2) introjektio, 3) identifikaatio ja 4) integraatio. Ulkoiseen sääntelyyn liittyvä motivaatio sisältää näistä muodoista vähiten autonomiaa. Toiminta tapahtuu ulkoisen vaatimuksen tai ulkoisesti tarjotun palkinnon mahdollisuuden vuoksi. Yksilöt tyypillisesti kokevat tämän kaltaisen toiminnan kontrolloivana tai vieraannuttavana. Introjektisessä motivaatiossa toiminnan sääntely on yksilön sisäistä, mutta silti kontrolloivaa, koska toimintaa ei koeta täysin osana itseä. Introjektisessä motivaatiossa yksilön egon osallisuus on tyypillistä, jolloin yksilö toimii pyrkiäkseen ylläpitämään

ja parantamaan itsetuntoaan ja arvokkuuden tunnetta. Toiminnan voi luoda esimerkiksi yksilön halu välttää ahdistusta tai parantaa egoaan. Astetta autonomisempi motivaation muoto on identifikaatio. Tässä yksilö on tunnistanut toiminnan henkilökohtaisen tärkeyden ja näin hyväksynyt siihen liittyvän sääntelyn omakseen. Kaikkein autonomisin näistä ulkoisen motivaatioiden muodoista on integroitunut motivaatio. Tässä yksilö on omaksunut täysin toimintaan liittyvän sääntelyn. Tämä tapahtuu henkilön itsetutkistelun kautta sekä tuomalla uudet sääntelyt yhteen omiin arvoihin ja tarpeisiin. Integroitunut motivaatio muistuttaa kaikkien eniten sisäistä motivaatiota toiminnan autonomisuuden ja ristiriidattomuuden vuoksi. Integroidussa motivaatiossa toimintaa kuitenkin motivoi ulkoisen motivaation tavoin siihen oletettu hyödyke. Näiden ulkoisen motivaation muotojen välillä tapahtuva liikkuminen ei välttämättä tapahdu järjestyksessä. Esimerkiksi yksilö voi tutustua toimintaan ulkoisen sääntelyn kautta, mutta hän voi tunnistaa toiminnan arvon, jolloin toiminnan orientaatio muuttuu kohti identifikaatioon pohjautuvaa motivaatiota. Samalla tavoin liikkuminen voi tapahtua ”taaksepäin” esimerkiksi identifikaatio motivaatiosta takaisin säänneltyyn motivaatioon.

Ulkoisen motivaation muoto vaikuttaa toimintaan liittyviin asenteisiin ja sopeutumiseen. Mitä suurempi toiminnan sääntely on, sitä todennäköisemmin kiinnostus, arvostus tai ponnistelu toimintaa kohtaan vähenee. Lisäksi kontrollin kasvaessa taipumus syyttää toisia nousee. Autonomian kasvaessa toimintaan sitoutuminen kasvaa, suoritus paranee ja se edistää henkistä hyvinvointia. Sisäisen motivaation tavoin autonomia on keskeisessä asemassa ulkoisessa motivaatiossa. Kompetenssin tunteella on myös merkitystä ulkoisessa motivaatiossa. Omaksuakseen ulkoisen toiminnan tavoitteet yksilön tulee kokea olevansa tehokas suhteessa siihen eli hän kokee ymmärtävänsä toimintaa ja omaavansa oleelliset taidot menestyä siinä. Näiden kahden tekijän lisäksi yhteenkuuluvuuden tunne suhteessa toisiin nousee esille. Koska ulkoiseen motivaatioon liittyvä toiminta ei ole sisäisesti kiinnostavaa, ensisijainen syy yksilöille haluta tehdä toimintaa perustuu siihen, että hänelle merkitykselliset henkilöt arvostavat sitä. Kokemus toisten välipidosta ja arvostuksesta on oleellista yksilön halulle hyväksyä toiminnan arvot. (Ryan & Deci 2000, 62–64.)

Motivaatiolla on tärkeä rooli toiminnan kannalta, joten sillä on vaikutusta rangaistuksesta suoriutumiseen. Valvontarangaistus on vaativa ja tuntuva seuraamus, jonka suorittaminen edellyttää vahvaa motivaatiota ja pitkäjännitteisyyttä. Se vaati rikoksentekijältä motivaatiota ja valmiutta rangaistuksen ja toimintasuunnitelman läpiviemiseen. (Kurtto 2013, 171–174.) Lähtökohtaisesti valvontarangaistuksen käytännöt eivät ole sisäisestä motivaatiosta lähtevää toimintaa. Sisäisellä motivaatiolla voi olla merkitystä taustatekijänä, sillä sisäisesti motivoiva toiminta voi auttaa

valvontarangaistuksen suorittamisessa. Rikoksentekijän mahdollisuudet tehdä tai osallistua itselleen mielekkääseen toimintaan tuovat voimavaroja ja antavat vastapainoa rangaistuksen velvoitteille. Sen sijaan valvontarangaistuksen tuottama virallinen suora kontrolli toimii ulkoisena motivoijana. Valvontarangaistus tapahtuu ulkoisen motivaation kautta, koska sen säädöksillä velvoitetaan rikoksentekijä toimimaan tietyllä tavalla. Ulkoisen motivaation eri muodoilla on tässä merkitystä, koska rikoksentekijä voi eriasteisesti sisäistää valvontarangaistuksen sääntelyä. Valvontarangaistuksen suorittaminen pelkän ulkoisen sääntelyn kautta toimivalla motivaatiolla ei ole ihanteellinen tilanne, koska silloin toiminta tuntuu pakottavalta ja voimia kuluttavalta. Huomattavasti parempi tilanne on, jos rikoksentekijä on sisäistänyt tätä ulkoista sääntelyä, jolloin hän löytää toiminnasta muuta arvoa eikä toimi pelkästään pakon vuoksi.

3.2 Sopeutuminen ja vastustus

Kun elämässä tapahtuu merkittäviä muutoksia, joutuu yksilö usein vastaamaan niihin sopeutumalla tai vastustamalla. Sopeutumisen voi ymmärtää mukautumisena uuteen tilanteeseen. Sopeutuminen on tärkeää rangaistuksesta suoriutumisen kannalta, koska rangaistus tuo merkittäviä muutoksia rikoksentekijän elämään. Kriminologiassa rikoksentekijän sopeutumista on tarkasteltu paljon vankeusrangaistukseen sopeutumisen näkökulmasta, johon myös tekstini pohjautuu. Vaikka vankeusrangaistus ja valvontarangaistus ovat erilaisia rangaistuksia, niin koen niistä löytyvien ajatusten hyödyttävän valvontarangaistukseen liittyvän sopeutumisen ymmärtämistä.

Vankeusrangaistukseen sopeutumista voidaan tarkastella kahden lähestymistavan kautta. Ensimmäinen on synnynnäinen (*indigenous*) tapa, jossa vankilan ympäristö on sopeutumiseen ensisijaisesti vaikuttava tekijä. Synnynnäinen sopeutumistapa tunnetaan myös puutteen mallina (*deprivation model*). Tässä mallissa nähdään, että yksilön vastaukset vankeuteen riippuvat vankilan luomasta tuskasta tai puutteista. Rikoksentekijöiltä viedään vankeusrangaistuksen myötä heidän vapaus ja liikkumista rajoitetaan. Lisäksi sosiaaliset kanssakäymiset läheisten kanssa niukkenevat, kun tapaamisten määrät rajoittuvat. Vankeuteen sisältyy myös esimerkiksi palveluihin tai hyödykkeisiin liittyviä rajoituksia. (Dhami & Ayton & Loewenstein, 2007, 1085–1087.) Puutteiden ohella vankilan olosuhteet itsessään ovat sopeutumiseen vaikuttava tekijä. Esimerkiksi liikakansoitus, puutteellinen valvonta tai ajanvietteiden puuttumisen luovat turhautumista, tylsyyttä tai pelkoa ja voivat motivoida rikoksentekijöitä ongelmakäyttäytymiseen. (Laan & Eichelsheim 2013, 426.) Synnynnäisessä mallissa vankilat näyttävät suljettuina järjestelminä, jotka muokkaavat rikoksentekijää. Vankeuden normit liitetään rikoksentekijän ajatusmalleihin,

toimintaan ja tunteisiin. Rikoksenteikijän sopeutumista voidaan näin ennakoida tarkastelemalla itse rangaistuksen ympäristöä. (Brosens & Donder & Dury & Verté 2016, 671.)

Toinen lähestymistapa vankeusrangaistukseen sopeutumisessa on tuontiin (*importation*) liittyvä, jossa sopeutumiseen vaikuttaa rikoksenteikijän elämä ennen vankeutta. Tuontiin painottava sopeutumistapa näkee, että vankilaan sopeutuminen on suurelta osin tuotettua ja se heijastaa rikoksenteikijän elämäntyyliä sekä muita ennen vankeusaikaa edeltäviä piirteitä. Näitä vankeusaikaa edeltäviä piirteitä ovat muun muassa koulutus, työllisyys, ihmissuhteet, päihteiden käyttö ja aikaisempi vankeus. Nämä yksilön elämän eri piirteet yhdessä vaikuttavat vankeuteen sopeutumiseen. Esimerkiksi työtön, päihteitä käyttävä ja heikot sosiaaliset verkostot omaava rikoksenteikijä voi sopeutua eri tavalla vankeuteen kuin paremmat lähtökohdat omaava rikoksenteikijä. Rikoksenteikijän elämänlaadulla ennen vankeusrangaistusta on merkitystä vankeuteen sopeutumisessa. Esimerkiksi rikoksenteikijät, joilla elämänlaatu ennen vankeusrangaistusta on heikko, osallistuvat enemmän erilaisiin ohjelmiin kuin paremman elämänlaadun omaavat. Heillä motivaatio ohjelmiin osallistumiseen saattaa olla korkeampaa, koska heillä on enemmän tarvetta saavuttaa tiettyjä taitoja tai ratkaista tiettyjä ongelmia. Toisaalta heikompi elämänlaatu ennen vankeutta lisää taipumusta sääntöjen rikkomiseen. (Dhami ym. 2007, 1087, 1096–1097.) Tuontiin painottavassa mallissa ideana on, että rikoksenteikijä vie mukanaan vankilaan aikaisemman elämänsä sosiaalisen taustan ja käyttäytymismallit. Rikoksenteikijän ominaispiirteet määrittävät hänen sopeutumistaan vankeuteen. Vankila ei ole tässä mallissa suljettu järjestelmä, vaan se on vuorovaikutuksessa ympäristöönsä. (Brosens ym. 2016, 671.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa nämä kaksi lähestymistapaa nähtiin vastakkaisina ja kilpailevina malleina (Brosens ym. 2016, 671). Nykyisin näitä sopeutumistapoja tarkastellaan pikemminkin vuorovaikutuksessa toisiinsa. Lähestymistavat tukevat toisiaan, sillä vankeutta edeltänyt elämä voi muokata sitä, miten rikoksenteikijä kokee ja vastaa vankeuden tuomiin puutteisiin (Dhami ym. 2007, 1088). Integroivamalli tunnistaa sekä rikoksenteikijän taustan ja kokemusten vaikutukset että hänen kokemansa puutteet rangaistukseen sopeutumiseen vaikuttavina tekijöinä (Brosens ym. 2016, 671). Tosin tietoa näiden mallien suhteesta ja vuorovaikutuksesta erilaisiin sopeutumisiin tarvitaan vielä lisää (Dhami ym. 2007, 1088).

Näen, että näillä malleilla on hyötyä valvontarangaistukseen sopeutumista tarkasteltaessa. Valvontarangaistus luo erityisen rangaistuksen toimintaympäristön, jossa sen suorittaminen tapahtuu yleensä rikoksenteikijän omassa asunnossa. Valvontarangaistus tuottaa kuitenkin vankilan tavoin monia esteitä ja rajoitteita, joihin yksilön tulee sopeutua. Esimerkiksi aikataulut,

liikkumisen rajoittuminen ja päihteettömyyden velvoite voivat luoda omat ”tuskansa” rikoksenteikijälle. Valvontarangaistukseen sisältyvän kontrollin ja rajoitteiden myötä myös rikoksenteikijän arki muokkautuu toisenlaiseksi, vaikka elinympäristö ei vaihdu. Rikoksenteikijän taustan merkitys valvontarangaistusta suorittamiseen ja sopeutumiseen korostuu, koska sen avulla rakennetaan paljolti valvontarangaistuksen arki. Rikoksenteikijän taustasta riippuu mihin esimerkiksi hänen toimintavelvoite tulee pohjautumaan. Työssäkävälle tai opiskelevalle rikoksenteikijälle toimintavelvoite pohjautuu niiden jatkumiseen, mutta työttömän kohdalla joudutaan miettimään omat ratkaisunsa.

Vankeusrangaistukseen sopeutumisen keinoja voidaan tarkastella pohtimalla niiden yhteyttä sosiaalisiin, tilanteellisiin sekä oikeudenmukaisuuteen liittyviin tekijöihin. Sosiaaliset tekijät sisältävät kanssakäymiset toisten rikoksenteikijöiden ja työntekijöiden kanssa, joilla on vaikutusta yksilön sopeutumiseen. Kanssakäymiset rikoksenteikijöiden välillä voivat luoda solidaarisuutta, mikä vähentää vankeuden tuskaa. Lisäksi rikoksenteikijöiden väliset tukea antavat suhteet vähentävät vankeuteen liittyvää stressiä. Toisaalta kanssakäymiset toisten rikoksenteikijöiden kanssa altistavat väkivaltaisille yhteenotoille. (Laan & Eichelsheim 2013, 427.)

Rikoksenteikijän ja työntekijän välisten kanssakäymisten laatu on sopeutumisen kannalta oleellinen tekijä. Rikoksenteikijöiden ja työntekijöiden välinen jokapäiväinen kanssakäyminen kuuluu vankeusjärjestelmän ytimeen. Sen vuoksi tavat, joilla rikoksenteikijöiden ja työntekijöiden kanssakäymiset muotoutuvat, ovat merkityksellisiä sopeutumiselle. Rikoksenteikijöiden saama inhimillinen kohtelu edistää heidän hyvinvointia ja autonomiaa, kun taas huono kohtelu nostaa esille arvottomuuden tunnetta. Inhimillinen kohtelu auttaa luomaan luottamusta työntekijöiden ja rikoksenteikijöiden välillä, mikä edistää rikoksenteikijöiden hyvinvointia. Lisäksi työntekijöiltä saatu sosiaalinen tuki ennakoii parempaa sopeutumista vankeuteen, kun taas vihamieliset suhteet heikentävät hyvinvointia ja turvallisuutta. Tuen saaminen auttaa rikoksenteikijää käsittelemään paremmin rangaistuksen aiheuttamaa stressiä sekä lieventää ahdistuksen ja neuvottomuuden tunnetta. On kuitenkin tärkeää huomioida, että työntekijän ja rikoksenteikijän välinen suhde on eriarvoinen, sillä työntekijöiden on harjoitettava määräysvaltaa ylläpitääkseen järjestystä vankiloissa. Keskeistä on se, että rikoksenteikijät näkevät tämän vallankäytön legitiminä, sillä se lisää heidän hyvinvointia ja halua noudattaa sääntöjä. Hyvin toimiva rikoksenteikijöiden ja työntekijöiden välinen suhde on merkittävä tekijä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden kannalta. (Emt. 427.)

Oikeudenmukaisuuteen liittyvät sopeutumisentekijät koskevat työntekijöiden ja viranomaisten toimintaa. Rikoksenteikijän kokemukset työntekijöiden ja viranomaisten toiminnan legitimitetistä vaikuttavat hänen sopeutumiseen. Oikeudenmukainen kohtelu rangaistuksen täytäntöönpanossa ja viranomaisten kohtaamisissa edistävät toiminnan legitimitettiä. Kun toiminnan legitimitetti on korkea, on rikoksenteikijä halukkaampi noudattamaan sääntöjä ja kunnioittamaan viranomaisia. Tottelevaisuuden lisäksi viranomaisten toiminnan näkeminen legitimiinä parantaa tiedonkulkua rikoksenteikijän ja viranomaisten välillä, edistää luottamuksen kehittymistä ja parantaa rikoksenteikijän hyvinvointia. Lisäksi johdonmukaisuus sääntöjen täytäntöönpanossa vaikuttaa positiivisesti sopeutumiseen ja vähentää rikkomuksia. Sen sijaan kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta linkittyvät stressin, ahdistuksen ja pelon tunteisiin. (Laan & Eichelsheim 2013, 426–428.)

Tilanteelliset tekijät linkittyivät vankilan toimintaympäristöön. Sopeutumiseen vaikuttaviin tilanteellisiin tekijöihin sisältyvät jäsenneyt toiminnat kuten työ ja vapaa-ajan toiminta. (Emt. 428.) Toimintaan osallistumisella on nähty useita positiivisia vaikutuksia. Esimerkiksi toiminnan kautta voi rikoksenteikijä voi saada ajatuksiaan pois rangaistuksesta ja luoda omaa tilaa sekä kehittää tai parantaa erilaisia taitoja. (Brosens ym. 2016, 670.) Nämä toiminnat edistävät myös rikoksenteikijän hyvinvointia ja autonomiaa sekä vähentävät sääntöjen rikkomista. Toimintaan osallistuminen voi kuitenkin sisältää riskin yhteenottoihin varsinkin ruuhkautuneessa ympäristössä. (Laan & Eichelsheim 2013, 428.) Tuomion pituudella on merkitystä rikoksenteikijän toimintaan osallistumisen aktiivisuudessa. Pitkäaikaisilla vangeilla ilmenee enemmän osallistumista töihin ja muihin järjestelmän toimintoihin kuin ensikertalaisilla, jotka suorittavat lyhyen tuomion. (Dhami ym. 2007, 1086–1087.)

Valvontarangaistuksessa voidaan katsoa näiden sopeutumisentekijöiden olevan yhtä keskeisiä kuin vankeusrangaistuksessa. Vaikka valvontarangaistuksessa rikoksenteikijä ei vietä aikaa toisten rikoksenteikijöiden parissa samalla tavoin kuin vankeudessa, niin työntekijän ja rikoksenteikijän välinen suhde nousee tärkeäksi. Erityisesti valvojien rooli on merkittävä, koska rikoksenteikijän tulee pitää tiivistii yhteyttä häneen. Valvojan ja rikoksenteikijän välisen suhteen hyvä toimivuus parantaa yhteistyötä. Valvojan ohella lähteisten rooli sopeutumisessa voi nousta erittäin tärkeäksi, koska heidän on mahdollista olla läsnä paljon vahvemmin kuin vankeusrangaistuksessa. Toiminnan oikeudenmukaisuus on valvontarangaistuksessa yhtä tärkeä kuin vankeusrangaistuksessa, koska se lisää toiminnan hyväksyttävyyttä rikoksenteikijän näkökulmasta. Tilanteelliset tekijät ovat mielenkiintoisia valvontarangaistuksen kannalta. Rikoksenteikijän työssäkäynti tai opiskelu toimivat

pääasiallisena toimintana, mutta harrastukset ja muut vapaa-ajan toiminnot ovat myös mahdollisia valvontarangaistuksessa.

Sopeutumisen onnistumisen tärkeyttä tulee korostaa, sillä huono sopeutuminen rangaistukseen on rikoksenteijälle haitallista monella tavalla. Huonoa sopeutumista ilmentäviä tekijöitä ovat stressin kokeminen, tunne autonomian menettämisestä ja kokemukset turvattomuudesta. Nämä heikentävät rikoksenteijän elämänlaatua. Huono sopeutuminen linkittyy itsetuhoisuuteen ja aggressiiviseen käytökseen työntekijöitä tai muita rikoksenteijöitä kohtaan. Epäonnistuneella sopeutumisella voi olla pitkäkestoiset seuraukset. Kokemukset heikentyneestä kontrollin tunteesta tai hyvinvoinnista voivat heikentää osallistumista päivittäisiin toimintoihin tai ohjelmiin, joilla pyritään vähentämään rikoksen uusimista. (Laan & Eichelsheim 2013, 425–426, 441.)

Rangaistukseen sopeutumisen ohella on hyvä tarkastella vastustamista. On mahdollista, että rikoksenteijä ei hyväksy kaikkia valvontarangaistuksen määräyksiä, vaan osoittaa vastustusta niitä kohtaan. Vastustus on käsitteenä hyvin moninainen ja sisältää useita piirteitä. Vastustuksella on kuvattu laajasti ihmisten toimintaa ja käytöstä eri sosiaalisilla tasoilla (yksilö, kollektiivinen ja institutionaalinen) sekä erilaisissa ympäristöissä. Kun vastustus käsitteellä on kuvattu kaikkea vallankumouksista hiustyyliihin, ei ole yllättävää, että käsitteen määrittelylle ei ole yksimielisyyttä. Vastustus on ymmärretty muun muassa 1) autonomisena toimintana omaksi edukseen, 2) aktiivisina toimina vastustaa, taistella ja kieltäytyä tekemästä yhteistyötä tai alistua kontrolliin, tai 3) toiminnan kyseenalaistamisena ja protestoimisena. (Hollander & Einwohner 2004, 534.)

Vastustamisen ydinelementteinä ovat toiminta ja vastarinnan tunne. Vastustaminen sisältää aktiivista toimintaa, joka voi olla sanallista, fyysistä tai kognitiivista. Siihen sisältyy vastarinnan tunne, joka voi vaihdella lukuisin tavoin asioiden torjumisesta ja kiistämisestä muutosten ja vallankumousten hakemiseen. Näiden elementtien lisäksi vastustamisen voi katsoa sisältävän lukuisia muita ulottuvuuksia. Vastustus voi vaihdella laajuudeltaan, sillä se voi olla yksilön tai yhteisön toteuttamaa sekä se voi olla paikallista tai laajalle levinnyttä. Vastustuksen nähdään yleensä olevan tyyliiltään fyysistä tai materiaalista. Tämä tarkoittaa, että vastustuksessa käytetään yksilön kehoa (esimerkiksi marssit) tai materiaalisia asioita (esimerkiksi vaatteita). Näiden lisäksi vastustus voidaan ymmärtää tapahtuvan keskustelun tai muun symbolisen toiminnan kautta. Esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhrin rikkovat aiheeseen liittyvän hiljaisuuden puhumalla kokemuksistaan, mikä voidaan tulkita vastustuksen muodoksi. Vastustuksen laajuuteen linkittyy yhteistyön taso eli kuinka koordinoitua vastustus on. Usein vastustus on hyvin koordinoitunutta toimintaa (järjestäytyneet protestit), mutta se voi tapahtua myös vähäisellä koordinaatiolla. Yhtä

lailla vastustuksen kohde voi vaihdella yksittäisestä asiasta instituutioihin tai järjestelmiin. Vastustuksen moninaisuutta lisää sen tavoitteiden erilaisuudet. Yleensä vastustuksen kautta halutaan saada aikaan tietty muutos, mutta yhtä hyvin se voi olla muutosten estämistä. Vaikka vastustus nähdään usein poliittisena toimintana, niin se voi linkittyä myös yksilön identiteettiin. Esimerkiksi rikoksenteelijät voivat vastustaa hallituksen politiikan ohella heidän identiteettiin yhdistettyjä piirteitä kuten oletusta heidän epäluotettavuudesta. (Hollander & Einwohner 2004, 535–538.)

Selventääkseen vastustamisen käsitettä Hollander ja Einwohner (2004, 539–544) ovat tarkastelleet sitä tunnistamisen (*recognition*) ja tarkoituksen (*intent*) kautta. Tunnistaminen liittyy kysymykseen vastustuksen näkyvyydestä, joka voi vaihdella suuresti. Suuret protestit ovat hyvin näkyviä, mutta arjessa tapahtuvat vastustamisen teot voivat olla näkymättömiä. Aina yksilö ei hae vastustamiselleen näkyvyyttä, vaan sen peittely voi olla tarkoituksenmukaista. Sillä on myös merkitystä, kuka vastustamisen tunnistaa. Se voi olla itse vastustamisen kohde tai ulkopuolinen tarkkailija. Vastustuksen tarkoituksen pohdinnassa nousee esille myös toiminnan tarkoituksenmukaisuus. Kysymykset vastustuksen tarkoituksesta kohdistuvat yleensä pienemmän tason ja arkipäiväiseen vastustukseen, koska isommissa liikehdinnöissä se on paljon selkeämpi. Vastustuksen tarkoitusta ei ole aina helppo havaita. Yksilöllä voi olla toiminnalleen selkeä tarkoitus, mutta se ei aina näy joko sen kohteelle tai muille ulkopuolisille. Tilanne voi olla myös päinvastainen eli yksilön toiminta voi ulkopuolisista näyttäytyä vastustuksena ilman, että yksilö itse tiedostaa sitä. Vastustuksen tarkoituksen tunnistamisesta tekee haastavammaksi se, että vastustaminen sitoutuu tiettyyn kontekstiin ja historiaan. Eri kulttuureista tulevilla henkilöillä voi olla hyvin erilaiset näkemykset vastustamisesta ja sen taustasta.

Tarkastelemalla vastustamista näiden kahden käsitteen kautta Hollander ja Einwohner (2004, 544–548) ovat tunnistaneet seitsemän vastustamisen tyyppiä, jotka ovat avoin vastustus, peitelty vastustus, tahaton vastustus, kohteen määrittämä vastustus, ulkoisesti määritelty vastustus, huomioimaton vastustus ja yritetty vastustus. Avoin vastustus on tarkoituksellista toimintaa, joka on näkyvää ja helposti tunnistettavissa vastustukseksi sen kohteelle ja ulkopuolisen tarkkailijalle (toiminnasta kieltäytyminen). Peitelty vastustus on tarkoituksellista, mutta jää huomaamatta sen kohteelta (juoruaminen ja valittaminen). Sen sijaan ulkopuoliset tarkkailijat havaitsevat vastustuksen. Tahattomassa vastustuksessa vastustaminen ei ole tekijän näkökulmasta tarkoituksenmukaista, mutta kohde ja muut tulkitsevat sen vastustukseksi (haaveilu työpaikalla). Vaikka tämän kaltaisella vastustuksella ei virallisesti ole kohdetta, niin jotkut yksilöt voivat kokea toiminnan uhkaavaksi. Joissain tapauksissa ainoastaan itsensä kohteeksi määrittävät henkilöt

tunnistavat toiminnan vastustukseksi (mustasukkaisuus). Tämä on toiminnan määrittämää vastustusta. Toisessa tilanteessa määrittelyn vastustamisesta tekee ainoastaan ulkopuolinen taho, mikä on ulkoisesti määriteltyä vastustamista (tutkijoiden määritelmät kohteen toiminnalle). Huomioimattomassa vastustuksessa tarkoituksellinen vastustus jää huomiotta ulkopuoliselta osapuolelta, mutta vastustuksen kohde huomaa sen (salaiset yhteisöt). Sen sijaan yritetyssä vastustuksessa vastustus jää huomioimatta sekä kohteelta että muulta osapuolelta. Vastustus ei siis määriy ainoastaan toimijan näkemysten perusteella, vaan myös kohteen ja ulkopuolisten näkemykset toimivat tärkeinä määrittäjinä.

Vastustuksen käsite on kaikkiaan luonteeltaan monimutkainen käsite. Vastustaminen ei ole aina puhdasta, vaan yksilöt tai ryhmät voivat yhtäaikaaisesti tukea ja vastustaa vallan rakenteita. Tämä kaksinainen rooli voi koskea erityisesti arjessa tapahtuvaa vastustamista, jossa tarkoituksena on pysyä huomaamattomana. (Hollander & Einwohner 2004, 549–550.) Toisaalta tämä moninaisuus voi olla vastustuksen käsitteen vahvuus, sillä se tarjoaa monipuolisen tavan ymmärtää yksilön tekemää vastarintaa.

Vastustuksen käsitettä hyödynnetään kriminologisessa tutkimuksessa erityisesti vankeusrangaistuksen kohdalla, mutta samaa ajatusta voidaan hyödyntää myös valvontarangaistuksen kohdalla. Vastustus on hyödyllinen käsite pyrkiessä ymmärtämään vankeusrangaistusta, koska se korostaa rikoksenteikijän käymää kamppailua säilyttääkseen autonomiaansa tilanteessa, jossa hän suhteellisen voimaton. Teoriassa vankeusrangaistus merkitsee rikoksenteikijälle päivittäisten toimintojen ja valintojen huomattavaa rajoittumista. Vaikka olosuhteet vankiloissa vaihtelevat paljon (esimerkiksi avovankila suhteessa suljettuun vankilaan), niin vankiloissa käydään neuvotteluja vallasta ja kontrollista. Rikoksenteikijät voivat olla vaihtelevista syistä tai eri aikoina enemmän tai vähemmän voimaantuneita. Sen sijaan, että rikoksenteikijät suorittaisivat rangaistustaan passiivisesti, he aktiivisesti tulkitsevat rangaistuksen legitimitettä, tovereitaan ja mahdollisuuksiaan. Rangaistuksen rajoitteista huolimatta rikoksenteikijät luovat itsestään toimijoita osallistuakseen järjestelmään. Onnistuakseen tässä he hyödyntävät elämäkokemuksiaan. Heidän taustansa heijastuu valitsemisessaan vastustamisen strategioissaan ja asioissa, joihin he vastustaessaan tarttuvat. Vastustus on itsessään vallankäytön muoto. (Bosworth & Carrabine 2001, 501–502; 505.)

Rangaistuksissa valta ei jakaannu tasaisesti rikoksenteikijän ja viranomaisten tai työntekijöiden välillä, sillä viranomaisilla ja työntekijöillä on enemmän valtaa suhteessa rikoksenteikijöihin. Erityisesti vankeusrangaistuksessa nämä erot ovat selkeät. Työntekijöille täytyy olla valtaa jopa

pakottamiseen saadakse rikoksentekijät noudattamaan järjestelmän sääntöjä. Pelkkä pakottaminen ei toimi pidemmällä aikavälillä, vaan rikoksentekijät on saatava noudattamaan näitä käytäntöjä ja ajatuksia. Nämä valtasuhteet eivät kuitenkaan ole liikkumattomia, vaan neuvotteluja vallasta käydään jatkuvasti. Vallan, rangaistuksen ja vankilan väliset suhteet ovat monimutkaiset. Huolimatta siitä tulkitaanko rikoksentekijän toiminta alistuvuutena, vastustuksena vai väkivaltaisuutena, keskeisintä on ymmärtää heidät toimijoina, jotka ainakin jossain määrin tekevät valintoja ja neuvottelevat valtasuhteisiin liittyen. Tämä vahvistaa sitä näkemystä, että pienetkin arkiset toiminnat ylläpitävät tai heikentävät valitsevaa valta tilannetta. Vankilaa ei tarvitse nähdä ”kaikki tai ei mitään” tilana. Huolimatta eroista valtasuhteissa rikoksentekijät pyrkivät aktiivisesti luomaan oman tilansa. Toimijuus on käytännön saavutus, joka voi haastaa tai ylläpitää olemassa olevia valtasuhteita, luoden mahdollisuuden rikoksentekijöille muokata ympäristöään sisältäpäin. (Bosworth & Carrabine 2001, 501–503; 512.)

Valvontarangaistuksessa vastustaminen ei todennäköisesti ilmene samanlaisena kuin vankeusrangaistuksessa, koska toimintaympäristöt ovat erilaisia. Esimerkiksi mellakointi ei olisi samalla tavalla toimiva vastustuksen tapa valvontarangaistuksessa kuin vankeusrangaistuksessa, jossa siihen kiinnitettäisiin nopeasti huomiota. Sen sijaan sääntöjen rikkominen voi olla tapa, jolla valvontarangaistuksessa oleva rikoksentekijä harjoittaisi vastustamista. Toimimalla säännöksiä vastaan hän voisi saada hallinnan tunnetta takaisin itselleen. Synä rikoksentekijän vastukselle valvontarangaistuksessa voisi olla autonomian tai toimijuuden vahvistaminen, jotka toimisivat vastapainona rangaistuksen kontrollille. Vastustamisella on kuitenkin selkeät riskit, sillä valvontarangaistuksen velvoitteiden rikkomisesta voi seurata varoituksen saaminen tai rangaistuksen keskeytyminen ja mahdollisesti rangaistuksen muuttaminen vankeudeksi. Voidaan olettaa, että rikoksentekijä harkitsee tarkkaan, miten ja millä tavalla vastustamisensa toteuttaa.

4. Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tekemisen keskeisenä lähtökohtana on tiedostaa, millaisen tarkoituksen ja tavoitteet tutkija haluaa tutkimukselleen antaa. Oman tutkimukseni tavoitteita ole pohtinut jo varhaisessa vaiheessa tietääkseni, millaiseen suuntaan haluan tutkimustani viedä. Näin tutkimukseni ensisijaiseksi tutkimustehtäväksi tuottaa lisää tietoa valvontarangaistuksesta, sillä valvontarangaistus on vielä suhteellisen uusi asia Suomessa. On tärkeää saada lisää tietoa valvontarangaistuksesta, että tiedetään, toimiiko se odotusten mukaisesti ja saavuttaako se asetettuja tavoitteitaan. Ilman tätä tietoa on vaikea kehittää valvontarangaistusta.

Monesti kriminologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita rangaistuksen vaikuttavuudesta eli siitä, miten rangaistus onnistuu ja toimii tarkoitettussa tehtävässään esimerkiksi uusintarikollisuuden ennaltaehkäisijänä. Tämä on tärkeää yhteiskunnan kannalta, että saadaan tietoa, onko käytettävillä asioilla ja menetelmillä vaikuttavuutta ja tuottavatko ne tulosta. Nämä painotukset ovat ymmärrettäviä, sillä yhteiskunnan resurssit ovat rajalliset, jolloin on tärkeää, että käytetyillä resursseilla saadaan tuloksia aikaiseksi. Oma kiinnostukseni ei kuitenkaan kohdistu valvontarangaistuksen vaikuttavuuteen, vaan sen tuomiin vaikutuksiin rikosentekijän näkökulmasta. Haluan, että taloudellisten ja tehokkuus tekijöiden lisäksi muistetaan se, että rangaistus koskettaa aina henkilökohtaisella tavalla rikosentekijän ja hänen lähipiirinsä elämää ja arkea. Tutkimuksellani pyrin kiinnittämään huomiota valvontarangaistuksen yhteiskunnallisen merkityksen lisäksi myös sen merkitykseen rangaistusta suorittavan yksilön näkökulmasta.

Tavoitteenani on tuoda tutkimukseni kautta rikosentekijöiden oma näkökulma esille. Tämän koin erityisen tärkeäksi, koska rikosentekijöiden omat näkemykset eivät aina pääse tarpeeksi esille. Osittain tämä johtuu siitä, että julkisesti mielipiteiden esittäminen luo heille riskin joutua leimatuksi. Halusin tutkimukseni kautta tarjota heille mahdollisuuden esittää näkemyksiään ilman tätä riskiä muun muassa varmistamalla heidän anonymiteettinsa. Rikosentekijöiden omien näkemysten esille tuominen on tärkeää, koska he voivat omien kokemusten kautta tarjota uusia näkökulmia nykyisiin valvontarangaistuskäytäntöihin. On kannattavaa hyödyntää heidän kokemusasiantuntijuuttaan.

Myös sosiaalityön näkökulmasta tutkimuksen tavoite saada rikosentekijöiden ääni kuuluviin on luonteva. Sosiaalityön tavoitteisiin kuuluu vähemmistöön ja heikompiosaisiin kuuluvien ihmisten äänen esille tuominen, joten tämä tutkimukseni tavoite sopii hyvin yhteen sosiaalityön

ajatusmaailman kanssa. Koska tutkimuksessani edustetaan sosiaalityötä, on tärkeää, että tutkimukseni tavoitteet sopivat yhteen sosiaalityön aatteiden kanssa.

Pelkästään tutkimuksen tavoitteiden miettiminen ei välttämättä anna riittäviä eväitä tutkimuksen tekemiseen, vaan niiden lisäksi tarvitaan jotain konkreettisempaa. Tällaisena toimivat tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksessa pyritään konkreettisesti etsimään vastauksia aineiston ja teoreettisen tiedon kautta. Tutkimusta tehtäessä tutkijan onkin aina laadittava tutkimuskysymykset, joihin hän haluaa tutkimuksellaan vastattavan. Tutkimukseni tutkimuskysymykset olivat aluksi karkeita suuntaa näyttäviä hahmotelmia, jotka antoivat suuntaviivoja siihen, mihin suuntaa vien tutkimusta. Tutkimukseni edetessä tarkentuivat myös tutkimuskysymykseni.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millä tavoin valvontarangaistus vaikuttaa rikoksentekijöiden arkeen? Miten he ovat vastanneet näihin muutoksiin?
2. Millaisia hyötyjä ja haittoja valvontarangaistuksella on ollut rikoksentekijöille?
3. Millä tavoin rikoksentekijät suhtautuvat yleisesti valvontarangaistukseen?

Tutkimukset luokitellaan yleensä kahteen perustyyppiin eli kvantitatiiviseen (määrällinen) ja kvalitatiiviseen (laadulliseen) tutkimukseen. Tutkimukseni sijoittuu jälkimmäiseen tyyppiin. Tämä ei tarkoita, että asettaisin kvalitatiivisen tutkimuksen arvokkaammaksi kuin kvantitatiivisen tutkimuksen, vaan kuten Eskola ja Suoranta (2014, 14) osuvasti toteavat, vastakkainasettelu kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välillä on turha ja harhaanjohtava, kun keskustellaan tutkimuksen hyvydestä ja huonoudesta. Heistä tärkeämpää on tehdä hyvää tutkimusta erilaisilla tutkimukseen aiheeseen sekä ongelmaan sopivilla menetelmillä. Lisäksi kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus eivät poikkea toisistaan niin paljon kuin voisi helposti ajatella, vaan laadullisessa ja määrällisessä tutkimuksessa on paljon yhtäläisyyksiä. Molemmissa vallitsevana periaatteena on pyrkimys loogiseen todisteluun sekä objektiivisuuteen siinä mielessä, että tutkijat nojautuvat todistelussaan aineistoonsa eivätkä subjektiivisiin mieltymyksiinsä tai omiin arvolähtökohtiinsa. Tämä periaate koskee kaikkea tieteellistä tutkimusta. (Alasuutari 2011, 32.) Näitä periaatteina pyrin noudattamaan omassa tutkimuksessani.

Valitsin laadullisen tutkimuksen puhtaasti sen vuoksi, että se soveltui monelta osin paremmin tutkimukseeni kuin määrällinen tutkimus. Tutkimukseni aihe, aineistotyyppi, teorian käyttö sekä tutkimuksella haettavat vastaukset suosivat enemmän kvalitatiivista tutkimusperinnettä. Ensinnäkin tutkimukseni aiheeseen liittyvät asiat ovat vaikeita tutkia määrällisin menetelmin. Tutkimuksessani

ollaan kiinnostuneita rikoksenteekijöiden kokemuksiin pohjautuvista näkemyksistä, jotka ovat subjektiivisia, jolloin niitä on vaikea mitata määrällisesti. Tutkimukseni aineistona käytetään haastatteluita, jotka ovat yleisesti käytettyä aineistoa laadullisissa tutkimuksissa. Määrällisessä tutkimuksessa yleisesti käytetyt kyselyt olisivat olleet vaikeita toteuttaa, koska riittävän suuren vastausmäärän saaminen olisi ollut epävarmaa. Tutkimukseni teorian käyttö on myös laadulliselle tutkimukselle tyypillisempää kuin määrälliselle. En ole luonut teoriasta tarkkoja hypoteeseja testattavaksi, vaan käytän teoriaa ensisijaisesti avartamaan ja laajentamaan tietämystä ja ymmärrystä aiheesta. Tutkimuksessani ei myöskään haeta tyhjentäviä selityksiä tai vastauksia aiheesta, koska jo aiheen moninaisuus tekisi siitä mahdottoman tavoitteen. Tutkimuksen tavoitteena on tuoda lisää näkökulmia aiheeseen muun tiedon rinnalle.

4.2 Tutkimuksen aineisto

Päätökseni toteuttaa tutkimukseni laadullisena tutkimuksena vaikutti käyttämäni aineistoon. Vaikka mitään aineistotyyppiä ei voida pitää puhtaasti laadullisena aineistona, niin osa aineistosta soveltuu paremmin laadullisen tutkimuksen käytettäväksi. Tällaisella laadullisella aineistolla tarkoitetaan pelkistetysti aineistoa, jonka ilmiö on tekstiä. Teksti on voinut syntyä tutkijasta riippuen tai riippumatta. Esimerkkeinä edellisistä ovat haastattelut ja havainnoinnit, kun taas jälkimmäistä edustavat henkilökohtaiset päiväkirjat ja blogit. (Eskola & Suoranta 2014, 15.) Tutkimukseni laadullinen aineisto muodostuu tekemistäni teemahaastatteluista.

Koin haastatteluiden tekemisen luontevaksi tavaksi kerätä tutkimukseni aineiston. Kuten Eskola ja Vastamäki (2007, 25) toteavat, että halutessaan tietää, mitä joku ajattelee jostain asiasta, kaikkein yksinkertaisinta ja useimmiten tehokkaintakin on kysyä sitä häneltä itseltään. Päätelin tämän pohjalta, että saan parhaimmat vastaukset tutkimuskysymyksiin lähtemällä kysymään niistä suoraan rikoksenteekijöiltä haastatteluiden kautta. Haastatteluiden tekemisen koin myös tehokkaimmaksi tavaksi saada riittävän kattava aineisto, koska se ei esimerkiksi vaadi niin suurta osallistujamäärää kuin kyselytutkimus tarvitsi. Näin tutkittavien etsimiseen ei välttämättä tarvitse käyttää niin paljon aikaa ja voimavaroja. Haastattelututkimukseen liittyy myös pienempi riski jäädä aineistoltaan liian suppeaksi verrattuna esimerkiksi määrälliseen aineistonkeruumenetelmään.

Ei ole itsestään selvää millaisella haastattelulla aineiston kerää, sillä haastatteluiden tekemiseen on mahdollista soveltaa erilaisia tekniikoita. Haastattelut voivat olla niin strukturoituja kuin avoimiakin. Strukturoiduissa haastatteluissa kysymykset on muotoiltu valmiiksi ja ne esitetään samassa järjestyksessä kaikille haastateltaville. Sen sijaan avoimissa haastatteluissa haastattelutilanne on lähimpänä keskustelua, jossa haastattelija ja haastateltava keskustelevat

tietystä aiheesta hyvin vapaasti. (Eskola & Vastamäki 2007, 27–28.) Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi näiden haastattelutyyppeiden välimaastoon sijoittuvat teemahaastattelut. Teemahaastatteluissa haastattelun aihepiirit eli teema-alueet on ennakolta määritelty. Teema-alueiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen, mutta tutkijan vastuulla on, että kaikkia alueita käsitellään haastatteluissa. (Emt. 27–28.) Päätin käyttää teemahaastattelua aineistonkeruumenetelmänäni, koska se on menetelmänä paljon käytetty, joten sen käytöstä on hyvin tietoa saatavilla. Lisäksi teemoista on apua haastattelun eteenpäin viemisessä ja ”oikeilla raiteilla” pitämisessä, mutta samalla ne eivät rajoita liikaa keskustelun muotoa.

Teemahaastatteluja varten laadin teemarungon auttamaan haastattelun etenemisen hahmottamista. Teemarungon laatiminen oli perusteltua useasta syystä. Kuten Eskola ja Vastamäki (2007, 37) toteavat, tulee tutkijan pyrkiä tekemään haastattelusta mahdollisimman keskustelunomainen. Se, että tutkijalla on mukanaan monta A4 paperia täynnä kysymyksiä, ei todennäköisesti luo edellytyksiä keskustelunomaisen tunnelman luomisessa. Lisäksi kysymysten orjallinen seuraaminen heikentää keskustelun ja sen kehittymisen vapautta, mitkä ovat teemahaastattelun onnistumisen tärkeitä edellytyksiä. Ohjeita siitä, miten teemarunko kannattaa laatia, on varmasti useita. Yksi tapa hahmottaa ja rakentaa teemarunkoa on noudattaa Eskolan ja Vastamäen (2007, 37) antamia ohjeita teemarungosta. Heidän mukaansa teemarungon voidaan ajatella sisältävän kolmentasoisia teemoja. Ylimmän tason teemat ovat laajat teemat eli lähinnä ne aihepiirit joista on tarkoitus keskustella. Toisella tasolla on teemaa tarkentavat apukysymykset. Näillä pilkotaan varsinaista teemaa pienemmiksi ja mahdollisesti helpommin vastattaviksi kysymyksiksi. Kolmannella tasolla sijaitsevat yksityiskohtaiset ”pikkukysymykset”, jotka otetaan käyttöön, kun aiemmat kysymykset eivät tuottaneet vastausta.

Omaa teemarunkoani laatiessa hyödynsinkin paljon näitä ohjeita, vaikka puhtaasti se ei niitä noudata. Laadin teemarunkoni seuraavasti: Ensimmäisenä kohtana on yleisiä taustakysymyksiä liittyen haastateltavaan taustaan kuten muun muassa hänen asumistilanteeseensa, rikostaustaan sekä työ- ja/tai opiskelutilanteeseen. Näillä taustakysymyksillä oli tarkoitus saada keskustelu käyntiin sekä hahmottaa haastateltavan tämän hetkistä tilannetta.

Teemarungon seuraava osa käsitteli valvontarangaistuksen vaikutuksia. Se oli jaettu kolmeen osaan: suoran kontrollin, piilokontrollin ja ”kompensoiviin” vaikutuksiin. Suora kontrolli liittyi asioihin, joita valvontarangaistuksessa virallisesti pyritään kontrolloimaan (esimerkiksi rikoksenteikijän vapaa liikkuminen). Sen sijaan piilokontrolliin liittyvässä osiossa keskityttiin asioihin, joihin valvontarangaistuksen kontrolli vaikuttaa, vaikka niihin ei pyritä virallisesti vaikuttamaan.

Esimerkkinä tästä ovat rikoksenteikijän sosiaalisiin suhteisiin tulevat mahdolliset muutokset. Valvontarangaistuksen "kompensoivat" vaikutukset kohdassa pyritään pohtimaan, että onko valvontarangaistuksella ollut suotuisia vaikutuksia tutkittaviin. Nämä vaikutukset toimisivat vastapainona valvontarangaistuksen tuomalle kontrollille.

Teemarungon kolmas kohta käsitteli haastateltavan vastauksia valvontarangaistukseen eli sopeutumista ja vastustamista. Nämä kaksi kohtaa käsittelevät, miten haastateltavat ovat sopeutuneet muutoksiin ja toisaalta ovatko he halunneet vastustaa sen tuomaa kontrollia esimerkiksi rikkomalla tiettyjä sääntöjä. Viimeinen teema käsitteli kotia rangaistuksen suorittamisen paikkana eli miten haastateltavat kokevat sen, että suorittavat rangaistuksensa kotona. Lisäksi tässä kohdassa siirrytään pohdinnassa enemmän yksilön tasolta yleisemmälle tasolle eli miten he kokevat valvontarangaistuksen mukanaan tuoman kehityksen teknologiaa hyödyntävistä rangaistuksista, jotka tapahtuvat vankilan ulkopuolella. Tutkimuksen edetessä tämä kohta muuttui haastateltavien yleisiä käsityksiä valvontarangaistuksesta käsitteleväksi, kun taas kotiin liittyvän pohdinnan liitin suoran kontrollin vaikutukseen haastateltavien tilaan. Nämä muutokset eivät näy teemahaastattelurungossani, mutta vaikuttaa tutkimustulokset luvussani.

Tein teemahaastattelurunkoni sekä perinteiseksi listaksi että myös kuvioksi. Varsinaisessa haastattelutilanteessa hyödynsin kuviona olevaa runkoa, koska siinä tieto oli tiivistetty yhteen sivuun. Haastattelutilanteessa kuviosta oli helppo tarkistaa nopeasti, mitä aiheita tarvitsee vielä käsitellä ja mitkä oli jo käsitelty. Sen sijaan tekemäni listaa hyödynsin haastatteluihin valmistautuessa lukemalla sen läpi kertaukseksi ennen haastattelua, koska se oli yksityiskohtaisempi kuin tekemäni kuvio. Molemmat haastattelurungot löytyvät tutkimukseni liitteistä.

Aineistonkeruumenetelmän lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota itse haastateltaviin. Valvontarangaistukseen tuomitut rikoksenteikijät eivät muodosta yhtä yhtenäistä ryhmää, vaan he ovat taustoiltaan hyvin erilaisia. Jotkut suorittavat valvontarangaistusta esimerkiksi siviilipalveluksesta kieltäytymisen vuoksi, kun taas toiset rattijuopumuksen takia. Lisäksi heidän työ- tai opiskelutausta voivat olla hyvin erilaiset. Toisilla voi olla vakituinen työ- tai opiskelupaikka, kun taas toisilla on taustalla työttömyyttä. En kuitenkaan lähtenyt rajaamaan haastateltavia koskemaan vain tietyistä rikoksista suorittavia tai tietyn taustan omaavia henkilöjä. Olen halunnut rajata haastateltavien valintaa mahdollisimman vähän, sillä tämä avaa mahdollisuuden erilaisiin ja toisistaan poikkeaviin näkemyksiin. Nämä voivat antaa kiinnostavaa lisätietoa siitä, millainen on taustatekijöiden vaikutus rikoksenteikijän näkemyksiin. Lisäksi

tutkittavien rajaaminen olisi ollut myös käytännöllisesti hankalaa, koska tutkimukseni aiheesta ei välttämättä kovin helposti löydy haastateltavia. Rajoittamalla haastateltavien ryhmää voisi haastateltavien löytämiseen kulua kohtuuttoman pitkä aika.

Tutkimukseni haastateltavat etsin eri yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta. Yhdyskuntaseuraamustoimistoihin yhteydenoton koin järkeväksi ja kannattavaksi, koska he tuntevat parhaiten asiakkaansa ja heidän on helpompi olla asiakkaisiinsa yhteydessä. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen lisäksi myös itse haastateltavien avulla löysin lisää haastateltavia tutkimukseeni. Haastateltaville laadin haastattelupyynnön, jossa kerrottiin tutkimuksestani, sen tarkoituksesta, haastatteluihin liittyvä tietoa (muun muassa arvioitu kesto), haastatteluiden nauhoittamisesta ja nauhoitteiden säilyttämisestä sekä yhteystietoni. Tutkittaville oli kerrottu, että haastattelut nauhoitetaan tutkimusta varten, mutta ne hävitetään tutkimuksen päätyttyä. Haastattelupyynnössäni sitoudun poistamaan kaikki tiedot tutkimuksen jälkeen. Tämän haastattelupyynnön lähetin yhdyskuntaseuraamustoimistoille, josta he jakoivat sitä eteenpäin mahdollisille haastateltaville. Haastattelupyynnö löytyy tutkimukseni liitteistä.

Rikosseuraamuslaitos ei edellytä tutkimuslupaa yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden haastatteluihin, vaan asiakkaiden oma suostumus riittää. Pyysin kuitenkin haastateltavilta kirjallinen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Tämän tein sen vuoksi, että voin todistaa haastatteluiden vapaaehtoisuuden, jos esimerkiksi rikosseuraamuslaitokselta sitä kysyttäisiin. Tämä lupapyynnö löytyy liitteistä. Tutkittavien anonymiteetin suojaamiseksi tutkittavilta ei pyydetty muita tunnistetietoja suostumuspyynnön lisäksi.

Haastattelun onnistumisen kannalta haastattelupaikka on tärkeä tekijä, joten sen valinnassa saa olla tarkka. Haastatteluissa on kyse moninaisten sosiaalisten tekijöiden määrittämisestä vuorovaikutustilanteesta. Tilaa valitessa tulee ottaa huomioon haastateltavan näkökulma, jolloin ei kannata valita liian muodollista tai virallista tilaa, mikä voisi aiheuttaa haastateltavassa epävarmuutta. Tilan aiheuttama epävarmuus vaikuttaa väistämättä haastateltavan vastauksiin, koska kokiessaan epävarmuutta hän ei välttämättä vastaa ja kerro niin avoimesti kuin hän voisi tai haluaisi. Epävarmassa tilassa tutkijakaan ei aina pääse niin lähelle haastateltavaa kuin hän haluaisi tai toivoisi. Täysin neutraalia tilaa on mahdotonta löytää, mutta pyrkimällä huomioimaan haastateltavan tilanteen voi kuitenkin löytää hänen kannaltaan mahdollisimman sopivan tilan. (Eskola & Vastamäki 2007, 28–29.)

Sovin jokaisen haastateltavan kanssa erikseen haastattelupaikan, koska on tärkeää ottaa huomioon valvontarangaistuksen tuomat rajoitteet, sillä haastateltavat rikoksenteelijät eivät voi liikkua vapaasti

paikasta toiseen. Näin pystyin parhaiten mukautumaan haastateltavan tarpeisiin ja arjen rytmiin. Tämä antoi myös mahdollisuuden jo tutustua alustavasti haastateltavaan. Haastattelupaikat vaihtelivat rikosentekijän kodista julkisista tiloista varattavaan huoneeseen. Haastattelutilaa valitessa pyrein ottamaan huomioon sen, että tila olisi rauhallinen ja haastateltavalle sopiva.

Haastattelin tutkimustani varten kahdeksan henkilöä, jotka olivat valvontarangaistusta suorittavia tai sen lähiaikoina suorittaneita (tuomiosta alle puolivuotta). Haastateltavat olivat kaikki miehiä. Haastateltujen tuomioiden pituudet vaihtelivat kuukaudesta kuuteen kuukauteen. Haastateltavat asuvat eri puolilla Suomea eli he eivät kattaneet vain tiettyä aluetta. Haastateltavista neljä oli tuomittu valvontarangaistukseen siviilipalveluksesta kieltäytymisen vuoksi. Kun taas lopulla neljällä tuomioiden syyt vaihtelivat. Kahdella haastateltavalla valvontarangaistus tuli rattijuopumuksesta, yhdellä se tuli kortista ajosta ja yhdellä tuomion syyt koostuivat törkeästä vapaudenriistosta, ryöstöstä ja törkeästä pahoinpitelystä. Haastateltavat muodostavat kaksi selkeää ryhmää eli 1) siviilipalveluksesta kieltäytyneet ja 2) muista rikoksista tuomitut. Tulen käyttämään näitä ryhmiä tutkimuksessani erityisesti tutkimustulokset luvussa.

Haastattelut tapahtuivat vuoden 2016 maaliskuun-kesäkuun välisenä aikana. Haastatteluiden pituudet vaihtelivat 20 minuutista jopa tuntiin ja 20 minuuttiin. Haastatteluiden keskipituus oli noin 30–45 minuutin välillä.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimukseni tekeminen laadullisena tutkimuksena vaikutti myös väistämättä tutkimukseni analyysiin. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan hyödyntää erilaisia aineiston analyysinmuotoja. Nämä erilaiset analysointimuodot voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: aineistolähtöisen analyysi, teorialähtöinen analyysi ja teoriasidonnainen analyysi. Laadullisessa tutkimuksessa on usein kyse aineistolähtöisestä analyysistä, joka on teorian rakentamista empiirisestä aineistosta lähtien (Eskola & Suoranta 2014, 19). Teorialähtöisessä analyysissä lähdetään perinteisen mallin mukaisesti teoriasta ja siihen palataan empiriassa käynnin jälkeen. Teoriasidonnaisessa analyysissä on kytkentöjä teoriaan, mutta analyysi ei suoraan nouse teoriasta tai pohjautu teoriaan. Teoria voidaan ottaa aineiston analyysiin mukaan monella tavalla. Yksi tapa on lähteä liikkeelle yhdestä suuresta teoriasta esimerkiksi jostain mallista tai jonkun auktoriteetin esittämästä ajatuksesta. Toinen tapa on yhden suuren teorian sijasta hyödyntää useampia erilaisia aiheeseen liittyviä teorioita. Kolmas tapa on edetä aineisto- tai ilmiöpohjaisesti, jolloin hyödynnetään useita pieniä teorioita, joita tutkija ottaa käyttöönsä pitkin matkaa. (Eskola 2001, 136–138.) Analyysitapani on lähimpänä aineistolähtöistä, sillä tutkimukseni teoria alkoi rakentua vahvasti vasta aineiston analyysin myötä. Vaikka

tutkimuksellani oli ennen analyysiä hahmotuksia teoriasta, niin vasta analyysin kautta pystyin vakiinnuttamaan ja hahmottamaan tutkimukseni lopulliset teoreettiset suunnat.

Aineistonanalyysimenetelmänä tutkimuksessani käytin sisällönanalyysiä. Valitsin tämän analysointimenetelmän, koska se sopii hyvin aineistolleni ja tutkimustehtäväni kannalta. Koska olen kiinnostunut vain haastateltavien puheen sisällöstä, en kokenut mielekkääksi valita sisällönanalyysiä erikoistuneempia analyysintapoja.

Käsitteellisesti sisällönanalyysistä voidaan puhua sekä sisällönanalyysinä että sisällön erittelyinä. Erona näiden kahden analyysitavan välillä on se, että sisällön erittelyssä aineistoa kuvataan kvantitatiivisesti, mutta sisällönanalyysissä pyritään sanalliseen kuvailuun. Vaikka erot näiden kahden suuntauksen välillä vaikuttavat pieniltä, niin käytännössä nämä rajat ovat merkittävät. Esimerkiksi puhuttaessa sisällönanalyysistä ei voida aineiston kvantifiointia pitää mahdollisena menetelmä, sillä se kuuluu sisällön erittelyyn piiriin. Sisällönanalyysillä ja sisällön erittelyllä voi saada hyvin erilaiset tulokset. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 106.)

Sisällönanalyysiä voidaan pitää perusanalyysimenetelmänä, joka on käyttökelpoinen kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Yksittäisen metodin lisäksi sisällönanalyysiä voidaan myös hyödyntää väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka voi liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Sisällönanalyysin avulla voidaan näin tehdä monenlaista tutkimusta. Voidaan jopa todeta, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen menetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin, jos sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä väljässä teoreettisessa kehyksessä. Tosin tästä näkökulmasta tarkasteltuna sisällönanalyysia ei voida pitää ainoastaan laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmänä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Omassa tutkimuksessani käytän sisällönanalyysiä pelkästään analyysimenetelmänä.

Sisällönanalyysiä käytetään systemaattisesti kuvailemaan laadullista aineistoa (Schreier 2012, 1). Näin ilmaistuna tämä tavoite kuulostaa laajalta ja epämääräiseltä, joten se tarvitsee lisää määrittelyä. Ensinnäkin sisällönanalyysi auttaa kuvaamaan tutkimuksen aineistoa ainoastaan siinä suhteessa, jonka tutkija itse on määritellyt. Sisällönanalyysin avulla ei ole mahdollista analysoida aineistoa jokaisesta näkökulmasta, vaan rajauksia täytyy tehdä. Laadulliset aineistot ovat sisällöltään usein niin rikkaita, että kokonaisvaltainen analyysi ei ole mahdollinen. Lisäksi monissa laadullisissa menetelmissä, kuten esimerkiksi haastatteluissa, aineistoa syntyy niin paljon, että kaiken kattava analyysi olisi liian raskas tehtävä. Tutkimuskysymys nousee tässä tärkeäksi, sillä sen kautta määrittyy näkökulma aineiston tarkasteluun. Tämä ei tarkoita kuitenkaan ehdottomuutta,

vaan analyysin aikana ilmeneviä kiinnostavia asioita tai piirteitä voi lisätä mukaan. (Schreier 2012, 3–4.)

Sisällönanalyysiä on mahdollista toteuttaa eri tavoin. Voidaan puhua aineistolähtöisestä, teoriaohjaavasta sekä teorialähtöisestä sisällönanalyysistä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on nimensä mukaisesti analyysi, joka perustuu tutkimuksen aineistoon. Tutkimuksen aineisto ohjaa analyysiä ja se voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee myös aineiston ehdoilla, kuten aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Ero näiden kahden välillä syntyy siinä, miten abstrahoinnissa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Siinä missä aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta, niin teoriaohjaavassa käsitteet tuodaan esiin valmiista ja "jo tiedetyistä" ilmiöstä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä analyysi perustuu aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Tällöin analyysiä ohjaa jokin teema tai käsitekartta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–117.) Sisällönanalyysini on lähimpänä aineistolähtöistä, sillä se on pääosin edennyt aineiston ehdoilla.

Toissijaisena analysointivälineenä olen käyttänyt teemoittelua. Teemoittelussa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Ajatuksena on etsiä tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Teemoittelu sopii menetelmäksi erityisen hyvin, jos on kerännyt aineiston teemahaastatteluilla, sillä haastattelun teemat muodostavat itsessään jäsennyksen aineistoon, mikä tekee aineiston pilkkomisesta helpompaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Koska olen käyttänyt teemahaastattelua aineiston keräämisessä, on teemoittelu tullut mukaan tutkimukseeni lähes itsestään.

Aineistoni varsinainen analyysiprosessi tapahtui useassa vaiheessa, johon kuuluivat litterointi, aineistoanalyysiohjelman valitseminen, aineiston alustavasti lukeminen läpi, koodausrunгон laatiminen, aineiston pelkistäminen ja lopulta aineistonanalysoiminen vaiheittain.

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista haastattelut on litteroitu. Tämä on välttämätön vaihe, koska sen tekeminen helpottaa huomattavasti analyysin tekemistä. Litterointi on yksi aineistonkäsittelyvaihe, jossa puhe ja kuva muunnetaan tekstiksi. Tutkimuksessani litterointi tarkoitti tekemieni teemahaastatteluiden muuttamista tekstuaaliseen muotoon. Ennen kuin aloittaa litteroinnin tulee päättää litterointinsa tarkkuustaso. Litterointeja voi toteuttaa eriasteisesti riippuen siitä esimerkiksi, kuinka tarkasti haluaa puheen lisäksi ottaa ylös eri puheen vivahteet (esimerkiksi

puhumisen tavan ja sävyjen muutokset). Litteroinnin sopiva tarkkuus määrittyy tutkimusongelman ja metodisen lähestymistavan perusteella. (Ruusu vuori 2010, 424.) Tekemäni litteroinnit ovat tasoltaan varsin yksinkertaisia, sillä olen keskittynyt kirjoittamaan haastattelun puheen mahdollisimman tarkasti sanasta sanaan, mutten kuitenkaan kirjoittanut yksityiskohtaisesti ylös muita puheen vivahteita. Koin tämän tasoisen litteroinnin tutkimukseni kannalta riittäviksi, koska vain puheen sisällöllä on tutkimukseni kannalta olennainen merkitys.

Käytännössä toteutin litterointini kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa kirjoitin haastatteluni karkeasti puhtaaksi. Tässä vaiheessa litterointini oli suurpiirteistä enkä yrittänyt saada tekstistä täysin sanasta sanaan oikeaan. Kun haastatteluni oli alustavasti litteroitu, siirryin seuraavaan vaiheeseen litteroinnissa. Tässä vaiheessa kuuntelin tarkemmin läpi haastatteluita muokaten ja korjaten samalla tekemiäni litterointeja. Tässä vaiheessa pyrin samaan litterointi mahdollisimman tarkaksi. Myös litterointini kieliasun pidin lähellä alkuperäistä puhetta, tosin joitain puhekielensanoja muutin kirjakielelle, jotta tekstistä tulee helpommin ymmärrettävää ja luettavaa. Esimerkiksi pelkän ”o” kirjaimen kohdasta riippuen olen muokannut ”on” tai ”ole” sanoiksi, jolloin litterointeja on helpompi lukea. Lisäksi olen myös siistinyt litterointeja jättämällä peräkkäin tai muuten lähekkäin toistuvista sanoista toisen pois.

Ennen aineistonanalyysin aloittamista oli päätettävä, että käytäntö siinä aineistoanalyysiohjelmaa vai en. Periaatteessa aineistonanalyysi on mahdollista toteuttaa manuaalisesti tai ohjelman avulla riippuen tutkijan omasta mieltymyksestä. Itse kallistuin aineistonanalyysiohjelman käytön puolelle, koska koin sen helpottavan analyysin tekemistä. Valitsin ohjelmakseni QDA Miner Lite:n, joka on ilmainen versio provalis researchin QDA Miner:sta. Minulla ei ollut aikaisempaa kokemusta kyseisestä ohjelmistosta. Ohjelmiston käyttöönotto oli kuitenkin helppoa, koska Internetistä löytyi ohjeita ohjelman käyttöön. Tarkemmat tiedot ohjelmasta löytyvät tästä sivustosta: <https://provalisresearch.com/products/qualitative-data-analysis-software/freeware/>

Litteroinnin jälkeen luin koko aineiston läpi. Samalla tein muistiinpanoja jokaisesta haastattelusta. Kirjasin ylös jokaisen haastattelun ominaiset piirteet. Näin analyysin edetessä oli helppo tarkistaa, mitkä olivat jokaiselle haastattelulle niiden ominaisimmat asiat.

Koska haastatteluaineistot ovat yleensä laajoja, on välttämätöntä karsia niistä tutkimuksen kannalta epäoleellinen pois. Tästä vaiheesta käytetään usein nimitystä pelkistäminen. Pelkistämisessä on kyse aineiston tuottaman informaation tiivistämisestä tai pilkkomisesta osiin. Tällöin aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennaiset asiat pois. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.) Siitä voidaan erottaa kaksi eri osaa, jotka ovat aineiston tarkastelu tietyistä teoreettisesta metodologisesta

näkökulmasta ja havaintojen yhdistäminen. Aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on valitun teoreettisen viitekehyksen ja kysymysasettelun kannalta oleellista, vaikka samaa tutkimuksen aineistoa voisi tarkastella useammasta näkökulmasta. Näin saadaan analyysin kohteena oleva aineisto pelkistymään hieman hallittavammaksi määräksi erilaisia ”raakahavaintoja”. On tärkeää valita vain tietty teoreettinen näkökulma, jotta havaintojen tekeminen olisi mahdollisemmin systemaattista ja selkeää. Havaintojen yhdistämisessä on kyse erillisten raakahavaintojen yhdistämisestä yhdeksi havainnoksi tai vähintään harvemmaksi havaintojen joukoksi. Tämä toteutuu siten, että etsitään havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä, tai siten että muotoillaan sääntö, joka pätee poikkeuksetta koko aineistoon. Tämän vaiheen ideana on karsia havaintojen määrää. (Alasuutari 2011, 40.) Teoreettisen viitekehyksen sijasta tai lisänä voi pelkistämistä ohjata tutkimustehtävä, jolloin aineistoa pelkistetään litteroimalla tai koodaamalla tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset (Tuomi & Sarajarvi 2009, 109).

Käytännössä pelkistämisen voi toteuttaa siten, että aukikirjoitetusta aineistosta etsitään tutkimustehtävien kysymyksillä niitä kuvaavia ilmaisuja. Nämä ilmaisut voidaan sitten esimerkiksi alleviivata erivärisillä kynillä, jolloin ne on helppo erottaa toisistaan. Alleviivaamisen jälkeen nämä ilmaisut voi merkitä auki kirjoitetun aineiston sivun reunaan ja sen jälkeen listata peräkkäin eri konseptille. (Emt. 109.)

Oman aineistoni pelkistämisen prosessi eteni paljolti näiden periaatteiden mukaan. Käytännössä nämä vaiheet menivät hieman eri tavalla, koska käytin QDA Miner Lite ohjelmaa. Aineiston pelkistämisen aloitin luomalla koodausrunkoa analyysiani varten. Koodausrunko on tapa strukturoida aineistoa. Se sisältää pääkategoriat, jotka määrittävät oleelliset näkökulmat. Näillä pääkategorioilla on erilaisia alakategorioita, jotka määrittävät oleelliset merkitykset liittyen tähän näkökulmaan. (Schreier 2012, 61.) QDA Miner Lite ohjelmassa koodausrunko tarkoitti koodauskategorioiden laatimista ja niille oman värin määrittämistä. Koodausrunkoni pohjana käytin teemahaastatteluni runkoa. Tein siitä aluksi pelkistetyn, jotta sitä oli helpompi muokata analyysin edetessä. Kokeillessani koodausrunkoa aineistooni kirjoitin ylös muistiinpanoja, joiden pohjalta muokkasin sitä. Tämän jälkeen kokeilin runkoani vielä uudelleen ja pienten muokkausten jälkeen se oli alustavasti valmis. Lopullinen koodausrunkoni löytyy tutkimukseni liitteistä.

Koodausrunkoni laadinnan jälkeen pääsin varsinaisesti aloittamaan analysointini. Aineistoa lukiessa merkitsin QDA Miner Lite ohjelman avulla koodauskategorioihin sopivat ilmaukset ylös. Kävin aineistoni läpi useampaan kertaan havaitakseni mahdollisimman kattavasti nämä ilmaukset. Käyttämäni ohjelman etuna oli, että ilmauksien merkitsemisen ohella niihin pystyi tekemään

muistiinpanoja. Näin pystyin helposti kirjoittamaan ylös havaintojani analyysiin tekemisen aikana. Kun olin merkinnyt ilmaukset ylös, aloin käydä niitä läpi teema kerrallaan. Samalla tein muistiinpanoja auttamaan tarkempien tulkintojen tekemiseksi. Tarkastelin näitä ilmaisuja useaan kertaan pystyäkseen tekemään tarkat ja huolelliset tulkinnat niistä.

Nämä analyysin monet eri vaiheet tähtäävät siihen, että voidaan aloittaa analyysin tulosten tulkinta. Alasuutari (2011, 44–46) käyttää tästä vaiheesta nimitystä arvoituksen ratkaiseminen. Laadullisessa tutkimuksessa arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä. Johtolangoilla tarkoitetaan sekä aineiston pelkistämisestä saatuja havaintoja että myös ”raakahavaintoja” ja empiiristä aineistoja. Näistä jälkimmäisistä voidaan etsiä vihjeitä merkitystulkintojen tekemistä ja koko arvoituksen ratkaisemista varten.

Aineistoni analyysin edetessä havaitsin, että haastateltavien näkemykset vaihtelivat paljon tilanteen ja tapauksen mukaan. Sen vuoksi heidän näkemyksistä ei ollut helppoa muodostaa yhdenmukaista ja kiistatonta käsitystä. Tästä johtuen päätin käyttää tulosten esittelemiseen raportointitapaa, jossa pyrin kuljettamaan haastateltavien "kirjoa" mukana koko analyysin ajan sen sijaan, että olisin yrittänyt luoda vahvoja yleistyksiä. Koen tämä tekevän oikeutta aineiston vivahteikkuudelle. Näihin analyysistä saatuihin tulkintoihin perehdyn lisää tutkimustulokset luvussa.

4.4 Tutkimuksen etiikka

Tutkimuksen tavoitteiden, aineiston ja analyysin ohella on otettava lisäksi tarkasteluun tutkimuksen etiikka. Etiikka on asia, joka koskettaa kaikkea toimintaa ja elämän osa-alueita eikä tutkimuksen tekeminen tee tässä poikkeusta. Etiikan rooli ja merkitys nousevat vahvasti esille tutkimusten kohdalla. Eettisyys on yksi tärkeä tieteellisen tutkimuksen kulmakivistä ja eettisten periaatteiden noudattaminen on keskeistä tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Lukijoiden on voitava luottaa siihen, että tutkija on toiminut tutkimusprosessissaan hyvän tutkimuskäytännön ja eettisten periaatteiden mukaisesti.

Tutkimuksen tekoon liitetään vahvasti tutkimusetiikan käsite, joka läpäisee koko tutkimusteon prosessin. Tutkimusetiikan käsitteen voi tulkita eri tavoin. Sen voi nähdä vain tieteen sisäisiä asioita koskevaksi asiaksi, jolloin esimerkiksi tutkittavien kohtelu määritetään tieteen etiikkaan kuuluvaksi. Tutkimusetiikan voi myös määritellä tutkijoiden omaksi ammattietiikaksi, mikä sisältää eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet, joihin tutkijan tulee sitoutua harjoittaessaan ammattiaan. Tällöin tutkimusetiikka ohjaa tutkijoiden ammattikuntaa ja samalla kertoo muille ihmisille, mihin arvoihin ja velvoitteisiin tutkijat ovat sitoutuneet. Tutkimusetiikka voidaan myös jäsentää sen kautta, mitkä

ovat ne toiminta-alueet tai kohteet, joita kulloisellakin hetkellä tarkastellaan. Tutkimusetiikan voidaan katsoa koskevan niin tutkittavia, yhteiskuntaa kuin myös tiedeyhteisöä. (Kuula 2006, 23–24; 36.)

Tutkimukseen liittyvää etiikka on tarpeellista pohtia varhaisessa vaiheessa jo sen vuoksi, että tutkija tunnistaisi tutkimuksensa eettisesti herkät kohdat ja pystyä varautumaan niihin ajoissa. Tutkimukseni eettiset haasteet liittyivät erityisesti tutkittavien anonymiteetin turvaamiseen, tutkittavien kohtaamiseen ja kohteluun haastattelutilanteessa sekä toisaalta heistä kirjoittamiseen tutkimuksessa.

Tutkittavien anonymiteetin suojaaminen on keskeistä lähes jokaisessa tutkimuksessa. Anonymiteetin rinnalla puhutaan myös tunnisteellisuudesta. Tutkittavan anonymiteetin säilyttämisellä on etunsa. Tutkijan on helpompi käsitellä tutkimuksessaan arkojakin asioita, kun tutkittavia suojaa anonymiteetti eikä tutkijan tarvitse pelätä aiheuttavansa haittaa heille. (Mäkinen 2006, 114.) Tutkimuksessani anonymiteetin suojaamisen merkitys korostuu erityisesti sen vuoksi, että tutkittavat ovat rikoksentekejiä, jotka herättävät helposti negatiivisia tunteita toisissa ihmisissä. Tämän vuoksi tutkielmassani on panostettu vahvasti siihen, että tutkielmastani ei jää mitään sen kaltaisia merkkejä, joista tutkittavan voisi tunnistaa. Esimerkiksi olen sensuroinut kaikki asiat, jotka voisivat johtaa haastateltavien tunnistamiseen kuten muun muassa työpaikan ja asuinpaikan nimet. Lisäksi haastatteluissa mainittujen läheisten nimet on sensuroitu, koska haastateltavien ohella on turvattava muiden anonymiteetit. Jo ennen haastatteluiden aloittamista kerroin tästä anonymiteetin suojaamisesta. Esimerkiksi olen tekemässäni haastattelupyynnössäni ilmoittanut, että nimi tai henkilötietoja ei mainita missään vaiheessa tutkimusta. Näin tutkittavat uskaltavat vastata avoimesti esittämiini kysymyksiin ilman pelkoa siitä, että heille tulisi negatiivisia seurauksiaan esittämistään näkemyksistään.

Tutkittavien anonymiteetti voi aiheuttaa haasteita, jos tutkittavat voivat sen suojissa esittää epäasiallisia tai perusteettomia kommentteja esimerkiksi toisista ihmisistä. Tätä tutkijan ei tule kuitenkaan sallia ja tällaisessa tapauksessa tutkija voi oman harkintansa mukaan jättää aineistoa pois valmiista tutkimuksesta. Valikoinnin tekeminen keräämänsä tutkimusaineiston suhteen on kuitenkin monimutkainen eettinen kysymys. (Mäkinen 2006, 115.) Tämän kaltaisen ongelman eteen en omassa tutkimuksessani joutunut. Vaikka osa haastateltavista esittikin kritiikkiä valvontarangaistusta kohtaan, koin kuitenkin sen olevan asiallisella tasolla, joten kritiikin pois jättäminen olisi ollut kyseenalainen päätös.

Anonymiteetti ei ole keskeistä ainoastaan aineistoa käsitellessä, vaan myös tutkimusraporttia kirjoittaessa. Ei ole riittävää, että tutkija vain varmistaa raportissaan tutkittaviensa anonymiteetin. Myös sillä on ratkaiseva merkitys, miten ja mistä asioista hän kirjoittaa. Negatiivisella, yksipuolisella ja epäkunnioittavalla tavalla kirjoittaminen tutkittavista aiheuttaa varmasti haittaa ja vahinkoa heitä kohtaan. Vaikka tutkija kirjoittaisi niin, että yksittäisiä tutkittavia ei tunnistettaisi, on yhtä lailla epäeettistä kirjoittaa tavalla, jolla leimattaisiin koko tutkittavien edustama ryhmä. Kirjoittamistavan merkitys korostuu erityisesti, kun tutkimuksen kohteena on pieni erityisryhmä tai kun tutkimuksessa käytetään aineistositaatteja, joiden käyttö voi mahdollistaa tutkittavien tunnistamisen. Kunnioittamalla tutkittavien ihmisarvoa teksteissään pystyy tutkija välttämään aiheuttamasta tarpeetonta vahinkoa tutkittavilleen. Pyrkimys ihmisarvon kunnioittamiseen ei kuitenkaan tarkoita, ettei tutkija voisi suhtautua asioihin kriittisesti. (Kuula 2006, 206.)

Olen tiedostanut jo tutkimukseni alusta lähtien, että tutkimusraporttiani kirjoittaessa tulee tekstini tyyliin kiinnittää erityistä huomiota. Koska rikoksenteijöistä vielä suhteellisen vähäinen määrä suorittaa valvontarangaistusta, heidän tunnistaminen saattaa olla helpompaa. Tämän vuoksi pyrin harkitsemaan käyttämäni aineistositaatit tarkkaan, jotta heidän anonymiteettinsa säilyy. Lisäksi pyrin olemaan tarkka kirjoitustavastani, etten leimaa tutkittavia tai rikoksenteijöitä yleisesti. En kuitenkaan pyri myöskään antamaan siloteltua kuvaa tutkimuksessa käsiteltävistä asioista, vaan niitä on pystyttävä analysoimaan kriittisesti. Kuten Kuula (2006, 206) toteaa, on kriittisenkin tutkimuksen tavoite ymmärtää ja selittää kohdettaan eikä halventaa tai mustamaalata. Jos kritiikkiä haluaa esittää, tulee sen olla asiallista ja perusteltua.

Tutkimuksen vapaaehtoisuutta on syytä korostaa. Tämä on keskeistä, sillä vain vapaaehtoisuuteen perustuvassa tutkimukseen osallistumisessa on mahdollisuus saada aitoja näkemyksiä tutkittavilta. Omassa tutkimuksessani vapaaehtoisuus korostui kahdessa asiassa. Ensinnäkin tutkimukseen osallistuminen perustui tutkittavien omaan vapaaehtoisuuteen. Toiseksi esitettyihin kysymyksiin vastaaminen oli myös vapaaehtoista eli tutkittava sai itse päättää, että vastaako hän esitettyyn kysymykseen vai ei. Tutkimuksen vapaaehtoisuus liittyy läheisesti ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioitukseen, joka on tärkeä arvo. Antamalla tutkittavan itse päättää tutkimukseen osallistumisesta ja kysymyksiin vastaamisesta ei siis ainoastaan luoda pohja tutkimuksen vapaaehtoisuudella, vaan mahdollistetaan tutkittavan itsemääräämisoikeuden toteutuminen.

Jotta vapaaehtoisuuden ja itsemääräämisoikeuden periaatteet voivat toteutua, on tutkittaville annettava riittävästi tietoa tutkimuksesta. On esimerkiksi kerrottava perustiedot tutkimuksesta, sen toteuttajista ja kerättyjen tietojen käyttö tarkoitus. Lisäksi tulee kertoa mitä tutkimukseen

osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa eli esimerkiksi kuinka paljon aikaa se vie sekä onko kyseessä kertaluontoinen aineistonkeruu vai vaatiiko se useampia osallistumiskertoja. Ilman näitä tietoja tutkittavan on vaikea tehdä täysin vapaaehtoista päätöstä tutkimukseen osallistumisesta. (Kuula 2006, 61–62.) Tutkittavien yksityiskohtainen informointi on keskeinen edellytys, jotta tutkittavat voivat antaa pätevän suostumuksen osallistumisestaan (Mäkinen 2006, 116). Tämän vuoksi olin laittanut haastattelupyynnöni oleelliset tiedot tutkimuksestani sekä yhteystietoni, jos tutkittavat halusivat lisää tietoa. Varmistin vielä ennen haastatteluja, että tutkittavat olivat ymmärtäneet heille annetut tiedot. Lisäksi kysyin, kaipasivatko he mahdollisesti enemmän tietoa tutkimuksesta tai oliko jokin asia jäänyt epäselväksi.

Tutkittavien riittävä informointi on tärkeää tutkimuksen luottamuksellisuuden kannalta. Luottamuksellisuuden käsite liittyy vahvasti yksityisyyden käsitteeseen sillä tavalla, että tutkittavien henkilökohtaisia asioita ja tietoja ei saa "levitellä ympäriinsä". Luottamuksellisuus on tutkijan antama lupaus tutkittavan yksityisyyden suojaamisesta. Luottamuksellisuuden kannalta ei kuitenkaan riitä pelkästään lupaus siitä, että tutkimusaineisto käsitellään luottamuksellisesti. Tämä lisäksi on tarpeellista selvittää, miten luottamuksellisuus taataan tutkimuksen eri vaiheissa. On esimerkiksi kerrottava ketkä pääsevät käsiksi heidän antamiin tietoihin, kuten olen haastattelupyynnössäni tehnyt. Tutkimuksen luottamuksellisuus liittyy lisäksi läheisesti tutkittavien anonymitietin kanssa, sillä tutkittavien anonymitietin turvaaminen on yksi keskeinen keino, jolla tutkija varmistaa tutkimuksensa luottamuksellisuuden. (Mäkinen 2006, 115–116.)

Erilaisen tutkittaviin kohdistuvien eettisten velvoitteiden lisäksi tutkijan on muistettava itseensä kohdistuvat velvoitteet. Tutkijan on tiedostettava oma positionsa tutkimuksessaan, jotta ei aiheuttaisi omalla toiminnallaan haittaa tai eettisiä ongelmia tutkimukselle. Tutkijapositioni on ensisijaisesti tutkimuksellinen ja omaan uteliaisuuteeni perustuva, sillä valitsin aiheen oman kiinnostuksen pohjalta. Tämä on mielestäni hyvä lähtökohta, sillä liian henkilökohtainen aihe tuottaisi helposti eettisiä ongelmia. Pitämällä tiettyä etäisyyttä aiheeseen voi varmistua, että henkilökohtaiset näkemykset eivät vääristä tutkimusta. Tämä ei kuitenkaan poista oman toiminnan kriittisen reflektoinnin tärkeyttä, sillä on tiedostettava taustalla vaikuttavat tekijät ja ajatusmallit sekä miten ne vaikuttavat toimintaani. Tämä on välttämätöntä jo tutkimuksen objektiivisuuden kannalta.

Tutkijapositioni tiedostamisen merkitys korostui haastattelutilanteissa. Pysyminen objektiivisena oli keskeistä, jotta pystyin kohtaamaan tutkittavat avoimesti. Tietysti kaikkia taustaoletuksiani en pystynyt poistamaan, mutta tiedostamalle ne saatoivat estää niitä haittaamasta haastattelutilanteita.

Avoin kohtaaminen tutkittavien kanssa mahdollistaa myös sen, että pystyy kohtelemaan tutkittavia reilulla tavalla, kun omat oletukset eivät häiritse taustalla.

Sosiaalityön opiskelijana minua myös sitoo sosiaalityön omat eettiset periaatteet. Sosiaalityön eettisissä ohjeissa korostetaan ihmisoikeuksia ja ihmisarvoa. Esimerkiksi ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on keskeinen periaate sosiaalityössä, mikä tulee huomioida tutkimusta tehdessä. (IFSW 2012.) Sekä tutkimuseettisissä että sosiaalityön eettisissä periaatteissa on paljon samaa, sillä molemmissa korostetaan ihmisten hyvää ja reilua kohtelua sekä vahingonaiheuttamisen välttämistä. En koe, että näiden molempien noudattamisesta syntyisi ristiriitoja.

Tutkimusetiikan noudattamisen rinnalla pidetään tärkeänä, että tutkija toimii hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaan. Hyvä tieteellinen käytäntö voidaan tutkimusetiikan tavoin nähdä lähtökohtana, jota jokaisen tutkijan tulisi noudattaa. Hyvien tieteellisten menettelytapojen noudattaminen takaa parhaiten tutkimuksen luotettavuuden ja uskottavuuden. Peruslähtökohdat hyvälle tieteelliselle tutkimukselle ovat samat kaikissa oppiaineissa. Hyvä tieteellinen käytäntö kattaa kaikki tutkimuksen osa-alueet ja sen noudattaminen kuuluu koko tiedeyhteisölle, vaikka viimekädessä tutkija itse on sen noudattamisesta vastuussa. (Kuula 2006, 34–35.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat muun muassa seuraavat asiat (Emt. 34–35).

1. Tiedeyhteisön tunnustamien toimintatapojen noudattaminen, jolla tarkoitetaan rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.
2. Tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisten ja eettisesti kestävien tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien soveltaminen sekä avoimuuden noudattaminen tutkimusten tulosten julkaisemisessa.
3. Muiden tutkijoiden työn ja saavutusten tunnustaminen. Kunnioitetaan aikaisempia tutkimuksia ja annetaan niille asianmukainen arvo ja merkitys.
4. Tutkimus on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti.

Katsoin näiden kohtien koskevan omaa tutkimustani vahvasti, sillä ne tarjoavat hyvät yleiset periaatteet siitä, miten tutkijan oletetaan toimivan. Olen pyrkinyt toimimaan tutkimuksessani näiden kohtien edellyttämällä tavalla.

Noudattamalla tutkimuseettisiä ja sosiaalityön eettisiä periaatteita sekä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita voi varmistaa tutkimuksen toimintatavan ja tulosten olevan kestäväällä pohjalla. Tämä antaa hyvän lähtökohdan siirtyä seuraavaksi tarkastelemaan tutkimukseni tuloksia.

5. Tutkimustulokset

Tässä luvussa tuon esille tutkimukseni tulokset. Esittelen ne seuraavassa järjestyksessä: ensiksi suoran kontrollin vaikutukset, sen jälkeen piilokontrollin vaikutukset, sitten valvontarangaistuksen tuomat hyödyt ja haitat, tämän jälkeen reagoinnit rangaistuksen tuomiin muutoksiin ja vaikutuksiin sekä lopuksi yleistä suhtautumista valvontarangaistukseen. Haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi olen viitannut heihin kolmella eri tunnisteella (Hx, x=numero).

5.1 Suora kontrolli

Valvontarangaistus vaikuttaa rikostentekijöiden elämään suoraan niin ajan, olemisen kuin fyysisten tilojen ja liikkumisen kautta. Tätä suoraa kontrollia toteutettiin valvonnan kautta. Haastateltavien valvonta tapahtui jalkaan kiinnitettävällä pannalla ja kotona sijaitsevalla seurantalaitteella. Sen lisäksi heidän piti olla koko ajan puhelimella tavoitettavissa, koska valvojat tekivät tarkastussoittoja. Myös tukipartioilla oli keskeinen rooli valvonnassa, sillä he tekivät pistotarkastuksia haastateltavien luokse. He hoitivat samalla päihitteettömyyden valvomista tekemällä puhallutuksia tarkastusten yhteydessä. Vaikka valvonta oli lähes sama kaikkien haastateltavien kohdalla (H7 poikkeuksena, koska hänellä ei ollut panta jalassa koko aikaa), niin käytännön toimintatavoissa oli eroja. Yksi ero oli tukipartioiden tekemissä pistotarkastuksissa. Suurimmalle osalle haastateltavista tukipartiot tekivät tarkastuksen vain heidän kotiinsa. Vain H5 ja H8 kertoivat tukipartioiden tehneen käyntejä myös muihin paikkoihin kuten esimerkiksi työpaikalle. Lisäksi valvojien tekemät soitot vaihtelivat. Osa kuvasi soittojen tapahtuvan harvakseltaan (H1, H2, H3), kun taas H7 kuvasi soittojen tapahtuvan lähes päivittäin. Näin ollen valvontarangaistuksen valvonnan runko on kaikille sama, mutta se mukautetaan tapauskohtaisesti sopimaan rikostentekijän tarpeisiin.

5.1.1 Aika

Valvontarangaistus kontrolloi haastateltavia aikaan liittyvän kontrollin avulla. Haastateltavien oli käytävä yhdyskuntaseuraamustoimistolla laatimassa aikataulut valvojiensa kanssa. Haastateltavien vaikutusmahdollisuudet aikatauluihin olivat hyvät. Kukaan haastateltavista ei kokenut, että valvojat olisivat yrittäneet voimakkaasti ohjata tai rajoittaa aikataulujen laadinnassa. Päinvastoin haastateltavat kokivat saaneensa hyvin äänensä esille aikataulujen laatimisessa. Valvojat neuvoivat ja esittivät myös ehdotuksia tarvittaessa. Esimerkiksi H3 kertoi valvojansa neuvoneen varaamaan kaupassakäyntiin enemmän aikaa, koska juhlapyhä oli tulossa sekä ehdottaneen H3:lle, että hän laittaisi aikatauluihin lisää vapaa-ajan ohjelmaa. Haastateltavien suuri valta aikataulujen suhteen ei

ole yllättävää. Aikataulut koskevat rikoksentehtävien omaa arkea, jonka suhteen he ovat parhaita asiantuntijoita. Vahva sananvalta aikatauluissa myös vahvistaa heidän toimijuuttaan, kun he eivät vain passiivisesti ota vastaan ylhäältä määrättyjä ohjeita. Toisaalta aikatauluihin liittyvä valta toi myös haasteita, koska haastateltavien oli muistettava ja tiedettävä tarkkaan tulevat menot, kuten H4 kuvaa:

T: Joo pystyiks sä silti vaikuttaa kuinka hyvi näihi aikatauluihi silti tääl toimistolla ja näin?

H4: Noo pystyhän niihi, ku tiän mutta ku olihan se nyt sillee vaikee, että ku sä tuut tänne torstaina, että sun pitäis tietää kaikki aikataulut, että se on sillo torstaina tiietävä, minne sä meet ja millon meet ja tällee näin, niin ni eipä siinä paljoo sitte ollu mitään sillee, että kun ei niitä voinu jälkikäteen enää sitten niinku, et "joo mä unohin sen ja sen ja sen ja sen"

Aikataulujen laadinnassa unohduksille ei ollut juuri vaaraa, sillä näiden unohdettujen menojen laittaminen jälkikäteen aikatauluun ei ollut itsestään selvä asia. Ellei meno ollut erityisen tärkeä, niin sen sisällyttäminen aikatauluun siirtyi useimmiten seuraavaan laadintakertaan.

Se, kuinka usein näitä aikatauluja laadittiin, vaihteli haastateltavien välillä. Toisille sopi paremmin tiheämmät laatimisajat ja he kävivät viikoittain laatimassa uuden aikataulun. Perusteluna tälle järjestelylle oli joustavuus. Kun aikatauluja ei ole laadittu pitkälle aikavälille, ne on helpompi mukauttaa tulevien menojen mukaan. Toiset taas suosivat pidempiä tapaamisvälejä kuten kahden tai kolmen viikon välein tapahtuvia tapaamisia. He eivät kokeneet tarvetta tiheämmille tapaamisväleille, koska heidän arkielämänsä oli varsin vakiintunutta. Pitemmälle ajalle tehdyt aikataulut vaativatkin enemmän ennakoitavaa arkea. Yleistä oli myös, että aikataulujen laatimisvälit ovat aluksi tiheämmät ja muuttuvat pidemmiksi rangaistuksen edetessä (esimerkiksi H1 ja H2). Tämä johtui todennäköisesti siitä, että rangaistuksen alussa haetaan sopivaa aikataulusta, jolloin tiheämpien tapaamisten kautta sitä on helpompi hioa. Kun sopiva arjen rytmi löytyy, niin aikatauluja pystyy tekemään pidemmälle aikavälille.

Aikatauluilla oli suuri merkitys, koska haastateltavien koko arkielämä rakentui niiden kautta rangaistuksen aikana. Aikatauluihin merkittiin tarkasti kaikki menemiset ja tulemiset. Ei ole yllättävää, että aikataulut herättivät haastateltavissa vahvoja tunteita. Esimerkiksi aikataulut nähtiin stressiä ja turhautumista aiheuttavina, koska aikataulut olivat tiukkoja ja sitovia. Aikataulut ovat tiukat erityisesti pakollisten menojen kohdalla, jolloin aikataulua on noudatettava minuutintarkasti. Tämä tarkka aikataulujen noudattaminen oli haastateltavien mielestä stressaavaa. Lisäksi aikataulut ovat sitovia, jolloin niistä ei voi poiketa, ellei niin erikseen sovita. Tämä aikataulujen sitovuus voi herättää turhautumista. Sen sijaan aikataulujen noudattamista ei pidetty sinällään kovin vaikeana,

vaan ennemmin ärsyttävä seikkana. Haastateltavien oli oltava koko ajan tarkkana ja jaksettava ”kytätä” kelloa. Suhtautumiseen vaikutti myös haastateltavien tapa aikatauluttaa arkeaan ennen rangaistusta. Toiset haastateltavista olivat olleet aikataulutusten suhteen ”boheemimpia”, kun taas toiset olivat ennestään aikatauluttaneet arkeaan tarkemmin. Siinä missä boheemille tapauksille aikataulujen noudattaminen vaati opetteluja, niin jo aikaisemmin arkeaan aikatauluttaneet kokivat arjen menevän liian rutinoituneeksi. Aikatauluihin liittyvät suhtautumistavat olivat näin ollen yksilöllisiä.

Haastateltavat pyrkivät pitämään aikataulut rungoltaan mahdollisimman vakiintuneina. Näin he helpottivat aikataulujen oppimista ja vähensivät aikataulujen laatimiseen menevää aikaa. Rungoltaan vakiintunut aikataulu on keino vähentää aikatauluihin liittyvä stressiä. Kun pystyy jo osittain ulkomuistista muistamaan aikataulunsa, niin sitä ei tarvitse jatkuvasti tarkistella. Jatkuva aikataulujen tarkistelu voi olla hyvin stressaavaa, joten vakiintuneet aikataulut säästävät henkisiä resursseja. Pitämällä aikataulut lähes samanlaisina viikosta toiseen voi rikoksentekijä luoda itselleen uudet rutiinit. Tämä on osaltaan valvontarangaistuksen tarkoitus, koska aikataulutuksen kautta halutaan rikoksentekijöiden arkeen säännöllisyyttä, koska kaikilla sitä ei entuudestaan ole.

Aikataulujen sitovuus teki yllättäviin menoihin ja muutoksiin varautumisen haastateltaville vaikeaksi. Vaikka aikatauluja voi jälkikäteen muuttaa soittamalla esimerkiksi omalle valvojalle, niin monilla haastateltavista kynnyksellä tehdä näin oli korkea. Monesti kynnyksellä oli korkea, koska ei haluttu olla ”vaikeita”. Aikataulujen muuttaminen ymmärrettiin ylimääräiseksi vaivaksi, jota ei haluttu aiheuttaa. ”Vaikean” maineen välttäminen voitiin nähdä tärkeäksi, jotta asiointi yhdyskuntaseuraamustoimistolla pysyisi sujuvana. Lisäksi osa haastateltavista koki, että valvojat eivät olleet kovin halukkaita muuttamaan aikatauluja. Tämä saattoi vähentää halua yrittää muutoksia, koska yritys nähtiin jo etukäteen hyödyttömäksi.

Yksi aikatauluihin liittyvä erikoisuus liittyi siihen, kuinka monta minuuttia etuajassa sai kotiin palata pakollisen toiminnan jälkeen. Yksi haastateltava puhui 10 minuutin, toinen viiden minuutin ja yksi kolmen minuutin joustovarasta. On varsin erikoista, että tieto joustovaran pituudesta vaihtelee näin paljon haastateltavien välillä. Yksi selittävä tekijä voi olla, että 10 minuutin joustovarasta puhunut haastateltava oli huomannut sen käytännön kautta. Sen sijaan muiden kohdalla he eivät itse olleet testanneet tätä joustovaraa, vaan saivat sen tiedon valvojiltaan. Valvojien kertoma joustovara voi olla todellista joustovaraa pienempi.

Monet haastateltavista kertoivat joutuneensa odottamaan kodin ulkopuolella ennen kuin saivat mennä sisälle. Tämä johtui yleensä siitä, että aikatauluissa oli varattu ylimääräistä aikaa, jotta kotiin

ehtisi varmasti ajoissa. Erikoista tässä tilanteessa on, että tämä ongelma olisi kokonaan vältettävissä varsin yksinkertaisella tavalla eli laittamalla aikatauluihin vapaaehtoista toimintaa pakollisen toiminnan jälkeen, minkä myötä kotiin paluu ei ole enää minuutintarkkaa. Tämä käytäntö ei ole kuitenkaan yleinen, sillä vain H8 puhui tästä. Yhtenä selityksenä voi olla käytännön näkeminen turhaa monimutkaisuutta aikatauluihin tuovana asiana, kun monia erilaisia menoja laitetaan peräkkäin. Tämä voi olla ainakin osittain totta, koska monet eri merkinnät aikataulussa voivat hämmentää rikoksenteijää aluksi. Tosin alun opettelun jälkeen tämän käytännön käyttöönotto voi muuttua luontevaksi. Ehkä isompana syynä tämän käytännön vähyyteen on se, että aikataulujen minuuttitarkkuutta pidetään osana valvontarangaistuksen rankaisevuutta. Rikoksenteijää ei ehkä haluta päästää aikatauluissa liian ”helpolla”.

5.1.2 Oleminen

Olemisella viitataan siihen, kuinka rikoksenteijän tulisi olla, toimia ja käyttäytyä valvontarangaistuksen aikana. Valvontarangaistuksessa halutaan ohjata rikoksenteijän olemista tietynlaiseen suuntaan, joka näkyy erityisesti päihteettömyyden ja aktiivisuuden velvoitteissa. Päihteettömyyden velvoitteella kontrolloitiin haastateltavien päihdekäyttäytymistä. Tämä tapahtui pääasiassa säännöllisten puhallutusten kautta, mutta siihen kuului myös rangaistuksen alussa tapahtuva huumetestit. Yksi haastateltavista kuvasi hyvin valvontarangaistuksen päihteettömyyden periaatteet:

T: Millais tää sitte, täs on tää päihteettömyyden velvote, ni millais se on ollu?

H7: No se on ainaki, et tää ei saa olla sitte, ku on nää päivät, mitä on sovittu, niin ei yhtään, et se on niinku ihan täysin nolla toleranssi

T: Juu

H7: Sä et haise vanhalt viinalt etkä sä saa puhaltaa yhtään

Päihteettömyyden velvoite merkitsee nollatoleranssia päihteiden suhteen. Päihteettömyyden velvoite vaatii rikoksenteijöiltä tarkkuutta, koska esimerkiksi osa juomista, joita ei mielletä varsinaisiksi alkoholijuomiksi, voi sisältää pieniä määriä alkoholia. Näin sai huomata myös H3, kun hän huomasi yllätyksekseen ostamansa juoman sisältäneen 0,5% alkoholia. Vaikka alkoholin määrä oli vähäinen, niin se olisi jo rikkonut tätä päihteettömyyden velvoitetta. Välttääkseen houkutusta säännön rikkomiseen H3 antoi juomansa asuinkumppanilleen. Tämän kokemuksen jälkeen hän totesi tarkastavansa tarkkaan juomien tuotetiedot vastaavan varalle. Myös H6 kertoi katsovansa juomien tuotetiedot tarkkaan varmistaakseen, että ostaa alkoholitonta olutta. Päihteettömyyden velvoitteen noudattaminen vaatiikin vaivannäköä rikoksenteijältä.

Vaikka päihteettömyyden vaatimus on tiukka, niin se ei herättänyt haastateltavissa paljoakaan vastustusta tai negatiivisia tunteita. Korkeintaan sen koettiin aiheuttavan vaivaa, kun juomat täytyi tarkistaa tarkkaan alkoholin varalta. Kukaan haastateltavista ei ilmaissut päihteettömyyden olevan turha asia. Ilmeisesti päihteettömyyden merkitys ymmärrettiin ja hyväksyttiin. Myös haastateltavien lähtökohdilla oli todennäköisesti vaikutusta, sillä siviilipalveluksesta kieltäytyneillä ei ollut päihdetaustaa. Heidän kohdallaan päihteettömyys ei aiheuttanut suurta vaivaa. Toisaalta muista rikoksista tuomitutkaan eivät tyrmänneet päihteettömyyden velvoitetta, vaikka osalla heistä oli päihdetaustaa. Tämä saattoi johtua siitä, että päihdeettömyyden velvoite on rangaistuksissa vakiintunut käytäntö. Muista rikoksista tuomitut olivat saattaneet tottua tähän käytäntöön jo muiden rangaistusten yhteydessä.

Päihteettömyyden valvonnan kohdalla huomioitiin hyvin haastateltavan päihdetausta. Varsinkin siviilipalvelusta kieltäytyneiden kohdalla tämä korostui, koska kenelläkään heistä ei ollut päihdetaustaa. Heillä päihteettömyyden valvonta keskittyi pistotarkastusten ohella tapahtuviin puhallutuksiin. Valvojat eivät olleet ottaneet päihdeitä juuri puheeksi heidän kohdalla, ellei sitten kyseessä ollut jokin erikoistilanne. Esimerkiksi H3 kohdalla valvoja oli muistuttanut häntä päihteettömyyden velvoitteesta, koska H3 oli osallistumassa erityiseen tilaisuuteen, jossa saatettiin tarjota alkoholia. Myös korvaushoidossa oleminen pystyttiin valvontarangaistuksessa huomioimaan:

H4: (...) että emmä tiä mitä ne sinne työpaikkaan oli yhteydessä, mutta ku mä olin korvaushoidossa, niin määhän kävin joka päivä hakemassa lääkkeen päihdetyöntekijältä ja sitte mulla otettiin joka viikko huumeseuula, niin se varmaa helpotti sitte sen niinkun niitte valvonta niitte tyyppien, mut kyllä ne puhalluttamassa kävi aina niinkun vaikka olin puhalluta, minut puhallutetaan aina, ku mä käyn hakee lääkkeen, ni niin kyllä ne puhallutti silti että

T: Joo joo, että pysty sitte tavallaa huomioimaan tässä sun korvaushoidon, täs on nii tiukka se päihteettömyys vaan

H4: Joo on nii joo kyllähä se, ku se on lääkärin määräämiä lääkkeitä, että ei siinä se on se pantarangaistus, että ku siinä saa niinku ja sitte samal niinku yhdyskuntapalvelut ja kaikki nää, että kyllä lääkärin määräys saahan vankilassaki lääkärin määräämiä lääkkeitä syödä et

H4 oli sitoutunut korvaushoittoon ja hän kävi joka päivä päihdetyöntekijän luona. Hän sai käyttää lääkärin määräämiä lääkkeitä, mikä ei yllätä, koska näiden käyttö on myös sallittu muissakin rangaistuksista. Lisäksi korvaushoidon yhteydessä häneltä otettiin viikoittain huumeseuulat. Valvontarangaistuksen yhteydessä häneltä ei ollut otettu huumeseuuloja, joten tässäkin suhteessa korvaushoito huomioitiin. Puhallutuksia hänen kohdallaan kuitenkin toteutettiin samalla tavoin kuin

muidenkin haastateltavien kohdalla. Puhallutusten toteuttamista ei todennäköisesti nähty haitalliseksi, koska se on nopea ja helppo toimenpide toteuttaa pistotarkastusten yhteydessä.

Päihteettömyyden velvoite ei estä rikoksenteikijää säilyttämästä alkoholia kotona. Muutama haastateltavista kertoikin säilyttäneensä alkoholia vieraita varten. Valvontarangaistus ei voi luonnollisesti estää muiden kuin rikoksenteikijän juomista. Haastateltavien mielestä on kuitenkin ymmärrettävää, että herkästi päihteitä käyttävää kehoitetaan välttämään alkoholin säilyttämistä kotonaan. Päihteiden kotona säilyttäminen tuo omat riskinsä, sillä se voi aiheuttaa houkutusia rangaistusta suorittavalle. Päihteettömyyden velvoitteen noudattamisen kannalta lähipiiri voi olla riskiteikijä, kuten H5 toteaa:

T: Juu nii, et täs on varmaa sekin tietysti hyöty, kun just saa koton siinä sillai läheiste kans, ni niiltäki varmaa saa sillai (tukea), jos olis tarve

H5: Nii onhan siinä semmonen kuka sitte alkoholia tai mitä nyt käyttääkään, niin niitä houkuttimia voi olla vähä liian lähellä ja paljon että tota

T: Nii nii

H5: Tai ärsykeitä niin sanotusti sanottuna

T: Nii, kun ei täs kuitenkaa rangaistuksessa voi vaatii, et muut lopettaa se päihteidenkäytön

H5: Nii niimpä

Tämä on tärkeä näkökulma, koska läheiset ajatellaan usein päihteettömyyttä tukevanana tekijänä, mikä pitää usein paikkaansa. Läheisten kautta rikoksenteikijä voi saada tukea ja kannustusta päihteettömyyden noudattamiseen. Yhtä hyvin myös lähipiirissä voi olla ongelmia päihteiden käytössä. Tällöin lähipiiri tuo rasitteen päihteettömyyden noudattamiseen, kun rikoksenteikijä joutuu vastustamaan lähipiirin tuomia houkutusia. Haastateltavien kohdalla tilanne oli kuitenkin hyvä, eli läheiset toimivat voimavarana eikä niitä kuluttavana seikkana.

Aktiivisuuden velvoite merkitsi ensisijaisesti toimintavelvoitteen vaatimusten täyttämistä eli haastateltavien oli työssäkäynnin, opiskelun tai muunlaisen vastaavan toiminnan kautta täytettävä tietty tuntimäärä viikosta (vähintään 10 tuntia). Toimintavelvoitteen minimiajan täyttämisestä ei aiheutunut kenellekään haastateltavista ongelmia. Suurimmalla osalla haastateltavista oli työ- ja/tai opiskelupaikka jo entuudestaan, joten ei ollut yllättävää, että toimintavelvoitteen suorittaminen ei noussut erityisen ongelmalliseksi. Jos työ- tai opiskelupaikkaa ei ollut, niin työtoimintaa pystyttiin hyvin järjestämään muuta kautta tämän minimi ajan verran, kuten H4 ja H7 kohdalla oli tapahtunut. H7 kohdalla tilanne oli erityisen hyvä, koska hän pääsi haluamaansa työtoimintapaikkaan rangaistuksen ajaksi, ja joka oli hänelle myös entuudestaan tuttu. Rikoksenteikijän mielipide otetaan

näin ollen huomioon työtoimintapaikkaa valitessa. Sen sijaan H8:n kohdalla haasteita tuotti toimintavelvoitteen maksimiaika, joka töiden vuoksi oli lähellä ylittyä. Ongelma pystyttiin kuitenkin ratkaisemaan laittamalla osa toiminnasta vapaaehtoiseksi toiminnaksi, jota ei lasketa mukaan toimintavelvoitteeseen.

Toimintavelvoitteen täyttymiseen työllä tai opiskelulla liittyi myös haittoja, sillä se tarkoitti sitä, että aikaa ei jäänyt muihin hyödyllisiin toimintoihin kuten esimerkiksi a-klinikalla käymiseen. H6:n kohdalla oli käynyt niin, että työssäkäynti vei suurimman osan ajasta, jolloin a-klinikalle käymiseen ei jäänyt aikaa. Hän aikoi käydä siellä rangaistuksen loputtua saadakseen ajokortin takaisin. Tosin monien haastateltavien kohdalla näille muille toiminnoille ei ollut tarvetta. Erityisesti siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla työssäkäyminen tai opiskelun jatkuminen oli toimintana riittävä.

Aktiivisuuden velvoite ei herättänyt haastateltavissa vahvoja tunteita tai reaktioita. Ilmeisesti opiskelun tai töissä käymisen nähtiin kuuluvan normaaliin arkeen, joten toimintavelvoitteessa ei koettu olevan mitään erikoista. Lisäksi toimintavelvoitteen kautta arkeen tuli tekemistä ja mahdollisuus kulkea kodin ulkopuolella. Nämä tekijät todennäköisesti osaltaan selittävät haastateltavien neutraalia suhtautumista toimintavelvollisuuteen.

5.1.3 Fyysiset tilat ja liikkuminen

Valvontarangaistuksessa rajoitetaan rikoksenteijän liikkumanvapautta, sillä ilman erikseen aikataulutettua syytä hän ei voi lähteä kauaksi asuntonsa ulkopuolelle. Jokaisen rikoksenteijän asuntoon on asennettu seurantalaitte, joka hälyttää, jos hän on lähtenyt liian kauas asunnostaan ilman lupaa. Laitte pyritään asentamaan niin, että rikoksenteijät pystyvät olemaan mahdollisimman vapaasti asuntonsa sisällä. Haastateltavien puheet antoivat vahvistusta tälle näkemykselle, koska heidän kaikkien kohdalla laitteen kantama kattoi heidän asuntonsa sisätilat hyvin. Tosin ongelmiltakaan ei täysin ollut vältytty. H4:n kohdalla oli aluksi ollut vaikeuksia saada seurantalaitte toimimaan kunnolla, kun se teki vääriä hälytyksiä. Tämä oli hänestä varsin turhauttava tilanne. Tämän kaltaisia tilanteita pyritään varmasti parhaan mukaan välttämään, mutta teknologian oikuttelulta ei aina voi mitään. Muiden haastateltavien kohdalla laitteet olivat toimineet ilman ongelmia.

Vaikka haastateltavat totesivat seurantalaitteen kattaneen hyvin asuntonsa sisätilat, niin kovin pitkälle ulos sen kantama ei riittänyt. Kerrostaloissa asuneet haastateltavat kertoivat, ettei laite kattanut talon kaikkia kerroksia, vaan he pystyivät menemään vain jonkun verran rappukäytävää tai kerroksia alas, mutta ei ulos asti. Erilaiset arjen askareet kuten esimerkiksi roskien viemiset täytyi

hoitaa muiden asiointien yhteydessä. H4:n tilanteessa tämä liikkumisen rajoittuminen oli erityisen harmillista, kun pyykkitupa sijaitsi kerrostalon alakerroksessa.

H4: (...) se oli typerää, että kun mulla on tota nii toi pyykki, mulla on pyykkitupa siällä alhaalla tai meillä on koneet siällä alhaalla

T: Nih

H4: Ja sitte niinko, ku ei saa niinku edes talossa kävellä, että et saa pyykkituvalla mennä, että seki piti eriksee merkata siihe lappuu, että typerää niinku et sää voi tietää millo sun pyykkikori on aina täynnä

T: Joo

Liikkumisen rajoittumisen vuoksi pyykinpesusta oli tullut hankalasti suoritettava arkinen askare, joka vaati erillisen aikataulutuksen. Ymmärrettävästi tämä oli H4:n kannalta turhauttavaa, kun hän ei päässyt pesemään pyykkiä silloin, kun se olisi tarpeellista.

Valvontarangaistuksen aikana asunnon ulkopuolella tapahtuvaan liikkumiseen liittyi omat haasteensa. Erityisesti haastateltavan käyttämällä liikkumisvälineellä oli merkitystä. Haastateltavat kokivat, että kävellen tai omalla autolla liikkumisen tekevän arjesta helpompaa kuin julkisilla kulkuneuvoilla liikkuminen. Kävellen tai omalla autolla liikkuminen tekee liikkumisesta ennakoitavampaa. Sen sijaan julkisten kulkuneuvojen käyttäminen tuottaa enemmän haasteita, koska niitä käyttäessä joutuu mukautumaan niiden aikatauluihin ja varautumaan mahdolliseen myöhästymiseen aikatauluttamalla ylimääräistä aikaa. Haastateltavat kuvasivat julkisilla kulkuvälineillä liikkumisen tuottavan enemmän kiireen ja stressin tuntua kuin omalla kulkuneuvolla tai kävellen liikkuminen. Osalla haastateltavista ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tukeutua omaan kulkuneuvoon, koska esimerkiksi H6:lla ajokortti ei ollut voimassa. Muutaman haastateltavan kohdalla tärkeäksi nousi heidän lähipiirinsä tarjoamat kyyditykset, jolloin julkisiin kulkuneuvoihin ei tarvinnut tukeutua niin vahvasti.

Myös haastateltavan asuinsijainnilla oli merkitystä valvontarangaistuksen suorittamisessa. Lähellä kaupunkia tai asutuskeskusta asuvilla haastateltavilla oli palvelut lähellä ja helposti saatavilla. Kauempana asuminen edellytti enemmän matkustamista, jolloin liikkuminen vaati myös tarkempaa suunnittelua. Esimerkiksi H4 toi esille, että terveyskeskukseen pääseminen on monille haasteellista. Hänestä oli harmillista, että sairastuminen valvontarangaistuksen aikana merkitsi velvoitetta matkustaa terveyskeskukseen. Harvaanasutulla seudulla tämä usein tarkoittaa matkustamista pitkiä matkoja päästäkseen sinne. H4:n mielestä tähän pitäisi kehittää erilainen järjestely.

Luvan saaminen vapaa-ajan matkustamiseen ja poikkeaviin ulkonaliikkumisaikoihin oli vaihtelevaa, koska päätöksen tekee valvoja tapauskohtaisesti. Tämä oli osalle haastateltavista

turhauttavaa. Esimerkiksi H2 oli kokenut epäreiluksi sen, että ei ollut saanut kertaakaan lupaa olla ulkona myöhään, kun taas muut olivat lupia saaneet. Sen sijaan H7 oli tyytyväinen, että rangaistukseen ei kuulunut matkustuskieltoa. Hän oli saanut luvan mennä venereissulle yhdessä veljensä kanssa. Vapaa-ajan matkustamisen ja poikkeavien ulkonaliikkumisaikojen harkinnanvaraisuus on ymmärrettävää, koska poikkeamiset näistä rajoitteista tulee olla perusteltuja.

Suurimmalle osalle haastateltavista valvontarangaistus ja sen tuoma jatkuva valvonta ei häirinnyt yksityisyyttä. H1:n mielestä tämä johtui siitä, että valvonta ei ole liian tungettelevaa. Valvontarangaistuksen valvonta on suhteellisen kevyttä, kun pannan ja seurantalaitteen lisäksi rikoksenteijän kotiin ei tuoda muita valvontavälineitä kuten esimerkiksi valvontakameroita. Lisäksi tukipartioiden tekemät tarkastukset ovat lieviä ja lyhyitä. He eivät tee isoja kotitarkastuksia, vaan pikaisia käyntejä, mikä auttaa säilyttämään yksityisyyden tunnetta. Tosin H2:n ja H3:n kohdalla yksityisyys oli kärsinyt. H2 koki sen johtuvan siitä, että tukipartiot saattoivat minä hetkenä hyvänsä tehdä yllätystarkastuksen riippumatta siitä, mitä on tekemässä. Tämä ennakoimattomuus tuotti jännitteisen olon, mikä haittasi yksityisyyttä. H3:n kohdalla yksityisyyden tunne oli heikentynyt väliaikaisesti, kun tukipartiot eivät käyneet yli kahteen viikkoon hänen luonaan. Tästä seurasi voimakas stressaantunut olotila, jonka hän koki vaikuttavan omaan yksityisyyden tunteeseen asti. Yksityisyyden tunne ei siis ole aina vakaa asia, vaan se voi heilahdella eri tilanteissa. Tämä kertoo siitä, että yksityisyys ei ole yksinkertainen ilmiö.

Valvontarangaistuksen vaikutus haastateltavien kotiin liittyviin kokemuksiin vaihteli. H1:n kohdalla koti oli pysynyt tärkeänä turvapaikkana ja henkilökohtaisena tilana, jossa hänen ei tarvinnut jatkuvasti tarkkailla kelloa tai puhelinta. Sen sijaan H2 ja H3 kokivat kodin merkityksen muuttuneen, sillä he kuvasivat kodin muuttuvan pelkäksi ”asunnoksi”. Yhtenä syynä tähän mainittiin se, että kodissa oleminen ei ollut omaehtoista, vaan pakosta johtuvaa. Kun ei enää voinut itse määritellä, milloin kotona viettää aikaansa, tunne kodista omana tilanaan kärsi. Toisaalta valvontarangaistuksella nähtiin olevan varsin neutraaleja vaikutuksia kodin tuntuun. Erityisesti muista rikoksista tuomitut suhtautuivat hyvin neutraalisti tähän asiaan eli eroja nähtiin enemmän siviilipalveluksesta kieltäytyneiden välillä. Tämä on erikoista, koska heidänkin tilanteessa rangaistuksen suorittaminen kotona pitäisi olla uusia asia. Ehkä heille koti rangaistuksen suorittamispaikkana ei näyttäydä sen erikoisemmalta kuin muutkaan paikat.

5.2 Piilokontrolli

Valvontarangaistus tuottaa suoran kontrollin lisäksi piilokontrollia eli siinä epäsuorasti kontrolloidaan asioita, joita ei varsinaisesti pyritä kontrolloimaan. Tämä piilokontrolli vaikutti haastateltavien itsensä toteuttamiseen, sosiaalisiin suhteisiin sekä työhön ja opiskeluun.

5.2.1 Itsensä toteuttaminen

Monesti ihmiset toteuttavat itseään erilaisen vapaa-ajan toiminnan kuten esimerkiksi harrastusten kautta. Valvontarangaistuksessa pyritään mahdollistamaan rikoksenteekijöiden vapaa-ajan toiminnan jatkuminen. Esimerkkinä tästä on se, että vapaa-ajan toimintaa ei sisällytetä toimintavelvoitteeseen. Rikoksenteekijä voi halutessaan sisällyttää arkeen vapaa-ajan toimintaa ilman, että se aiheuttaisi ongelmia toimintavelvoitteen salliman maksimiajan täyttymisestä. Vapaa-ajan toiminnan ei myöskään tarvinnut sijoittua arkipäiville, vaan sitä sai olla viikonloppuisin. Tämä helpottaa näiden toimintojen mahdollistamista aikatauluihin, koska viikonloppuisin on yleensä vähemmän toimintaa kuin arkiviikolla. Muutamat haastateltavista mainitsivat aikatauluttaneensa viikonlopulle esimerkiksi ulkoilua. Vapaa-ajan toiminnat tarjosivat heille tekemistä viikonlopuille, jolloin heidän ei tarvinnut viettää koko aikaa pelkästään asunnossaan.

Koska vapaa-ajan toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, niin rikoksenteekijää ei voi pakottaa ottamaan vapaa-ajalle mitään erityistä toimintaa, vaan valvoja voi korkeintaan suositella sitä. Esimerkiksi H3:n kohdalla hänen valvojansa oli kehottanut häntä laittamaan enemmän toimintaa vapaa-ajalle. H3 oli kyllä ollut osallisena erinäisissä toiminnoissa, mutta näitä ei tapahtunut niin usein ja säännöllisesti, mitä valvoja olisi toivonut. Valvojan toiminnan tarkoituksena oli todennäköisesti varmistaa, ettei H3 suorittaisi rangaistusta liian passiivisesti viettämällä paljon aikaa asunnossaan. Vapaa-ajan toimintaan kannustamisen taustalla on myös uusintarikollisuuden vähentäminen, koska näiden toimintojen voi ajatella vähentävän aikaa rikosten tekemisestä sekä luovan uusia siteitä muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan. Tosin H3 on siviilipalveluksesta kieltäytymisestä tuomittu ilman muuta rikostaustaa, jolloin on erittäin epätodennäköistä, että hän tekisi muita rikoksia.

Vapaa-ajan toiminta tuli aikatauluttaa samalla tavoin kuin muut menot. Valvontarangaistuksen aikaiseen vapaa-ajan toimintaan osallistuminen vaati kykyä ajoittaa tämän toiminnan ajankohta tarkasti, mikä ei ollut osalle haastateltavista helppo tehtävä. Esimerkiksi H3 oli mukana lautapelejä pelaavassa porukassa. Oman aikataulunsa lisäksi hänen oli otettava huomioon ryhmän muiden henkilöiden aikataulut. H3 totesikin tarvitsevänsä mahdollisimman varhaista peliaikojen sopimista, jotta hän sai ne mahdutettua aikatauluihin. Asian esille ottaminen ei ollut H3:n mielestä vaikeaa,

koska peliporukka oli ilmapiiriltään rento ja avoin. Aikatauluttamisen näkökulmasta katsoen yksin tapahtuva toiminta on helpompi vaihtoehto kuin porukassa tapahtuva, koska silloin voi päättää itsenäisesti aikatauluista.

Vapaa-ajan toiminnan jatkumisen turvaamisesta huolimatta valvontarangaistus oli tuonut rajoitteita tähän toimintaan. Haastateltavat eivät voineet käyttää näihin toimintoihin enempää aikaa kuin aikataulussa määritellyn hetken, mikä toi omat haittansa. Esimerkiksi H3 kertoi joutuneensa toisinaan poistumaan peliporukasta kesken kaiken, kun aikataulussa määritelty aika tuli täyteen. Lisäksi pelattavan pelin valinnassa oli oltava tarkka, jotta sen pystyi pelaamaan loppuun aikataulun sallimissa rajoissa. Joissakin tapauksissa myös vapaa-ajan toimintojen kertamäärä viikossa pieneni. Esimerkiksi H2 kertoi hänen osallistumisensa järjestötoimintaan vähentyneen valvontarangaistuksen myötä. Hän pystyi vain kerran viikossa osallistumaan järjestön kokoukseen, mikä harmitti häntä. Vapaa-ajan toimintojen määrä oli rajoittunut muutamalla haastateltavalla myös sen vuoksi, koska he eivät aikataulutuksen vuoksi pystyneet osallistumaan yllättäen ilmi tuleviin tapahtumiin. Toisaalta toimintojen väheneminen ei ollut aina haitaksi. Esimerkiksi H1 tarkoituksella vähensi harrastuskertojen määrää viikossa ottaakseen yhden pitemmän harrastuskerran viikossa. Näin hän pystyi keskittymään harrastukseensa kunnolla ilman stressiä liian tiukasta aikataulusta.

Koska vapaa-ajan toiminta määritellään vapaaehtoiseksi toiminnaksi, voi rikoksentehtäjän jättää sen väliin niin halutessaan ilman rangaistusta. Asia ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen, sillä haastateltavat totesivat tämän usein tarkoittavan sitä, että toimintaan osallistumisen mahdollisuus menee siltä viikolta ohi. Seuraava mahdollisuus saattaisi koittaa vasta pidemmän ajan kuluttua riippuen siitä, miten tätä toimintaa oli aikataulutettu. Sen vuoksi haastateltavat eivät mielellään olleet jättäneet vapaa-ajan toimintaa väliin.

Vaikka vapaa-ajan toiminnan aikatauluttaminen tuotti haasteita, niin haastateltavien puheessa ei juurikaan tullut ilmi, että vapaa-ajan toiminnan aikatauluihin olisi tehty muutoksia jälkikäteen. Ainoastaan H3 kertoi soittaneensa valvojalleen, kun yhden tilaisuuden paikka oli muuttunut. Kenties tässäkin kohtaan on kyse samasta asiasta kuin aikataulujen muuttamisessa yleisesti eli ei haluttu olla "vaikeita" ja aiheuttaa vaivaa työntekijöille.

Yllättävänä haittana vapaa-ajan toimintojen kannalta oli valvontarangaistuksessa käytettävä panta. Valvontarangaistuksessa käytettävä panta on yleensä helppo pitää poissa näkyvistä esimerkiksi laittamalla se sukan alle. Sen vuoksi se ei yleensä herätä tarpeetonta huomiota muissa ihmisissä. Tietyissä vapaa-ajan toiminnoissa tämä panta voi kuitenkin joutua näkyville ja näin herättää turhan paljon huomiota. H1 kuvasi tämän kaltaisen tilanteen hyvin:

T: Mut haittaaks sitte toi panta mitenkään, se tietysti aika hyvin kuitenkin saa tollai niinku piiloon, mut tos varmaa kesäl vähä ongelmallisempi ulkopuoliset näkis?

H1: Niih ja on se nyt siinä on se... nii, jos kesälläki jotai shortsit vaikka jalassa, ni kyllähä se siitä näkyis, mutta ööh nyt se häirittee sen verran, että mulla on kuitenkin ollu ööö yleensä tapana käydä noissa julkisissa saunoissa silloin tällöin, mutta tota ja kyllä nytkin se varmastikki olis neuvoteltavissa silloin tällöin tehdä niin, mutta sitten sen oon suosiolla jättäny, koska tota ööh kuitenkin siellä se väkisin herättäs keskusteluu ja mä en halua sillä tavalla päätyä niinkun sen huomion keskipisteeks ja sitten jotenkin mä oon se henkilö muistetaan siitä yhdestä jutusta niih

T: Tavallaan saa tuijotustaki osaksee

H1: Nii ja sitten nimenomaan, ku se semmone saunassa käynti on sen pitäs ol niin semmone rentouttava ja rauhoittava kokemus, nii sitten veis sen

H1 luopui valvontarangaistuksen aikana julkisissa saunoissa käymisestä, koska hän koki, että hänen jalassaan ollut panta olisi herättänyt liian paljon huomiota muissa ihmisissä. Tämä ”huomion keskipisteeksi” joutuminen olisi hänestä pilannut saunan rauhoittavan ja rentouttavan tarkoituksen, joten hän päätyi luopumaan julkisissa saunoissa käymisestä.

Vapaa-ajan toimintojen lisäksi myös kotityöt olivat tuoneet sisältöä haastateltavien arkeen. Ne olivat teettäneet riittävästi tekemistä vapaa-aikana ja joissakin tapauksissa kotityöt olivat korvanneet muut harrastamiset kuten esimerkiksi H6:n kohdalla. Hänelle ei yksinkertaisesti ollut jäänyt aikaa muulle vapaa-ajan toiminnalle työn ja kotiaskareiden ohella. Hän ei myöskään ilmaissut kaivanneensa ylimääräisiä harrastuksia. Nämä erilaiset askareet saattoivat tarjota hänelle riittävän väylän itsensä toteuttamiseen, minkä vuoksi hän oli nykyiseen tilanteeseen tyytyväinen.

Vaikka valvontarangaistus tuotti haasteita ja rajoituksia vapaa-ajan toimintoihin osallistumiseen, niin haastateltavat eivät kokeneet, että olisivat suuremmin kärsineet tekemisen puutteesta tai itsensä toteuttamisensa rajoittumisesta. Ainoastaan H2 totesi joskus kokeneensa viikonloppuisin tylsistymistä, jos hänen asuinkumppaninsa ei ollut kotona. Osaltaan tätä tulosta selitti haastateltavien kyky järjestää korvaavaa toimintaa tilalle. Kun tietyn toiminnan suhteen tuli rajoitteita, niin uutta toimintaa keksittiin tilalle. Jos haastateltava ei esimerkiksi voinut osallistua ystävien kanssa asunnon ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan, niin korvaavaa toimintaa saatettiin järjestää haastateltavan luona. Esimerkiksi näin toimivat H1 ja H2. Tämä ilmentää haastateltavien kykyä mukauttaa itsensä toteuttamista valvontarangaistuksen vaatimuksiin.

5.2.2 Sosiaaliset suhteet

Valvontarangaistus ei koske ainoastaan rikoksentekijää itseään, vaan sen vaikutus koskettaa myös hänen lähipiiriään. Haastateltavien lähipiirit suhtautuivat heidän rangaistuksiinsa ymmärtäväisesti ja kannustavasti. Yllättävää on, että yhdenkään haastateltavan lähipiirissä heidän samaa rangaistus ei

aiheuttanut häpeää. Näitä havaintoja voidaan selittää usealla asialla. Ensinnäkin siviilipalveluksesta kieltäytyneille on valikoitunut tietynlainen kaveripiiri, jossa ajatellaan samalla tavalla tietyistä asioista. Tässä kaveripiirissä valvontarangaistus voidaan nähdä tiettyjen periaatteiden noudattamisesta johtuvana seurauksena eikä varsinaisesti rikoksesta johtuvana seikkana. Tästä voidaan päätellä, että valvontarangaistukseen johtanut rikos vaikuttaa lähipiirin suhtautumiseen, mikä ilmenee korostuneesti juuri siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla. Siviilipalveluksesta kieltäytyminen on henkilön oma valinta, jota osataan arvostaa ja sen seurauksena tullut rangaistus herättää ymmärrystä. On mahdollista, että muiden rikosten kohdalla vastaanotto läheisiltä ei ole samankaltainen. Tosin tämä ei ilmennyt muista rikoksista tuomittujen haastateltavien kohdalla eli aivan yksiselitteinen tämä päätelmä ei ole. Heidän aikaisempi rikostausta saattaa vaikuttaa läheisten näkemyksiin. Tällöin joutuminen valvontarangaistukseen ei näyttäytyä niin hirvittävänä asiana, koska he ovat olleet tuomittuina aikaisemmin.

Mahdollisesti myös tuomion lyhyys ja tuomitsemisprosessin pitkä kesto vaikuttivat haastateltavien läheisten reaktioihin ja suhtautumiseen. Valvontarangaistuksen tuomiot ovat suhteellisen lyhyitä, koska tuomion maksimipituus voi olla vain puoli vuotta. Varsinkin muista rikoksista tuomituiden haastateltavien rangaistukset olivat suhteellisen lyhyitä (vaihdellen 1-3 kuukauden välillä). Lyhyttä tuomiota ei kenties nähty lähipiirissä niin vakavana asiana verrattuna pitkään tuomioon. Lisäksi muutama haastateltava mainitsi valvontarangaistukseen johtaneen tuomitsemisprosessin olleen pitkä. Esimerkiksi H2 puhui sen kestäneen vuoden. Todennäköistä on, että pitkän tuomitsemisprosessin aikana niin rikoksentekijä kuin lähipiirikin ehtivät sopeutua ajatukseen tulevasta rangaistuksesta.

Häpeän puuttuminen selitti osaltaan sitä, että valvontarangaistuksesta lähipiirissä puhuminen ei ollut ongelmallista haastateltaville. Siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla asian teki helpommaksi se, että kyseessä oli omasta valinnasta johtuva rangaistus, jota kunnioitettiin. Myöskään muista rikoksista tuomitut haastateltavat eivät nähneet ongelmia puhua rangaistuksesta lähipiirille. Esimerkiksi H6 kertoi, että rangaistuksesta suoraan puhuminen läheisille oli luontaista, koska heillä oli opittu avoimuuteen. Lisäksi H7 totesi rangaistuksen salaamisen turhaksi, koska asia ei siitä salaamisesta muutu. Sen sijaan rangaistuksesta ei aina kerrottu lähipiiriin ulkopuolelle kuulumattomille ihmisille. On ymmärrettävää, että näin yksityisestä asiasta ei haluta puhua lähipiiriin ulkopuolelle, koska ulkopuolisten reaktioita on vaikeampi arvioida etukäteen.

Koska valvontarangaistus rajoittaa rikoksentekijän arkea eri tavoin, on mahdollista, että läheisten vastuu joistakin arkisista askareista lisääntyy. Tästä läheisten taakan lisääntymisestä ilmeni

haastateltavien keskuudessa erilaisia näkemyksiä. H1 koki arjen tehtävien kuuluvan rikoksenteekijän omalle vastuulle. Hänestä rangaistusta ei voi käyttää tekosyynä, jolla näistä tehtävistä siirrettäisiin vastuuta muille. Toisille haastateltaville läheisten antama arjen apu tuotti joustavuutta ja helpotti valvontarangaistuksen suorittamista. Esimerkiksi H2:n läheinen kävi kaupassa hänen puolestaan, kun taas H6:ta läheinen auttoi kuljettamalla häntä autolla. Lisäksi läheisten vastuun kasvaminen voi olla hyödyllistä. Esimerkiksi H3:n mielestä hänelle teki hyvää, kun vastuu asioiden hoitamisesta siirtyi enemmän itseltä lähipiirille. Näin hän koki oppineensa paremmin jakamaan vastuuta muiden kanssa. Osaltaan näihin näkemyseroihin on voinut vaikuttaa se, asuuko henkilö yksin vai muiden kanssa. Esimerkiksi H1 asui yksin, kun taas H3:lla oli asuinkumppaneita.

Vastuun lisääntymisen lisäksi valvontarangaistus vaatii läheisiltä joustavuutta ja valmiutta tehdä kompromisseja. H3:n tilanne antoi hyvän esimerkin tästä, koska hän etsi rangaistuksen aikana asuintoveriensa kanssa uutta asuntoa:

H3: Et totta kai niinkun on joutunu jengi tekee kompromissei ja tota ja nyt varsinki täs asunnon etsimis hommas oli se, et kun niinkun öö... ollaan tai et sanotaanko nyt niin sillon, kun me etsittiin kämppää, kun me alotettiin tää homma ja mä en ollu viä valvontarangaistukses, niin tota sillon se oli tavallisempaa, et mä kävin yksin tai kahdestaan mun puolison kans näytössä (...)

T: Mmm joo

H3: Et nyt sit niinkun, kun mä oon valvontarangaistukses, mä oon siis saanu kyl sovittuu noit näyttöaikoiki sillee, et mä oon soitellu valvojalle (...), et mut sit niinku ku on ollu sellasii päivii, et ois esimerkiks kuusi näyttöä, niin sit tota me ollaan tehty silleen, et mä en oo menny, vaan muut on käyny porukalla ja kaikkii tälläsii juttui (...)

Läheiset joutivat tekemään kompromisseja siinä, miten näytöissä käymiset hoidettiin, koska H3 suoritti valvontarangaistustaan. Vaikka H3 oli parhaansa mukaan yrittänyt sovittaa asunonäyttöjä valvontarangaistuksen aikatauluihin, niin välillä tilanne oli ollut niin haastava, että oli parempi antaa muiden käydä näytöissä. Näin vastuu asunonäytöissä käymisestä siirtyi H3:ta enemmän hänen läheisilleen.

Valvontarangaistus ei aiheuttanut haastateltaville mitään esteitä kutsua tuttuja kylään. Haastateltavien välillä oli eroja siinä, hyödynsivätkö he tätä mahdollisuutta tuomionsa aikana. Osa alkoi kutsua enemmän tuttuja kylään, kun taas toiset eivät halunneet heitä käymään. He, jotka eivät halunneet tuttuja kotiinsa perustelivat asiaa sillä, että tuomio sujuisi paremmin tällä tavalla, tai että he olivat sopineet asiasta asuintoverinsa kanssa. Esimerkiksi yksi haastateltavista totesi läheisten näkemisen rangaistuksen aikana tuovan ongelmia, koska aika tuntuu sen jälkeen menevän

hitaammin. Hänestä oli helpompaa, kun ei tavannut läheisiä rangaistuksen aikana. Sen sijaan osalle haastateltavista vieraiden kutsuminen kylään toimi hyvänä tapana tavata tuttuja ihmisiä, koska valvontarangaistuksen myötä liikkuminen oli muuttunut rajoittuneemmaksi. H2 ja H3 kuvasivat vierailuja hyödylliseksi asiaksi, jonka he olivat huomanneet tuomion aikana. Tosin tämä järjestely ei ollut täydellinen, sillä kuten H3 toteaa, niin tällä tavalla ei pysty korvaamaan rentoa ihmisten tapaamista. Tämä johtui useasta syystä. Kutsuessaan tuttuja kylään hän joutui tekemään useita järjestelyjä kuten esimerkiksi siivoamaan ja sopimaan asioista asuinkumppanien kanssa. Lisäksi sosiaalisesta tilanteesta ei päässyt samalla tavalla pois kuin tavatessaan tuttuja kodin ulkopuolella. Nämä asiat lisäävät omia jännitteitään, joten tuttujen kotiin kutsuminen ei tuota samaa kokemusta kuin tavatessaan heitä muualla.

Huolimatta kotiin kutsumisen mahdollisuudesta on rangaistuksen myötä osalla haastateltavista joidenkin läheisten näkeminen vähentynyt. Esimerkiksi H6 näki rangaistuksen aikana lastaan harvemmin, koska vietti rangaistustaan läheisensä luona, joka sijaitti kauempana lapsen kodista. Häntä harmitti myös, että ei voinut mennä tapaamaan lähellä asuvaa sukulaistaan, koska laitteen kantama ei riittänyt. Toisaalta vastaavasti valvontarangaistus tarjoaa mahdollisuuden nähdä tiettyjä läheisiä ja tuttuja enemmän. H1 totesi, että tuttavat olivat valvontarangaistuksen myötä tulleet useammin käymään, koska hän ei voi liikkua vapaasti ulkona.

5.2.3 Työ ja opiskelu

Valvontarangaistuksen keskeisenä vahvuutena nähdään sen tuoma mahdollisuus rikoksentekijälle jatkaa työtä tai opiskelua. Valvontarangaistuksen tarkoitus on, että se haittaa työtä ja opiskelua mahdollisimman vähän. Tämä näkyy siinä, että työpaikoilla liikkuma-alueet oli asetettu laajoiksi. Kukaan haastateltavista ei ilmaissut työ- tai opiskelupaikalla liikkumista hankalaksi asiaksi. Lisäksi erilaisiin työhön tai opiskeluun liittyviä oli ollut helppo saada poikkeuslupia. Esimerkiksi näihin liittyvät matkat tai pidemmät ulkonaliikkumisajat eivät olleet tuottaneet haastateltaville ongelmia. H8 totesi valvojien kunnioittavan työmenoja paljon, mikä kuvaa asiaa hyvin. Toisaalta valvojilla ei ole suuria perusteita estää rikoksentekijöiden työhön ja opiskeluun liittyviä menoja kuten vapaa-ajan matkustamisessa voisi olla. Työn ja opiskelun mahdollisimman vähäinen haittaaminen on valvontarangaistuksessa vahva periaate, koska näin halutaan tukea rikoksentekijän arjen jatkuvuutta.

Työ- ja opiskelupaikalla oli iso merkitys siinä, kertoiko rikoksentekijä tuomiostaan siellä. Osa haastateltavista koki työ- tai opiskelupaikan ilmapiirin niin avoimeksi, että tuomiosta pystyi puhumaan esteittä. H6:n tilanne oli erityinen, koska hänen työnantajansa oli hänen

lapsuudenystävänsä, joten hän pystyi hyvin helposti puhumaan asiasta ja myös sopimaan erilaisista järjestelyistä. Hän ei kuitenkaan maininnut asiasta muille päälliköille. Toisaalta taas osa haastateltavista näki työ- tai opiskelupaikkansa sellaisena, että avointa tuomiosta puhumista ei koettu luontevaksi. Esimerkiksi H2 työskenteli päiväkodissa, joten asiasta puhuminen pienten lasten kuullen ei tuntunut hänestä järkevältä.

Valvontarangaistuksesta oli hyötyä työn kannalta. Esimerkiksi H6 ja H8 kertoivat valvontarangaistuksen myötä syntyneiden vakaiden rutiinien parantaneen heidän työssä jaksamistaan. Kiinteät rutiinit auttoivat varmistamaan riittävän levon ja palautumisen työpäivien jälkeen, mitkä ovat keskeisiä asioita työssä jaksamiselle. Toisaalta valvontarangaistus toi haittoja työskentelyyn, jotka monesti liittyivät aikatauluihin. H3 totesi, että valvontarangaistuksen alussa hänelle oli aikataulutettu liian vähän aikaa työhön. Hän kertoi, että työhön aikataulutettu aika päättyi juuri, kun paras ”flow” oli päällä, eikä hän näin päässyt hyödyntämään sitä. Ongelma kuitenkin pystyttiin ratkaisemaan aikatauluttamalla työhön pidempi aika. Sen sijaan H2:n ongelmana oli, että oppitunnit usein loppuivat aikaisemmin kuin oli aikataulutettu. Tällöin hän joutui usein odottamaan koululla ennen kuin pääsi lähtemään kotiin. H6 kohdalla haasteita tuotti työpaikan työaikojen epäsäännöllisyys, joihin aikataulutusta oli vaikea mukauttaa:

H6: Mmm emmä tiä sitte tossaki, ku mul on sellaset liukuvat työajat ollu aina, et mun ei välttämättä aina tarvis seittemältä mennä, mut kun tääl ei ole ketään seittemältä paikalla, että tota kelle mä soittasin, että käviskö, et jos mä meen yhdeksään

T: Mmm

H6: Kyllä varmasti kävis näille, mutta kun mä en pysty ilmottaa siihe

T: Juu

H6: Se laite rupee hälyttää, ku siellä xxx heti, ku tota mä en lähekkää töihi

T: Nih aivan, ellei sitte just eriksee sopis sitte jo etukäteen aikatauluihin meneekin yhdeksäks töihin ni

H6: Kun niit ei aina tiedä, ku se tietää aina työpäivän päätteeks

H6 olisi voinut joinakin päivinä mennä myöhemmin töihin, mutta valvoja ei ollut vielä siihen aikaa töissä, kun H6 normaalisti lähtee töihin, niin hän ei voinut ilmoittaa siitä. Näitä myöhempiä aamuja ei voinut myöskään aikatauluttaa etukäteen, koska mahdollisuus näihin tuli satunnaisesti, jolloin niitä ei voinut ennakoita. Sen vuoksi H6 joutui aina menemään samaan aikaan töihin, vaikka työssä olisi ollut mahdollisuus myöhäisimpiin työvuoroihin. Vaikka valvontarangaistuksen haittoja suhteessa hyötyihin näyttää olevan enemmän, niin haastateltavat pitivät valvontarangaistuksen vaikutuksia työhön yleisesti varsin vähäisinä.

Valvontarangaistus oli H8:lle erityisen keskeinen työn jatkumisen mahdollistaja, sillä hän toimi yrittäjänä. Hän totesi, ettei olisi voinut suorittaa siviilipalvelusta, koska vuoden poissaolo työstä oli mahdottomuus. Valvontarangaistus toi ratkaisu tähän tilanteeseen, koska hän pystyi rangaistuksen aikana jatkamaan lähes normaalisti työtään. Tällöin hän oli kyennyt ylläpitämään luomiaan asiakassuhteita, eikä hänen ollut tarvinnut pelätä menettävänsä asiakkaitaan. Valvontarangaistuksesta oli hänen mielestä muutenkin hyötyä työn kannalta, koska rangaistuksen luomat säännölliset aikataulut helpottivat muiden kanssa asioimista. Hänelle valvontarangaistuksen valitseminen näyttäytyi erityisesti käytännön ratkaisuna yrittäjyyden jatkamiseksi eikä samalla tavalla poliittisena kannanottona kuin muiden siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla.

On syytä ottaa huomioon, että valvontarangaistuksen vaikutukset rikosentekijän työntekoon ja opiskeluun riippuivat suuresti hänen työ- ja opiskelupaikastaan. Varsinkin työpaikkojen kohdalla olosuhteet voivat vaihdella paljon, mikä voi tuoda haasteita aikataulutuksen ja liikkumisen kannalta. Erityisesti yö- ja vuorotyö voivat aiheuttaa haasteita valvontarangaistuksesta suoriutumiseen. Työssäkävivistä haastateltavista kaikki tekivät päivätyötä, minkä vuoksi valvontarangaistuksen vaikutusta yö- tai vuorotyötä tekeville ei voitu tutkimuksessa arvioida.

5.3 Valvontarangaistuksen tuomat hyödyt ja haitat

Valvontarangaistus vaikuttaa monin tavoin rikosentekijän elämään. Vaikka rangaistus nähdään ensisijaisesti negatiivisena seikkana, niin se ei tarkoita, että sen tuomat muutokset olisivat pelkästään negatiivisia. Haastateltavat näkivät valvontarangaistuksen tuoneen heille sekä positiivisia että negatiivisia asioita.

Yhtenä positiivisena asiana haastateltavat mainitsivat kokemuksen valvontarangaistuksesta. Tämä näkemys ilmeni vahvasti siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla. Esimerkiksi H28 totesi kaikkien kokemusten olevan lähtökohtaisesti arvokkaita. Hän ajatteli valvontarangaistuksen myötä pystyvänsä hahmottamaan, millainen rangaistus se on varsinkin niille, jotka tuomitaan ”oikeista” rikoksista. Siviilipalveluksesta kieltäytyneille tämän asian korostuminen saattoi johtua siitä, että heillä ei ole rikostaustaa. Heidän kohdalla valvontarangaistus saattoi näyttäytyä enemmän uutena kokemuksena kuin muista rikoksista tuomituilla, joilla oli jo aikaisempaa rikostaustaa ja joille valvontarangaistus saattoi olla yksi rangaistusmuoto muiden joukossa. Lisäksi siviilipalveluksesta kieltäytymiseen liittyvä henkilökohtainen valinta saattaa lisätä motivaatiota rangaistusta suorittamista kohtaan. motivaatiolla voi olla vaikutusta tähän. Korkeamman motivaation vuoksi siviilipalveluksesta kieltäytyneet haastateltavat voivat nähdä valvontarangaistuksessa enemmän hyödyllisiä mahdollisuuksia.

Toisena positiivisena asiana ilmeni, että osa haastateltavista koki oppineensa valvontarangaistuksen aikana uusia asioita. Yksi jo aikaisemmin mainittu uusi taito oli ihmisten kylään kutsuminen, joka ei ole ollut kaikille itsestään selvä asia. Lisäksi esimerkiksi H26 koki oppineensa valvontarangaistuksen aikana erityisesti kiinteiden rutiinien tärkeyden:

T: Onks tässä jotai muita hyötyi sillai ollu?

H26: No joo on tavallaan ööö mä oon nyt, kun on kiinteet syömisajat ja tälleen, niin ruoka uppoo nopeemmin ja mä oon ensimmäistä kertaa ööö oikeesti normi painonen ja ööö myöskin se, että kun on kiinteet nukkumisajat, niin myöskin oon levänny sitte, ku on kiinteä unirytmii, niin se on kyl näis asioissa auttanut

T: Joo

H26: Että kyllä olen oppinu, kuinka tärkeää se kiintee ööö nukkumis- ja syömisrytmi on, että sen taidon opettanu ja sen mä jossain muodossa aion pitääkin että

T: Joo, et tavallaan tullu ne selkeet rutiinit arkeen, niistäkin ollu sit etuu

H26: Joo terveysetu selvästi

T: Nih ja monil muillekin varmaan sitte tietysti joilleki toisellaisille tuomituille varmaa muuteski kans iha hyvä, kun saa jotai kans... tavallaan rakennetta siihen arkeen

H26: Joo kyllä ja ööö niinku mä oon tukipartioille puhunutki siitä, että ku mä en oo pitäny missään vaiheessa itseeni syrjäytyneenä, että kun mä oon sosiaalinen ihminen, joka tekee päivätöitä ja tollee

T: Mmm juu

H26: Niin ööö jopa mä tunnen olevani enemmän yhteiskuntakelpoinen nyt, kun mä herään aikasin ja tollee

H26:lle kiinteät rutiinit eivät ainoastaan tuoneet terveysetua parantuneen ruoka- ja unirytmien kautta, vaan myös hänen kokemus omasta yhteiskuntakelpoisuudestaan parantui. On luontevaa, että hän haluaa pitää kiinni näistä opeista valvontarangaistuksen jälkeen. Siviilipalveluksesta kieltäytyneet näkivät valvontarangaistuksen myötä oppineensa uusia taitoja, toisin kuin muista rangaistuksista tuomitut.

Haastateltavat näkivät valvontarangaistuksessa monia positiivisia asioita, kun he vertasivat sitä vankeusrangaistukseen. Ensinnäkin heidän mielestä valvontarangaistuksessa sosiaalisten verkostojen ylläpito on paljon helpompaa kuin vankilassa. Läheisiä ja tuttuja saa kutsua kylään vapaasti sen sijaan, että tapaamiset rajoittuisivat tiettyihin tapaamisiin kuten vankilassa. Toiseksi asunnon säilyttäminen nähtiin valvontarangaistuksen vahvana etuna. Valvontarangaistuksessa saa jatkaa normaalisti asumista asunnossaan. Lisäksi valvontarangaistuksessa pystyy käymään töissä tai

opiskelemaan lähes normaalisti. Näin ollen tulot eivät putoa, mikä auttaa myös asunnon säilyttämisessä. Valvontarangaistuksen positiivisena puolena mainittiin myös se, että arjen on mahdollista jatkua suhteellisen normaalina rajoitteista huolimatta. H28 kuvasi, että vankilaan joutuminen tarkoittaa normaalin arjen katkeamista. Mukautuminen takaisin normaaliin arkeen voi olla helpompaa valvontarangaistuksen jälkeen, koska arkielämä ei valvontarangaistuksen aikana täysin mullistu.

Valvontarangaistukseen kuuluva päihteettömyyden velvoite nähtiin positiivisena asiana. Erityisesti näin koki H24. Hän totesi, että päihteettömyys oli tehnyt hänelle todella hyvää ja myös hänen lähipiirinsä oli tyytyväinen asiaan. Myös H22 mainitsi päihteettömyysvelvoitteen olleen hyödyksi, vaikka hänellä rangaistus olikin keskeytynyt tämän rikkomisen vuoksi. Valvontarangaistus tarjoaa mahdollisuuden katkaista päihteiden käytön, mikä on varmasti tärkeää monien kohdalla.

Valvontarangaistuksen tuomien positiivisten asioiden ja muutosten ohella haastateltavat kuvasivat sen tuoneen myös negatiivisia seikkoja. Valvontarangaistus herätti haastateltavissa negatiivisia tunteita, sillä monille haastateltavista valvontarangaistus tuotti stressiä ja jännitteisen olotilan. Nämä tunteet liittyivät aikatauluihin, joita täytyi seurata tarkasti. Aikatauluihin liittyvää kiireen tunnetta ei myöskään pidetty miellyttävänä. H21 kuvasi aikataulutuksen tuntuneen alistavalta, kun sitä täytyi pikkutarkasti hioa. Sen lisäksi joutuminen odottamaan kodin ulkopuolella ennen sisälle pääsemistä tuntui osasta haastateltavista nöyryyttävältä.

Haastateltavat totesivat valvontarangaistuksen hankaloittaneen normaalia arkea eri tavoin. Osaa arkisista askareista oli ollut hankala tehdä, kun liikkuminen oli rajoitettua. Esimerkiksi monet haastateltavista olivat joutuneet ajoittamaan roskien viemiset muiden menojen yhteyteen. Valvontarangaistuksen aikana osa haastateltavista oli joutunut karsimaan erilaisia menoja ja tapahtumia johtuen liikkumisen rajoittumisesta ja aikataulutuksesta. Muutama haastateltavista koki, että elämä muuttui valvontarangaistuksen myötä turhan rutinoituneeksi ja spontaanius jäi arjesta pois. On totta, että valvontarangaistuksen aikataulutukset eivät suosi yllättäviä menoja.

Yllättävää oli, että muutama haastateltavista kertoi valvontarangaistuksessa olevan passivoivia ja laitostavia vaikutuksia. H25:n kertomus antaa esimerkin tästä:

T: Nih, mut onks se ollu vaikeet keksii kotona silti mitää tällee toimintaa ittelleen, kun ei nyt voi lähtee sillai sit ulos?

H25: No ei se periaattees ole vaikeet, mut tota siis, mut mä en ole saanu tehtyy, et tää jotenki passivoi

T: Mmm

H25: Siis sillä tavalla (...) no aluks mä sain tehtyy kotona kaikkee, et mä ajattelin ”nyt mä oon niin paljon kotona, nyt mul on aikaa siivota kunnolla ja kaikkee”, mä sainki aluks tehtyy kaikenlais tälläst, mut sit niinku mitä pidemmälle ollaan tultu, ni sitä enemmän aikaa kotona ollu sit vaan oikeestaan sellast, et mä oon niinku kattellu telkkarii ja lueskellu jotai vähä ja sillee, et en mä saa siäl tehtyy mitää

Tämä passivoituminen on ristiriitaista suhteessa siihen, mitä valvontarangaistuksessa tavoitellaan. Valvontarangaistuksessa pyritään eri keinoin aktivoimaan tuomittua rikoksenteelijää, joten rangaistuksen tuoma passivoituminen on hyvin epätoivottu asia. H25:n mukaan passivoituminen liittyi siihen, että vapaa-ajalle ei haluttu aikatauluttaa niin paljon toimintaa kuin olisi voinut, vaan jäätiin mieluummin kotiin. Syynä oli se, että lisääntyvän aikataulutuksen nähtiin tuovan riskejä esimerkiksi erehdyksille tai väärin muistamisille. Oli helpompaa ja vähemmän riskialtista jäädä kotiin kuin aikatauluttaa useita menoja. Lisäksi H21 kuvasi valvontarangaistusta laitostavaksi rutiinien pakonomaisuuden vuoksi, mutta kuitenkin arveli laitostavuuden olevan lievempää suhteessa vankilaan.

5.4 Reagoinnit muutoksiin ja vaikutuksiin

Valvontarangaistus vaatii rikoksenteelijältä sopeutumista, sillä sen myötä arkeen tulee monia muutoksia. Suurimmalle osalle haastateltavista sopeutuminen valvontarangaistuksen tuomiin muutoksiin ei kuitenkaan tuottanut suuria vaikeuksia. Tosin sopeutuminen näihin muutoksiin ei ollut aina nopeaa, vaan niiden oppimiseen tarvittiin aikaa. Varsinkin ensimmäinen viikko oli ollut raskas osalle haastateltavista, kun he olivat joutuneet aktiivisesti kiinnittämään paljon huomiota valvontarangaistuksen tuomiin muutoksiin. Ajan myötä valvontarangaistuksen tuomista asioista oli tullut kuitenkin osa arjen rutiinia. Se, kuinka pitkään rangaistusta on suorittanut, voi olla merkitsevää rangaistukseen sopeutumisen kannalta, kuten H28:n kohdalla tulee ilmi:

T: (...) joo millais sitte kaikkii näihi, kun kuiteski täs tämmösii muutoksii on, kuinka vaikeet tai helppoo on ollu niinku tottua niihi tämmösii esimerkiks näihi aikatauluhi kaikkii?

H28: Mmm...noo sillee, että kai se nyt alkuun ihan aina, ku jotain uutta ja tietää nyt vaan tietyllä tavalla nyt vaan pitää toimia, niin kyllä sitä nyt niinkun aina lyhyen aikaa osaa tehdä lähteä vaikka minkälaisiin muutoksiin ja sitten ööö...no toisaalta niihin tottuukin, mutta sitten ehkä se siinä jossai vähä puolenvälin jälkeen oli semmosta vaikeinta aikaa, että rangaistusta on vielä jäljellä ja alkaa jo semmonen niinku tavallaa alun semmonen ehkä jotenkin eksoottisuus siitä kadota ja alkaa vaan turhauttaa, et on tää ny aika niinku jotenki hankalaa tää elämä ni sillee hankalinta, mutta nyt on taas tää viimeene kuukausi, niin tässä nyt ollaa nii loppu metreillä ja alkaa nii paljo mieltii sitte asioita, mitä tekee tän jälkeen, niin se nyt sillee helpottaa muutenki kevät tulee ja valaistuu, ni tää on nyt ehkä sillee helpompaa

H28:n tilanteessa valvontarangaistukseen sopeutuminen ei aluksi ollut vaikeaa. Rangaistuksen puolivälissä sen tuoma ”uutuuden viehäytys” oli alkanut kadota ja rangaistuksen tuomat muutokset olivat alkaneet tuntua puuduttavilta. Toisaalta rangaistuksen loppupuolella sen suorittaminen oli helpottunut, kun H28 oli voinut keskittää ajatukset rangaistuksesta vapautumisesta seuraavaan arkeen. Sen sijaan H25:n kohdalla tuntemukset rangaistukseen sopeutumisesta olivat vaihdelleet eli välillä sen suorittaminen oli ollut helpompaa ja välillä vaikeampaa.

Haastateltavat olivat hyödyntäneet erilaisia keinoja helpottaakseen valvontarangaistukseen sopeutumista. Esimerkiksi osa oli tutustunut valvontarangaistukseen etukäteen, muutama oli pitänyt aikataulut lähes samana luodakseen uudet rutiinit ja helpottaakseen niiden muistamista, yksi oli kirjoittanut blogia aiheesta pystyäkseen käsittelemään valvontarangaistusta, yksi pyrki pohtimaan rangaistuksen aiheuttamia tunteita analyttisesti ja muutama keskittyi työntekoon. Tämä laaja keinovalikoima kertoo siitä, että ei ole yhtä yleistä tapaa sopeutua valvontarangaistukseen, vaan jokainen valitsee omat keinonsa sopeutua. On yksilöllistä, millaiset keinot hän kokee sopiviksi vastatakseen valvontarangaistuksen tuomiin muutoksiin.

Valvontarangaistukseen etukäteen tutustuminen oli sopeutumisen keinovalikoimasta yllättävin, koska toisin kuin muut sopeutumisen keinot, siinä näkyi selkeä ryhmäjako. Valvontarangaistukseen olivat tutustuneet etukäteen vain siviilipalveluksesta kieltäytyneet haastateltavat. Heidän oli ollut helpompaa tutustua rangaistukseen etukäteen, koska he pystyivät varmasti tietämään, että päätyvät valvontarangaistukseen. Tietoa etsimällä he kykenivät selvittämään, millainen rangaistus valvontarangaistus on. He erityisesti olivat käyttäneet lähteinään muiden siviilipalveluksesta kieltäytyneiden blogeja, joista he pystyivät ammentamaan tietoa siitä, mitä rangaistus tulisi käytännössä olemaan. Tutustumalla valvontarangaistukseen etukäteen he pystyivät varautumaan ja ennakoimaan, mitä rangaistus tuo tullessaan ja miten siihen voi sopeutua. Muista rikoksista tuomion saaneet eivät erityisemmin hakeneet tietoa. Yksi selitys tähän voi olla, että he eivät olleet pystyneet ennakoimaan samaansa rangaistusta samalla tavalla kuin siviilipalveluksesta kieltäytyvät. He eivät voineet olla samalla tavoin sataprosenttisen varmoja siitä, että tulevat päätymään valvontarangaistuksen, kuten siviilipalveluksesta kieltäytyneet, vaan joutuivat odottamaan tuomiotaan saadakseen varmuuden asiasta. Heille tiedon hankkiminen ei näyttäydä samalla tavalla mielekkäältä asialta kuin siviilipalveluksesta kieltäytyneiden kohdalla.

Sopeutumisen keskeisenä tekijänä haastateltavat näkivät oikeanlaisen asennoitumisen. Tällä oikeanlaisella asennoitumisella tarkoitettiin useita asioita kuten esimerkiksi sitä, että päättää kääntää valvontarangaistuksen omaksi hyödykseen ottamalla siitä kaiken positiivisen irti, tai että hyväksyy

rangaistuksen pyrkimällä suorittamaan sen nurisematta läpi. Lisäksi haastateltavat kokivat oikeanlaisen asennoitumisen auttavan päihteettömyyden noudattamisessa. Oikean asennoitumisen voi ajatella olevan asia, jossa pyritään välttämään olemasta likaa negatiivisessa mielentilassa ja ajatuksissa. Näin pyritään säästämään henkisiä resursseja. Sen sijaan energia pyritään kohdistamaan rangaistuksesta selviämiseen. Oikeanlaisen asennoitumisen voi nähdä liittyvän motivaatioon. Oikeanlainen asenne voi merkitä, että rikoksentekijän pitää omata riittävän korkean motivaation rangaistuksen suorittamiseen. Ilman riittävää motivaatiota rikoksentekijän on vaikea kohdistaa tehokkaasti energiansa rangaistuksesta selviämiseen.

Läheisten rooli valvontarangaistukseen sopeutumisessa vaihteli haastateltavien mukaan. Osa haki enemmän tukea läheisistä, kun taas toiset eivät kaivanneet läheisten tukea rangaistuksen aikana. Parhaiten nämä erot näkyvät H25:n ja H27:n näkemyksissä. H25 hyödynsi läheisten tukea, jos rangaistus esimerkiksi turhautti. Lisäksi myös hänen tuttavansa suoritti valvontarangaistusta, jolta H25 pystyi saamaan vertaistukea ja tietoa. H27 ei sen sijaan halunnut läheisiä käymään, koska koki sen tekevän rangaistuksen suorittamisesta hankalampaa. Tämä johtui hänen mukaan siitä, että läheisten näkeminen saa ajan kulumaan hitaammin. Läheisten rooli voi olla siis hyvin ristiriitainen. Toisaalta läheiset tarjoavat vahvan voimavaran rangaistuksen suorittamiseen, mutta toisaalta ne voivat myös haitata sitä. Tämä on yllättävä näkökulma, koska usein läheiset nähdään voimavaroja tuovana asiana.

Valvojien rooli tuen antajina oli läheisiä vähäisempi. Haastateltavat tiesivät, että valvojilta olisi saanut tukea sopeutumiseen, mutta pitkien keskustelujen käymistä säännöllisesti ei nähty tarpeellisenä. Valvojille ei myöskään välttämättä jaksettu selittää samoja asioita, joita joutui joku muualla selittämään. Esimerkiksi korvaushoidossa käyneellä haastateltavalla ei ollut kiinnostusta selittää samoja asioita sekä korvaushoidon työntekijälle että valvojalle. Valvojien pienempi rooli tuen antajina on ymmärrettävä, koska he eivät ole samalla tavalla läheisiä ihmisiä, joille haastateltavien olisi mielekästä puhua tuntemuksistaan. Sen sijaan valvojien roolissa korostui käytännönneuvojen antaminen ja tiedonlähteinä toimiminen. Näitä asioita pidettiin osana valvojien työtä eli tavallaan itsestään selvinä asioina. Nämä asiat auttoivat haastateltavia sopeutumisessa, koska valvojilta pystyi saamaan tarvittavia tietotaitoa valvontarangaistuksen suorittamisesta. Lisäksi valvojilla on käytännön tuomaa kokemusta ja he pystyvät näin tarjoamaan käytännön neuvoja. Esimerkiksi valvojat voivat tietää valvontarangaistukseen kuuluvia ”sudenkuoppia” ja ohjeistaa tuomittuja rikoksentekijöitä niiden välttämässä.

Ei voida olettaa, että rikoksenteelijät ottaisivat kaikki valvontarangaistuksen määräykset mukisematta vastaan, vaan he saattavat ilmaista myös vastustusta. Tämä vastustaminen voi ilmetä sääntöjä rikkomalla. Yleisellä tasolla haastateltavat eivät pitäneet sääntöjen rikkomista järkevänä, koska se tuottaisi vain lisää turhia ongelmia. Turha niskoittelu ei olisi mielekäästä, koska kuten H26 totesi, että yhteiskunta on voitolla. Tällä hän tarkoitti, että yhteiskunta on niin vahva suhteessa rikoksenteelijään, eli on hyvin todennäköistä, että vastustaminen sääntöjä rikkomalla ei tuota juurikaan toivottua tulosta. Ei ole siis yllättävää, että sääntöjen rikkomista ei pidetty järkevänä toimintana ainakaan pelkän vastustamisen näkökulmasta. Tästä huolimatta muutaman haastateltavista olisi ajatuksen tasolla tehnyt mieli koetella rajoja. Vaikka ajatus vastustamisesta tuntui ajatuksen tasolla kiehtovalta, se ei suurien riskien vuoksi muuttunut käytännön teoksi.

Vaikka haastateltavat puhuvat vastustuksen vähäisestä houkuttavuudesta yleisellä tasolla, niin käytännössä vastustamista kuitenkin esiintyi. Tämä tapahtui pieninä rikkeinä, joita tehtiin välttämättömyyden vuoksi. Näitä rikkeitä olivat esimerkiksi luvattomat poikkeamiset erilaisissa reitin varrella olevissa paikoissa, joita tehtiin välttämättömien asioiden hoitamiseksi ja joihin aikataulus ei muuten taipunut. H28 puhui näistä rikkeistä ”terveen järjen valintoina”. Keskeistä näissä rikkeissä on, että niistä on lähes mahdotonta jäädä kiinni, ja että niiden seuraukset ovat pienet. Näissä rikkomuksissa korostui hyötyyn ja riskiin liittyvä puhe eli haastateltavat punnitsivat rikkomuksesta saadut hyödyt sen tuomia riskejä vasten. Jos hyödyt olivat riskejä isommat, niin rikkeitä voitiin tehdä. Riskien kasvaessa halu tehdä rikkomuksia väheni. Esimerkiksi H25 kertoi luvattomasta poikkeamisesta keskustassa yhtä tapahtumaa katsomaan työajallaan, mutta lopulta se käynti alkoi stressata niin paljon, että hän palasi työpaikalleen takaisin. Sen sijaan isompia rikkeitä ei haluta tehdä isompien riskien ja vakavampien seurausten vuoksi.

Aina rikkeitä ei tehty omaksi hyödykseen, vaan toisten auttamiseksi. Esimerkiksi H25 kertoi auttaneensa tuttunsa kissojen vahtimisessa. Tuttavan asunto sijaitsi aivan hänen työpaikkansa vieressä, joten se ei tuonut ongelmia liikkuma-alueiden suhteen. Kiinnijäämisriskiä ei juuri ollut, koska hän olisi voinut hetkessä palata takaisin työpaikalleen tukipartion tullessa. Lisäksi hän pystyi tekemään töitä etänä tuttavansa luona. Hän itseasiassa kuvasi tuttavansa luona töiden tekemistä mukavaksi, kun hän sai rauhaisan työtilan. Tilanne hyödytti sekä haastateltavaa että hänen tuttavaansa.

Toisaalta osa haastateltavista oli rikkonut sääntöjä vahingossa ilman selvää vastustamisen tarkoitusta. Esimerkiksi saattoi tapahtua aikatauluissa erehtymistä. Näiden seuraukset eivät olleet isoja, vaan lähinnä suullinen huomautus tai kuulemiseen joutuminen. Muutama haastateltavista oli

joutunut kuulemiseen aikataulujen rikkomisesta. Käytännössä kuuleminen tarkoitti, että haastateltava kävi tapaamassa yhdyskuntaseuraamustoimistolla valvojaansa ja keskusteli asiasta hänen kanssaan. Vaikka seuraamus ei ollut iso, niin se vaati kuitenkin oman vaivansa, joten siinä oli rankaiseva vaikutus. Pienten rikkomusten lievät seuraukset nähtiin perusteltuina. Jos jo pienistä rikkeistä seuraisi merkittäviä seurauksia, niin kynnyksellä tehdä isompia rikkeitä laskisi. H25 kuvaa osuvasti, kuinka tärkeää on, että rikkomuksista tulevien seurausten vakavuusasteikko on mielekäs:

T: Seki varmaa sitte ehkä ei tämmösis vahingos tapahtuvis myöhästymis ei, varmaa suhtauduttas eri taval, kun jos vaikka tahallaan just käyttäs päihteittä ni

H25: Joo totta kai

T: Nih

H25: Ja siin on sekin, et ne ei voi myöskään tavallaan niinku ikään kuin rangaista turhan ankarasti siit tommoste epähuomios tapahtuvast rikkeest, koska jos ne tekis niin, ni sit siin tulis se, että sit niinku tavallaan ois sama sit samal rahal tehdä jotai isompaaki

T: Nih

H25: Et jos niinku huomaa, et on mokannu ja tullu vaik just niinku, et en oookkaan matkallakaan kotiin siin vaihees, ku pitäs jo olla

T: Nih

H25: Ni sit, jos tietäis, et siit saattaa jo tulla varotus, ni sit niinku sit ois sama kans juoda vähä kaljaa siin he he, et niinku tavallaan, et siin on sekin puoli, et enhän voi tietenkään

T: Kyllä

H25: Niinku niiden pitää säilyttää sellanen niinku vakavuusasteikko siinä et

H22:n tilanteessa valvontarangaistuksen suorittaminen oli keskeytetty päihteisiin liittyvien rikkeiden vuoksi. Hän joutui kuulemiseen samalla tavoin kuin muissakin rikkeissä. Haastattelun tekohetkellä asiaa vasta selviteltiin, joten tuolloin ei ollut tietoa siitä, että jatkuisiko valvontarangaistus vai muuttuisiko se vankeusrangaistukseksi. Huomattavaa oli, että rangaistus ei keskeytynyt ensimmäisestä päihderikkomuksesta, vaan vasta toisesta. Päihderikkeet eivät näin aina heti johda rangaistuksen keskeytymiseen. Tosin tässä päihderikkeen luonteella on varmasti merkitystä eli sillä kuinka vakavasta rikkeestä on kyse.

Päihteettömyyden velvoite nähtiin kohtalaisen helposti rikottavana asiana, mutta haastateltavat eivät siitä huolimatta sitä velvoitetta halunneet rikkoa. Ehkä haastateltaviksi olivat myös valikoituneet tietynlaiset henkilöt, joille kiusaus rikkoa päihteettömyyden velvoitetta ei ollut niin suuri. Poikkeuksena tästä oli kaksi haastateltavaa, jotka olivat rikkoneet tätä velvoitetta erityisissä tilanteissa. Yhdellä tämä erityistilanne liittyi omaan syntymäpäiväjuhlaan, jossa hänelle oli varattu

alkoholijuoma, jonka hän nautti tukipartion käynnin jälkeen. Hän kuvasi tätä päihteettömyydenrikkomista voimaannuttavaksi kokemukseksi, kun hän tavallaan pystyi näyttämään järjestelmälle ”keskisormea”. Hän totesi, että tämän kaltaiset pienet kapinateot voivat muuttua isoiksi asioiksi. Toisella haastateltavalle asia liittyi matkaan, jossa nautittiin alkoholia. Hän tiesi, ettei hänen tarvinnut seuraavana päivänä lähteä mihinkään ja hänen kohdallaan tukipartiot kävivät harvoin kotona tarkastamasta. Näissä erityisissä tilanteissa korostui vähäinen kiinnijäämisriski samalla tavoin kuin muissakin sääntöjen rikkomisessa. Sen sijaan arkisissa tilanteissa ei päihteettömyyttä haluttu rikkoa.

Haastateltavilla oli erilaisia näkökantoja rikkeistä tulevien seurausten pelotevaikutuksesta. Seurauksilla nähtiin olevan riittävä pelotevaikutus, koska seurauksista aiheutuisi ylimääräistä vaivaa. Yllättävää oli, että valvontarangaistuksen muuttumista vankeusrangaistukseksi ei nähty suurena pelotteena, vaan pikemminkin rangaistuksen keskeytymistä. Jos valvontarangaistus muutettaisiin vankeusrangaistukseksi, niin rangaistus jouduttaisiin prosessin ajaksi keskeyttämään, mitä haastateltavat halusivat ennen kaikkea välttää. Toisaalta pelotteiden vähyyttä ihmeteltiin, kun pienemmistä rikkeistä seurasi yleensä suullinen huomautus tai kuulemiseen joutuminen. Varsinkin yöajan suhteen ei ollut pelotevaikutusta, koska tukipartiot eivät tee yllätystarkastuksia öisin. H28 jopa totesi, että tämän vuoksi yöaikaan voisi hyödyntää laajalti. Yöajat ovat valvontarangaistuksen valvonnan kannalta haastava kysymys, koska silloin halutaan turvata yörauha, mikä vankiloissakin on. Sen vuoksi tukipartiot eivät tee käyntejä haastateltavien asuntoon öisin. Näkemysten eroavaisuuksia selitti todennäköisesti yksilölliset erot. Se, mikä toisesta voi tuntua merkittävältä seuraukselta, ei välttämättä tunnu toisesta kovin vakavalta asialta. Lisäksi H26 arvioi, että jos näitä pienempiä rikkeitä tulisi toistuvasti, niin niiden seuraamuksia mietittäisiin uudelleen. Tämä liittyi jo aikaisemmin mainittuun rikkomuksista tulevien seuraamusten vakavuusasteikkoon. On luontevaa, että toistuvien rikkomusten myötä seuraamukset muuttuvat vakavimmiksi. Tämä hillitsee rikkeiden tekemistä, sillä vaikka henkilö pitäisikin ensimmäisiä seurauksia liian lievinä, niin tieto vakavimmista seurauksista voi hillitä halua tehdä rikkeitä.

5.5 Suhtautuminen yleisesti valvontarangaistukseen

Haastateltavat toivat esiin runsaasti erilaisia näkemyksiä liittyen valvontarangaistukseen. Monet näistä näkemyksistä liittyivät valvojiin ja heidän toimintaansa. Haastateltavien mielestä valvojien tuntemus valvontarangaistuksessa käytettävistä laitteista oli heikkoa. Tämä tuotti hankaluksi siltä osin, että laitteen toiminnasta oli hankalaa saada tietoa. Laitteiston oikutellessa haastateltavien oli ollut vaikeata saada apua valvojilta. Näitä tilanteita varten on kuitenkin monia yhteystietoja, joihin

voi soittaa saadakseen apua. Tämä ei ole välttämättä luonteva vaihtoehto kaikille, sillä osalle voi olla luontevampaa selvittää asiaa kasvatustien valvojan kanssa. Yhtäältä valvojilta ei voi vaatia täydellistä laitteiden tuntemusta, sillä nämä laitteet voivat olla varsin monimutkaisia, mutta toisaalta valvojalla on hyvä olla perustiedot laitteesta, jotta hän voi akuutissa tilanteessa auttaa asian selvittämisessä. Vaikka valvojien tekninen tieto ei ollut vahvaa, niin haastateltavat katsoivat heidän kuitenkin antavan hyvin neuvoja muissa asioissa tarpeen tullen. Toisin sanoen valvojien vahvuudet sijaitsivat valvontarangaistuksen käytäntöjen tuntemuksessa.

Haastateltavien puheessa tuli ilmi, että valvojien nähtiin olevan joissakin tilanteissa joustavia, mutta toisissa tilanteissa tiukkoja. Tämä saattaa kertoa siitä, että valvojat tekevät päätöksensä hyvin tapaus- tai tilannekohtaisesti. Toisaalta tämä on hyvä asia ja toisaalta haitallinen. On hyvä, että valvojat suhteuttavat päätökset tapaukseen ja tilanteeseen sopiviksi, mutta se vaatii myös valvojilta erityistä tarkkaavaisuutta, jotta asiakkaiden yhdenvertaisuus ei kärsisi. H11 totesikin, että on paljolti tuurista kiinni, millainen valvoja kenellekin valikoituu. "Sopivan" valvojan saadessa voi asiakassuhde valvojan ja valvottavan välille kehittyä oikein hyväksi. Monet haastateltavista pitivät valvojaansa mukavana ja pyrkivät vastavuoroisesti olemaan heille mahdollisimman mukavia ja helppoja asiakkaita. Tosin valvojan kannalta hänen toimintaansa ei saisi määrittää se, kuinka mukava asiakas on, vaan hänen tulisi pyrkiä toimimaan tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti. Valvojan pitää pyrkiä toiminnallaan vahvistamaan rikoksenteekijöiden yhdenvertaisuutta.

Valvontarangaistuksen vaatavuudesta ilmeni haastateltavien kesken eriäviä mielipiteitä. Osa piti valvontarangaistusta tiukkana ja vaativana rangaistuksena. Toisaalta osa piti sitä varsin yksinkertaisena rangaistuksena. Kenties yksilöllinen kokemus selittää nämä näkemysten eroavaisuudet, koska jokaisella oli oma näkemys siitä, kuinka rankaiseva rangaistuksen tulisi olla ja mikä on rankaisevaa. H17 jopa kyseenalaisti valvontarangaistuksen rankaisevuuden. Hän kuvasi oloaan "kolmevuotiaaksi lapseksi, joka on joutunut kotiarestiin". Sen sijaan H11 mielestä valvontarangaistus oli teknisesti hyvin toteutettu. Hän koki, että siinä on erilaisia elementtejä, jotka voivat "ahdistaa" tai rangaista. Hänestä on yksilöstä kiinni, mitkä asiat ahdistavat hänen kohdallaan. Haastateltavien näkemyksissä ilmeni eroja siinä, mitkä asiat heitä ahdistivat. Esimerkiksi H14 koki aikataulutuksen ahdistavana, mutta H13 korosti liikkumisen rajoittumisen negatiivisista vaikutuksista. Ei ole siis yllättävää, että näkemykset valvontarangaistuksen rankaisevuudesta poikkeavat toisistaan.

Vankeusrangaistuksen valitseminen valvontarangaistuksen sijasta nousi haastatteluissa monesti esille. Moni haastateltavista kertoi tietävänsä henkilöitä, jotka olivat valinneet mieluummin

vankilan kuin valvontarangaistuksen. On erikoista, että monessa tapauksessa vankila valitaan mieluummin kuin valvontarangaistus, vaikka tilanteen olettaisi olevan päinvastainen. Yksi syy tähän löytyy valvontarangaistuksen stressaavuudesta. Varsinkin aikataulujen jatkuva tarkkailu voi käydä hyvin stressaavaksi, joten vankilan valitseminen voi tuntua houkuttelevammalta. Päähteettömyyden velvoite voi olla myös syynä vankilan valitsemiselle, kuten H13 totesi. Jos rikoksenteijä kokee, että päähteettömyyden noudattaminen kotioloissa ei tule onnistumaan, voi tuntua järkevämmältä mennä suorittamaan tuomiota vankilaan. Lisäksi tuomion pituus näytti olevan tärkeä tekijä. Osa haastateltavista totesi, että jos tuomio olisi ollut pidempi, niin he olisivat valinneet enemmän vankilan kuin valvontarangaistuksen. Ilmeisesti valvontarangaistuksen suorittaminen olisi muuttunut pidemmällä tähtäimellä liian raskaaksi. Huomioitavaa on, että tämä ei ole pelkästään muista tuomioista valvontarangaistusta suorittavien näkemys, vaan myös yksi siviilipalveluksesta kieltäytynyt ajatteli näin.

Haastateltavat uskoivat valvontarangaistuksen olevan yhteiskunnalle hyödyllinen ja sen myös koettiin hyödyttävän monia rikoksenteijöitä. Esimerkkinä tällaisesta asiasta mainittiin päähteettömyyden velvoite, jonka voitiin nähdä auttavan monia. Lisäksi haastateltavat tiedostivat vahvasti valvontarangaistuksen pienemmät kustannukset suhteessa vankeusrangaistukseen ja sen nähtiin olevan selvä peruste valvontarangaistuksen käytölle yhteiskunnan näkökulmasta. Myös vankilaan liittyvien haitallisten ilmiöiden ja asioiden välttäminen oli haastateltavien mielestä valvontarangaistuksen etu. Esimerkiksi näihin kuuluvat työn tai opiskelun lähes normaali jatkuminen, asunnon säilyttäminen (erityisesti vuokra-asunto), läheisistä eristäytymisen välttäminen sekä vankilaan liittyvien ryhmien välttäminen. Valvontarangaistus vaatii kuitenkin huomattavaa sitoutumista sääntöjen ja velvoitteiden noudattamiseen. Jos rikoksenteijä pystyy sitoutumaan siihen, niin silloin valvontarangaistus voi olla kelpo rangaistus, kuten H13 toteaa:

T: Niih joo, mut millai onks mitä mielt silti oot täst valvontarangaistuksesta, onks tää silti iha kelpo rangaistus tyyppi?

H13: Noo no, jos pystyy sitoutumaan, niin siellä on niinko, se on jokaisel niinku iha, sen pitää jokaise käydä ite läpi se, että jos pystyy sitoutumaan, niin iha ok

Toisaalta siviilipalveluksesta kieltäytyvät eivät nähneet valvontarangaistusta omalla kohdallaan erityisen hyödyllisenä. Ehkä he kokivat elämäntilanteensa olevan niin hyvä, että rangaistuksella ei nähty olevan mitään annettavaa heille. Toisaalta lähempi tarkastelu muutti osalla mielipidettä, koska esimerkiksi H14 huomasi tarkemmin pohdittuaan, että valvontarangaistuksen myötä hän sai pitää asuntonsa ja hyvät yhteydet läheisiinsä.

H16 korosti tiedon saamisen tärkeyttä valvontarangaistuksesta, koska hän koki, että tätä rangaistusta tunnetaan huonosti. Tiedon saaminen oli hänestä sen vuoksi tärkeää, että rikoksenteekijä voi tehdä valistuneen päätöksen siitä, sopiiko valvontarangaistus hänelle. Hän itse haki tietoa aktiivisesti valvontarangaistuksesta eri lähteistä pohjustamaan päätöstään siviilipalveluksesta kieltäytymisestä. Tiedon merkitys ei koske vain siviilipalveluksesta kieltäytyneitä, vaan se hyödyttäisi kaikkia valvontarangaistukseen tuomittavia. Tiedon kautta voi tarkastella sopiiko rangaistus itselle vai onko jokin toinen rangaistus parempi vaihtoehto. Tiedon kautta pystyy myös karistamaan erilaisia rangaistukseen liittyviä ennakkokäsityksiä pois. Lisäksi tiedon avulla voi saada alustavaa käsitystä, mitä rangaistus tulee vaatimaan ja tarkoittamaan käytännössä sekä mikä auttaa rangaistukseen sopeutumisessa. Nämä asiat voivat auttaa valvontarangaistuksesta suoriutumista ja ehkäistä rangaistusten keskeytymistä, mistä hyötyvät rikoksenteekijän lisäksi koko järjestelmä.

Siviilipalveluksesta kieltäytyneet haastateltavat kokivat olevansa valvontarangaistuksen suhteen erikoistapauksia ja uskoivat sen myös näkyvän toimintakäytännöissä. He kokivat, että heitä ei edes pidetty rikollisina yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Esimerkiksi tämä näkyi siinä, että heidän valvonta oli väljempää, koska muun muassa puhelinsoittoja ei tehty kovin usein, valvontatapaamiset olivat lyhyitä sekä päihdekontrolli oli lievää eli painottui vain rutiinimaisiin puhallutuksiin. Tämä näkemys siviilipalveluksesta kieltäytyneiden erityisasemasta voi olla perusteltu useasta syystä. Osittain heidän erityisasema voi johtua siitä, että uusintarikoksen riskiä heidän kohdalla ei juuri ole. Kenelläkään näistä haastateltavista ei ollut aikaisempaa rikostaustaa ja heidän rikoksensa on luonteeltaan sellainen, että sitä ei voi uusua. Lisäksi heillä kaikilla oli elämänhallinta ja elämä yleisesti kunnossa, joten he eivät tarvitseet tukea näissä asioissa. Heillä ei ollut myöskään päihdetaustaa, joten tiukalle päihdevalvonnalle ei ollut tarvetta. Nämä seikat voivat selittää sen, miksi heidän kohtelunsa oli erilaista muihin rikoksiin tuomittuihin verrattuna. Ei ole järkevää käyttää suuresti resursseja sellaisiin henkilöihin, joilla ei ole tarvetta siihen. On mielekkäämpää käyttää näitä resursseja sellaisiin henkilöihin, jotka tarvitsevat enemmän tukea ja valvontaa valvontarangaistuksen suorittamiseen.

Yleisellä tasolla valvontarangaistus nähtiin kelvollisena ja kohtuullisen toimivana rangaistuksena, joka saattoi tarvita pientä hiomista (erityisesti H13 koki näin). Valvontarangaistuksen nähtiin olevan joidenkin kohdalla parempi vaihtoehto kuin vankila tai yhdyskuntapalvelu. Erityisesti H18 piti valvontarangaistusta hyvänä vaihtoehtona perheellisille, koska rangaistuksen voi suorittaa perheen luona. Valvontarangaistus oli haasteltavien mielestä toimiva vaihtoehto vankilalle. Yksi haastateltavista oli todella tyytyväinen, että pääsi valvontarangaistukseen vankeuden sijasta. H11

piti valvontarangaistuksen kaltaisia vankilan ulkopuolella tapahtuvia rangaistuksia tulevaisuutena, vaikka ei osannut arvioida, mikä valvontarangaistuksen rooli voisi olla.

Haastatteluissa tuli ilmi muutamia valvontarangaistukseen liittyviä kehittämisen kohteita. Näitä olivat poistumisen ja takaisintulon aikaikkunan pidentäminen, aikataulujen joustavoittaminen ja liikkuma-alueiden laajentaminen, laitteiden uusiminen, valvontarangaistusta suorittavien kohtelu yhdenvertaisemmaksi valvojien osalta sekä rangaistuksesta kieltäytymisen mahdollisuuden poistaminen. Osa haastateltavista halusi pidentää aikaikkunaa, jotta kotoa lähteminen ja kotiinpaluu eivät olisi niin minuutintarkkaa. H14 arvio aikaikkunan väljentämisen myös lisäävän valvontarangaistukseen sitoutumista:

H14: Mut jos miettii sitä valvontarangaistusta, niin kyllä mun mielest vaik niinku, mitä siinä vois hyvinki kehittää mun mielest, niin ehkä ensimmäisenä tulee mieleen just se, että et se aikaikkuna, milloin pitää tulla tai poistuu kotoo, niin se on lyhyt niin se on niinku kyllä tai, jos olis vaik niinku plus miinus viistoista minuuttii, nii ei se mä usko, et se sitä kuntouttavaa mitenkää pienentäs tai mun on vaikee keksii, miten se sitä niinku tai miten se niinku, mitä huonoi vaikutuksii, jos se laajentais siihe puolentuntiin sen aikaikkunan, niin en mä usko, et siin olis mitää huonoi vaikutuksii, päinvastoin mä uskon, et se parantais ihmisten sitoutumista siihen valvontarangaistukseen ja aiheuttas vähemmän semmost turhaa ehkä skismaa, sit taas niinku ööö rangaistuje ja niide työntekijöide välillä ja niinku, et se nyt ainaki vois niinku olla väljempi

Ongelma voisi ratkaista esimerkiksi aikatauluttamalla vapaaehtoista toimintaa ennen ja jälkeen pakollisen toiminnan, koska silloin aikataulu ei ole niin tarkka. Samalla tavoin aikatauluista yleensä toivottiin joustavampia, jotta yllättäviin menoihin voisi paremmin varautua. Nykyisen käytännön puitteissa on epäselvää voiko tällaisiin menoihin saada lupaa. Myös liikkuma-alueet toivottiin joustavammiksi siten, että oman asunnon ohella liikkuminen esimerkiksi pihalla tai oman kylän alueella olisi mahdollista.

H13 oli vahvasti sitä mieltä, että valvontarangaistuksessa käytettävät laitteet olivat vanhanaikaisia ja pitäisi korvata uudemmalla teknologialla. Hän ehdotti näiden laitteiden korvaamista älypuhelimilla, koska niihin on saatavilla erilaisia sovelluksia, joilla voi paikantaa GPS-sijainnin. Sen sijaan valvojlta toivottiin yhdenvertaisempaa kohtelua, koska esimerkiksi matkoihin saatavat luvat vaihtelivat valvojan mukaan. Yhdenvertaisuuden periaatteen toteutuminen on haastavaa, koska toisaalta valvottavien tilanteisiin pitäisi pystyä reagoimaan myös tapauskohtaisesti. H15:n mielestä valvontarangaistuksesta voisi poistaa kieltäytymisen mahdollisuus. Asia on kuitenkin ristiriitainen. Yhtäältä voi tuntua järkevältä, että valvontarangaistusta edes kokeiltaisiin, mutta toisaalta valvontarangaistus ei kuitenkaan sovi kaikille ja kaikkiin tilanteisiin.

Haastateltavat esittivät myös muutamia ideoita valvontarangaistuksen kehittämiseksi. Yksi ehdotus oli, että sairaustapausten kohdalla tukipartio voisi käydä tarkastamassa tilanteen siten, että sairaanhoitaja olisi partion mukana. Ajatuksena on, että tukipartion kautta voitaisiin tarkastaa sairaustapausten paikkaansa pitävyys. Tämä olisi hyödyllistä erityisesti tilanteissa, joissa etäisyydet ovat pitkät ja matkustaminen terveyskeskukseen on hankalaa. Haasteena tämän ehdotuksen toteutumiselle olisi kuitenkin rahoituksena saaminen sairaanhoitajan palkkaukseen. Toinen ehdotus oli, että kello 07.00-20.00 välillä saisi liikkua vapaasti joko oman pihan, kylän tai kunnan alueella, mutta siten että koko ajan pitäisi olla puhelimella tavoitettavissa. Tämän ajan sisällä hoidettaisiin työssäkäynnit ja muut asioinnit. Tämä on radikaali ehdotus, joka toisi huomattavasti lisää vapautta rangaistukseen sekä vaatisi uudenlaisten järjestelyjen luomista. Kolmas ehdotus oli, että rangaistukseen kehitettäisiin tiukkuusaste, joka seuraisi rikoksen astetta. Näin esimerkiksi ensikertalaiset pääsisivät helpommalla. Ajatuksen tasolla ehdotus kuulostaa luontevalta, jos vain yhdenvertaisuuden toteutuminen pystytään varmistamaan. Tämä mahdollistaisi rangaistusten tapauskohtaisen toteutumisen. Toisaalta järjestely ei ole ehkä tarpeen, koska nykyisin yhdyskuntapalvelun kautta hoidetaan lievät rikokset.

6. Yhteenveto

Tutkimuksen lähtökohtana oli rikoksenteelijän oma näkökulma valvontarangaistusta kohtaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten valvontarangaistus vaikutti haastateltaviin suoran ja piilokontrollin kautta, mitkä olivat valvontarangaistuksen hyötyjä ja haittoja haastateltaville, kuinka he suoriutuivat valvontarangaistuksesta ja vastasivat sen tuomiin muutoksiin ja vaikutuksiin, sekä kuinka he yleisemmin suhtautuivat valvontarangaistukseen. Valvontarangaistuksen tuottaman kontrollin pohdinnassa hyödynnettiin sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin teorioita. Näiden lisäksi motivaation, sopeutumisen ja vastustamisen käsitteet auttoivat tarkastelemaan, miten rikoksenteelija voi suoriutua rangaistuksesta ja vastata sen tuomiin muutoksiin.

Tutkimukseni aineiston keräsin teemahaastattelemalla kahdeksan rikoksenteelijää. Haastattelut on litteroinnin jälkeen analysoitu käyttämällä laadullista sisällönanalyysiä. Analyysin apuna olin hyödyntänyt QDA Miner Lite-ohjelmaa, jonka kautta pystyin luomaan koodausrunгон ja merkitsemään keskeisimmät kohdat haastatteluista. Haastateltavien ryhmä koostui kiinnostavasti neljästä siviilipalveluksesta kieltäytyneestä henkilöstä ja neljästä muista rikoksista tuomitusta henkilöstä. Vaikka tutkimukseni ei varsinaisesti ole vertaileva tutkimus, niin näiden ryhmien keskinäisiä eroja oli tärkeää ottaa huomioon.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että valvontarangaistuksen kontrolli vaikutti suorasti ja epäsuorasti haasteltavan arkeen. Suora kontrolli vaikutti muun muassa aikataulujen, tilan ja liikkumisen rajoittumisen sekä toimintaa ja päihteettömyyttä koskevien velvoitteiden kautta. Erityisesti aikataulujen vaikutus oli merkittävä, koska sen kautta määrittyi haastateltavien arki valvontarangaistuksessa. Tilan suhteen valvontarangaistuksen laitteiden kantama kattoi hyvin haastateltavien asuntojen sisätilat, mutta kantama sen ulkopuolelle ei ollut iso, mikä rajoitti tiettyjen askareiden tekemistä. Asunnon ulkopuoliseen liikkumiseen ja sen suunnitteluun vaikutti haastateltavan käyttämä liikkumistapa, koska julkisten kulkuneuvojen käyttö tuotti heille enemmän haasteita kuin liikkuminen omalla kulkuneuvolla tai kävellen. Päihteettömyyden velvoitteeseen haastateltavat suhtautuivat hyväksyvästi, mikä johtui osaltaan päihdetaustan puuttumisesta (siviilipalveluksesta kieltäytyneet) ja mahdollisesti käytäntöön tottumisesta (muista rikoksista tuomitut). On todennäköistä, että haastatteluihin on voinut valikoitua sellaiset henkilöt, joille päihteettömyyden vaatimus ei tuota ongelmia. Toimintavelvoitteen noudattaminen ei myöskään tuottanut ongelmia haastateltaville, sillä suurimmalla osalla heistä oli entuudestaan työ tai opiskelupaikka. Heille, joilla ei ollut, pystyttiin hyvin järjestämään vastaavaa toimintaa.

Piilokontrollilla oli vaikutusta itsensä toteuttamiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Vapaa-ajan toimintaan osallistuminen vaati aikataulutuksen, mikä toisinaan tuotti hankaluuksia varsinkin, jos toiminta tapahtui ryhmässä. Myös valvontarangaistuksessa käytetystä pannasta saattoi olla haittaa tiettyjen vapaa-ajan toimintojen kohdalla. Liikkumisen rajoittuminen hankaloitti haastateltavien ystävien ja tuttujen tapaamista kodin ulkopuolella, mutta vastapainoa tähän toi se, että valvontarangaistuksessa haastateltavat saivat vapaasti kutsua ystäviään kotiinsa. Osa haastateltavista hyödynsi tätä mahdollisuutta. Sen sijaan työssäkäyntiin ja opiskeluun valvontarangaistus vaikutti yllättävän vähän, koska liikkuma-alueet olivat laajat. Myös työhön ja opiskeluun liittyvät erilaiset menot pystyttiin valvontarangaistuksessa ottamaan hyvin huomioon.

Valvontarangaistuksen hyötynä nähtiin vankeusrangaistukseen liittyvien monien haittojen välttäminen. Esimerkiksi asunnon säilyminen, työn tai opiskelun normaali jatkuminen sekä paremmat mahdollisuudet nähdä läheisiä olivat haastateltavien mielestä valvontarangaistuksen etuja suhteessa vankeusrangaistukseen. Lisäksi erityisesti siviilipalveluksesta kieltäytyneet haastateltavat kokivat valvontarangaistuksen uutena kokemuksena ja uusia taitoja opettavana asiana. Arkeen tulleet rajoitteet ja spontaaniuden poistuminen olivat haastateltavista valvontarangaistuksen haittoja. Osa haastateltavista myös totesi valvontarangaistuksella olevan passivoivia vaikutuksia, mikä on yllättävää suhteessa valvontarangaistuksen tavoitteeseen aktivoida rikoksenteijää.

Haastateltavien valitsemissa sopeutumiskeinoissa oli yksilöllisiä eroja. He valikoivat itselleen parhaat keinot sopeutua valvontarangaistukseen vaihdellen työnteosta blogin kirjoittamiseen. Poikkeavana tästä oli valvontarangaistukseen etukäteen tutustuminen, joka oli siviilipalveluksesta kieltäytyneiden haastateltavien sopeutumiskeino. Sopeutuminen valvontarangaistukseen ei ollut haastateltavien mielestä mahdottoman vaikeaa, mutta osalla haastateltavista siihen tottuminen vei aikansa. Sen sijaan vastustamista haastateltavat eivät pitäneet yleisellä tasolla kannattavana, koska se aiheuttaisi vain ongelmia. Kuitenkin käytännön tasolla vastustamista tapahtui pieninä rikkeinä. Näitä rikkeitä haastateltavat perustelivat arjen järkitekoina, joiden kautta he hoitivat käytännön asioita tai auttoivat muita. Rikkeiden tekemisessä korostui siihen liittyvät hyödyt ja riskit, sillä vain hyötyjen ollessa riskejä suuremmat niitä tehtiin.

Kaikkiaan valvontarangaistusta pidettiin kelvollisena rangaistuksena, jolla on potentiaalia hyödyttää yhteiskuntaa ja rikoksenteijää itseään. Erityisesti sen pienemmät kustannukset suhteessa vankeusrangaistukseen tiedostettiin vahvasti. Lisäksi vankeusrangaistuksen haittojen välttäminen koettiin hyödyttävän rikoksenteijöitä ja yhteiskuntaa. Hyötyjen ohella haastateltavat arvioivat

valvontarangaistuksen tarvitsevan hieman hiomista esimerkiksi muuttamalla kotoa lähdön ja paluun aikaikkunaa joustavammaksi. Lisäksi haastateltavat ilmaisivat näkemyksiään valvojista. Heidän valvontalaitteiden tuntemusta pidettiin heikkona, mikä hankaloitti tiedon saamista niiden toiminnasta. Sen sijaan valvojien käytännön tietoa pidettiin hyvänä ja arvokkaana. Valvojien toiminta herätti ristiriitaisia näkemyksiä, sillä toisaalta valvojien joustavuutta ja tilanneharkintaa arvostettiin, mutta toisaalta koettiin, että rikoksenteekijöiden kohtelu ei ollut tasavertaista. Osa haastateltavista piti sattumanvaraisena sitä, saako hyvän valvojan vai ei.

Tuloksista voidaan päätellä, että valvontarangaistus vaikuttaa yksilöllisellä tavalla rikoksenteekijään. Tämän pystyi havaitsemaan esimerkiksi haastateltavien näkemyseroissa, jotka koskivat valvontarangaistuksen rankaisevuutta (kuinka tuntuva rangaistus oli), ja sitä mitkä asiat rangaistuksessa vaikuttivat eniten. Rikoksenteekijöiden tulkinnat ja kokemukset voivat erota paljon toisistaan, vaikka valvontarangaistuksen käytännöt olisivatkin yhtenäiset. Toisaalta myös haastateltavan taustalla näyttää olevan merkitystä, koska siviilipalveluksesta kieltäytyneillä olivat erityisen vahvat lähtökohdat. Heillä ei ollut rikos- tai päihdetaustaa sekä heillä kaikilla oli työ tai opiskelupaikka. Tämä vaikutti haastateltavien mielestä jossain määrin valvontarangaistuksen käytäntöihin, koska he kokivat saavansa erityiskohtelua. Lisäksi heidän tuomionsa perustui henkilökohtaiseen valintaan, jolla oli todennäköisesti vaikutusta valvontarangaistuksesta suoriutumiseen ja sen kokemiseen. He saattoivat pitää sitä enemmän kertaluontoisena kokemuksena kuin varsinaisena rangaistuksena. Muista rikoksista tuomituilla haastateltavilla sen sijaan oli aikaisempaa rikoshistoriaa, millä voidaan tulkita olevan myös vaikutusta näkemysten muokkautumiseen. Aikaisempien tuomioiden suorittamisesta on voinut olla hyötyä valvontarangaistuksesta suoriutumisessa. He ovat voineet esimerkiksi oppia erilaisia keinoja sopeutua rangaistuksiin. Esimerkiksi päihteettömyyden käytäntö on heille todennäköisesti tuttu muista rangaistuksista, jolloin he tietävät, miten mukautua siihen. He ovat voineet kokea valvontarangaistuksen eri tavalla kuin siviilipalveluksesta kieltäytyneihin haastateltaviin.

Tulosten suhdetta tutkimuksessa esitettyihin teorioihin on tarpeellista tarkastella niiden yhteensopivuuden selvittämiseksi. Valvontarangaistuksen kontrollia tulkitsin sosiaalisen kontrollin ja itsekontrollin kautta (vrt. Kivivuori 2008; Hirschi 2002). Sosiaalinen kontrolli viittaa yksilön ulkopuoliseen kontrolliin, joka voi olla virallista tai epävirallista. Valvontarangaistuksen voi katsoa edustavan virallista sosiaalista kontrollia, mutta siinä pyritään ylläpitämään myös epäsuoraa sosiaalista kontrollia mahdollistamalla läheisten läsnäolo, työssäkäynti ja omalla paikkakunnalla pysyminen rangaistuksen aikana. Haastateltavilla säilyi valvontarangaistuksen aikana yhteydet

näihin epävirallisen sosiaalisen kontrollin tekijöihin, joten valvontarangaistus onnistui tässä tavoitteessa. Tämä lisäksi erityisesti haastateltavien läheisten toiminta oli mielenkiintoista sosiaalisen kontrollin näkökulmasta. Läheisiltä ei ilmennyt torjuvaa käytöstä eikä häpeää haastateltavia kohtaan, mitkä olisivat olleet mahdollisia keinoja tuottaa sosiaalista kontrollia heitä kohtaan. Toisaalta osoittamalla hyväksyntää ja kannustusta läheiset ovat voineet sosiaalisesti kontrolloida haastateltavia jatkamaan rangaistuksen suorittamista. Epävirallisen sosiaalisen kontrollin lisäksi virallisella sosiaalisella kontrollilla oli merkitystä. Valvojat oli valtuudet käyttää virallista kontrollia haastateltavia kohtaan. Valvojat eivät ole kuitenkaan vahvasti pyrkineet rajoittamisen kautta kontrolloimaan haastateltavia, vaan pikemminkin tukemalla ja vahvistamalla haastateltavien epävirallista sosiaalista kontrollia mahdollistamalla esimerkiksi heidän vapaa-ajan toimintaan osallistumista.

Itsekontrolliteoriassa katsottiin yksilön rikollisuuden johtuvan paljolti heikosta itsekontrollista, johon valvontarangaistuksen voi katsoa pyrkivän vaikuttaa (vrt. Kivivuori 2008; Hirschi 2002). Valvontarangaistuksen suorittaminen vaati haastateltavilta paljon itsekontrollia. Aikataulutusten noudattaminen tarvitsi haastateltavilta kurinalaisuutta, sillä aikatauluja oli jaksettava seurata päivittäin. Lisäksi aikataulutus ja liikkumisen rajoittuminen estivät impulsiivisuutta, kun haastateltavat eivät voineet tehdä hetken mielijohteesta muutoksia arkeen. Päinvastoin arki valvontarangaistuksessa vaati suunnittelua ja pitkäjänteisyyttä, kun aikatauluja täytyi laatia tietyille aikavälille. On syytä myös huomioida päihitteettömyyden velvoitteen merkitys siinä suhteessa, että sillä voidaan ehkäistä päihiteiden itsekontrollia heikentävää vaikutusta. Kaikkiaan valvontarangaistuksen vaatima kurinalaisuus pyrkii vahvistamaan rikoksentekijän itsekontrollia ja impulssien hillintää.

Motivaation käsitteellä on yhteys aineistoon erityisesti siinä, miten haastateltavat puhuivat asenteen vaikutuksesta valvontarangaistuksesta suoriutumiseen (vrt. Ryan & Deci 2000). Tämän asennoitumisen voi ymmärtää siten, että valvontarangaistuksen ulkoinen sääntely on osittain sisäistetty eli haastateltavat eivät toimi pelkästään ulkoisen sääntelyn perusteella. Valvontarangaistuksen kannalta sääntelyn sisäistäminen on toivottavaa, koska pelkän ulkoisen sääntelyn varassa toimiminen on voimia kuluttavaa. Sisäistetyimmän motivaation puolesta puhui myös haastateltavien tahto olla rikkomatta päihitteettömyyttä, vaikka he olivat tietoisia mahdollisuudesta rikkoa sitä. Toiminnan sisäistämisen kautta voi päihitteettömyyden velvoite tuntua ymmärrettävämmältä ja hyväksyttävämmältä, mikä motivoi sen noudattamista. Lisäksi on mahdollista, että siviilipalveluksesta kieltäytyneiden motivaatio saattoi olla erilaista verrattuna

muista rikoksista tuomittuihin. Heidän tilanteessaan rangaistus perustui henkilökohtaiseen valintaan, mikä voi näkyä vahvana motivaationa. Tämä voi selittää sitä, kuinka he näkivät valvontarangaistuksen enemmän kokemuksena ja mahdollisuutena oppia uusia taitoja.

Vankeusrangaistuksen sopeutumisen tarkasteluun kehitetyt lähestymistavat kuten synnynnäinen ja tuontiin pohjautuvat sopeutumismallit olivat hyödyllisiä myös valvontarangaistuksen tarkastelussa (vrt. Dhami ym. 2007; Laan & Eichelsheim 2013). Synnynnäinen malli viittasi rangaistuksen ympäristöön ja tuontiin pohjautuva malli rikoksentekijän omiin elämän piirteisiin ennen rangaistusta. Valvontarangaistuksen synnynnäisillä piirteillä kuten aikataulutuksilla ja liikkumisen rajoittumisella oli merkittävä vaikutus haastateltavien arkeen, joihin he joutuvat sopeutumaan. Tuloksissa näkyi myös vahvasti haastateltavien omiin piirteisiin liittyvää sopeutumista, kun yksilöt käyttivät itselleen luontaisia sopeutumisen keinoja. Valvontarangaistuksen ympäristö antoi raamit siihen, miten haastateltavat voivat siihen sopeutua ja haastateltavien omat piirteet tarjosivat heille sopivat keinot sopeutumiseen. Lisäksi sopeutumiseen liitetyillä sosiaalisilla, oikeudenmukaisuuden ja tilanteellisilla tekijöillä oli oma roolinsa valvontarangaistukseen sopeutumisessa. Sosiaalisena tekijänä läheisten rooli oli yllättävän ristiriitainen, sillä vain osalle haastateltavista heidän tukensa oli tärkeää. Valvojien toiminnan oikeudenmukaisuus oli myös haastateltaville tärkeää, sillä heidän haluttiin toimivan oikeudenmukaisesti tehdessään päätöksiä. Tilanteellisena tekijä toiminta oli tärkeässä roolissa. Toimintavelvoitteen myötä toimintaan osallistuminen on pakollista valvontarangaistusta suorittaville. Haastateltavien kohdalla työssäkäynti tai opiskelu toimi tärkeänä tekijänä uusien arjen rutiinien luomisessa.

Vastustaminen oli haastateltavien keskuudessa hyvin käytännönläheistä ja hyötyyn perustuvaa, eikä niinkään asioiden tai järjestelmän vastustamista (vrt. Hollander & Einwohner 2004). Rikkomuksilla helpotettiin omaa arkea tai autettiin toisia. He eivät halunneet sen olevan näkyvää, koska he halusivat välttää rikkeistä tulevat seuraukset. Näyttää siltä, että toisin kuin vankeusrangaistuksessa, valvontarangaistuksessa olevat rikoksentekijät eivät käyttäneet kapinaa valtasuhteiden haastamiseen tai toimijuutensa vahvistamiseen. Tämä voi johtua siitä, että valtasuhteiden erot eivät ole niin korostuneet valvontarangaistuksessa sekä rikoksentekijöiden toimijuudelle annetaan tilaa esimerkiksi aikataulujen laadinnassa.

Kaikkiaan haastattelut tarjosivat mielenkiintoisia ja avartavia vastauksia kysymyksiini. Haastattelut antoivat tärkeitä viitteitä siitä, miten valvontarangaistus toimii ja näyttäytyy rikoksentekijöiden näkökulmista. Haastateltavat esittivät myös omista oletuksistani poikkeavia asioita. Olin yllätynyt

siitä, kuinka moni haastateltavista oli neutraaleja rangaistuksen suorittamiseen kotona ja sen vaikutuksesta kodin yksityisyyteen, koska olin ajatellut valvontarangaistuksen olevan tässä suhteessa paljon merkittävämpi asia. Myös valvontarangaistuksen passivoivat vaikutukset olivat yllättäviä, koska valvontarangaistuksessa pyritään vahvasti aktivoimaan rikoksentekijää. Tämä kertoo siitä, kuinka haastava tehtävä yksilön aktivointi on. Lisäksi haastateltavat antoivat tärkeää viestiä siitä, että valvojien toiminnan oikeudenmukaisuuteen on tarpeellista kiinnittää huomiota. Vaikka haastateltaville valvojien toiminnan joustavuus oli hyvä ja kannatettava asia, niin haastateltavien keskuudessa ilmeni kuitenkin kokemuksia siitä, että perusteet päätöksissä eivät aina olleet tasapuolisia. Rikoksentekijöiden tasapuolinen kohtelu on oleellista, jottei rikoksentekijän tarvitse toivoa olevansa onnekas sen suhteen millaisen valvojan tulee saamaan.

Tutkimukseni oli kokonaisuudessaan antoisa prosessi, jonka tehtävät ja tavoitteet tarkentuivat sen edetessä. Tämän voi huomata teemahaastatteluni rungosta, jossa on hieman erilaisia painotuksia ja käsitteitä kuin mitä lopullisessa tutkimuksessani on. Muutokset kuitenkin usein kuuluvat tutkimusprosessiin. Lisäksi koin hyvin mielekkääksi tavata haastateltavia ja kuulla heidän näkemyksiään valvontarangaistuksesta. Olen erityisen tyytyväinen, että haastateltaviin kuului erilaisia taustoja omaavia henkilöitä, mikä auttoi laajentamaan aineiston näkökulmia. Olen myös tyytyväinen tutkimukseni saavutuksiin. En oleta pystyneeni antamaan tyhjentäviä vastauksia aiheesta, sillä se olisi mahdottomuus johtuen aiheen moninaisuudesta. On myös todennäköistä, että minulta on jäänyt analyysivaiheessa joitain näkökohtia huomaamatta. Tämä henkilökohtainen rajallisuus on hyväksyttävä tutkimukseen kuuluvana ja vaikuttavana asiana. Ennen kaikkea pyrin tutkimuksessani tarjoamaan uusia näkökulmia aiheeseen, jonka uskon myös toteutuneen.

7. Lopuksi

7.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen laadun arvioinnissa keskeiseksi asiaksi nousee sen luotettavuus. Tutkimuksessa luotettavuudella voidaan tarkoittaa useita asioita, mutta yleensä se kytkeytyy kysymyksiin totuudellisuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Tutkimuksen luotettavuuden tarkasteluun käytetään yleisesti käsitteitä reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetin käsitteellä viitataan tutkimustulosten toistettavuuteen. Validiteetin käsitteellä arvioidaan sitä, onko tutkimuksessa varmasti tutkittu sitä seikkaa, mitä on ollut tarkoitus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa näiden käsitteiden käyttö ei ole täysin ongelmaton, koska käsitteiden alkuperä on kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Käsitteet vastaavatkin paremmin kvantitatiivisten kuin kvalitatiivisten tutkimusten tarpeita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–136.)

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkija itse. On tärkeää, että tutkija myöntää olevansa avoin subjektiviteetti ja tutkimuksen keskeisin tutkimusväline. Näin luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia sisältäen tutkijan oman pohdinnan. Nämä piirteet eroavat selvästi kvantitatiivisesta tutkimuksesta, jossa pääasiassa luotettavuutena painotetaan mittausten luotettavuutta. (Eskola & Suoranta 2014, 211–212.) Tutkimukseni luotettavuutta arvioidessa päätin painottaa omaa toimintaani ja tarkastella, miten se on vahvistanut tai heikentänyt tulosten luotettavuutta.

Olen pyrkinyt vahvistamaan tutkimukseni luotettavuutta erilaisin tavoin. Erityisesti koen tutkimuksen eri vaiheiden raportoinnilla olevan suuri merkitys sen luotettavuudelle ja läpinäkyvyyden kannalta. Esittämällä avoimesti tutkimuksessa tehdyt ratkaisut ja sen eri vaiheet lukija voi arvioida tutkijan tekemiä ratkaisuja ja päätelmien järkevyyttä. Tämän vuoksi olen tutkimusasetelmaa tarkastelevassa luvussa pyrkinyt selostamaan tarkasti, millaisia menetelmiä olen käyttänyt aineiston hankinnassa ja analysoinnissa sekä perustelut niiden valinnalle. Lisäksi olen kuvaillut, miten olen etsinyt tutkimukseni haastateltavat, ja sekä miten haastattelut toteutettiin. Olen myös käsitellyt tutkimuksen eettisiä kysymyksiä, koska lukijoiden tulee saada tietoa tutkimuksen eettisestä luotettavuudesta ja siitä, mitkä eettiset kysymykset koskettavat aihetta vahvasti. Tutkimuksen vaiheiden raportoinnin lisäksi tutkimustulosten esittämisen tavalla on merkitystä. Olen pyrkinyt selostamaan tutkimusaineistosta tekemäni päätelmät, jotta lukija voi itse arvioida näiden paikkansapitävyyttä.

Tutkimuksen luotettavuutta vahvistavien tekijöiden lisäksi on kannattavaa käydä läpi sitä mahdollisesti heikentäviä tekijöitä. Näin ei tule annettua liian kiilloteltua kuvaa tutkimuksesta. Omien heikkouksien myöntäminen kuuluu oman subjektivisuuden hyväksymiseen, sillä tutkija ei ole ihmisenä erehtymätön tai täydellinen. Kokemattomuuteni haastattelijana ja tutkimuksen tekijänä on varmasti ollut vaikutusta luotettavuuden kannalta. Erityisesti haastatteluiden tekeminen oli kokemuksena uusi. Vaikka tietoa haastatteluiden tekemisestä on saatavilla, on haastattelutilanne aina omanlaisensa, johon ei voi täysin varautua. On todennäköistä, että kokemattomuuteni vuoksi en välttämättä saanut näistä tilanteista niin paljon irti kuin kokeneempi tutkija olisi voinut saada. Vastaava tilanne on ollut myös aineistoni analyysin kohdalla, sillä sisällönanalyysin tekemisestä minulla ei ole laajaa aikaisempaa kokemusta. Lisäksi tutkimukseni haastateltavien valikoituminen on voinut vaikuttaa tutkimukseni tulosten luotettavuuteen. On tärkeää korostaa, että haastatteleminen siviilipalveluksesta kieltäytyneillä henkilöillä on ollut erilaiset ja paremmat lähtökohdat verrattuna moniin muista rikoksista tuomittuihin. Näin ollen he ovat todennäköisesti kokeneet valvontarangaistuksen eri tavalla. On myös otettava huomioon, että yleisesti tutkimukseni haastateltaviksi valikoituneet henkilöt omaavat todennäköisesti paremmat lähtökohdat kuin monet muut. Haastavammat lähtökohdat omaavat henkilöt ovat todennäköisesti tutkimuksessani jääneet tavoittamatta. Vaikka nämä puutteet haittaavat tutkimukseni luotettavuutta, myöntämällä ne avoimesti pyrin tuomaan rehellisen kuvan tutkimuksestani, jonka voi osaltaan nähdä tutkimuksen luotettavuutta lisäävän tekijänä.

Tutkimukseni luotettavuuden kannalta valitsemani tutkimustulosten raportointitapa on ristiriitainen. Antamalla tilaa aineistossa esiintyvien näkemysten moninaisuudelle ja vivahteikkuudelle, pystyin tuomaan esille haastateltavien kokemusten yksilöllisyyden. Tosin tämän raportointitavan myötä tutkimukseni tulosten yleistettävyyttä heikkeni. Koen kuitenkin tutkimuksen luotettavuuden kannalta parempana seikkana, että annan tilaa tulosten moninaisuudella kuin yrittäisin muodostaa kiistattomia yleistyksiä, koska näin tarjoan totuudellisemman kuvan aineistostani.

7.2 Tulevaisuuden mahdollisuudet

Näin tutkimuksen lopuksi on hyvä arvioida, millaisia mahdollisuuksia valvontarangaistus tarjoaa tuleville tutkimuksille. Näitä mahdollisuuksia on useita, sillä tässä tutkimuksessa pystyttiin tarkastelemaan vain osaa valvontarangaistuksen monitahoisesta aihealueesta. Koen erityisesti tärkeäksi tutkia lisää valvontarangaistuksen luomaa passivoitumista ja aktivoitumista, naisten näkökulmaa valvontarangaistuksesta sekä rikosentekijän sopeutumista takaisin normaaliin elämään valvontarangaistuksen jälkeen.

Tutkimuksessani ilmennyt valvontarangaistuksen aiheuttamaa passivoituminen on aiheena kiinnostava ja sitä olisi tärkeä tutkia lisää. Vaikka valvontarangaistuksessa pyritään monin keinoin aktivoimaan rikoksentekijää, niin yksi haastateltavista erityisesti mainitsi sen aiheuttavan passivoitumista. Passivoitumista ja aktivoitumista on tärkeää tarkastella lisää, koska näin voidaan myös ymmärtää niiden välistä suhdetta. Passivoivista ja aktivoivista tekijöistä sekä niiden syistä tarvitaan lisää tietoa. Ymmärtämällä näitä mekanismeja paremmin voidaan pohtia myös keinoja vaikuttaa niihin.

Kaikki tutkimuksessani haastattelemani henkilöt olivat miehiä, minkä vuoksi naisten näkökulma jäi huomiotta. Osittain tämä selittyy naisten pienellä osuudella valvontarangaistukseen tuomituista. Tämä on harmillista, koska heidän kauttaan olisi voinut avautua joitain erilaisia näkökulmia. Valvontarangaistuksen tutkiminen naisten näkökulmasta on varmasti mahdollista, mutta se voi vaatia aikaa ja kärsivällisyyttä haastateltavien löytämiseksi. Tämä kuitenkin tarjoaisi mahdollisuuden lisätä ymmärrystä valvontarangaistuksen soveltumisesta naispuolisille rikoksentekijöille.

Tutkimuksessani tarkasteltiin pelkästään valvontarangaistuksen aikaista suoriutumista. Tutkimuksessani ei kiinnitetty huomiota siihen, millaista on rikoksentekijän sopeutumisen takaisin normaaliin arkeen rangaistuksen loputtua. Tämä normaaliin arkeen palaaminen voi kuitenkin olla yllättävän haastavaa. Aiheesta olisi tarpeellista kartuttaa lisää tietoa, minkä myötä voitaisiin kehittää myös keinoja tukea normaaliin arkeen palaamista.

Näiden aiheiden lisäksi valvontarangaistusta voidaan tutkia lisää tarkastelemalla sitä toisenlaisista näkökulmista. Esimerkiksi uusia näkökulmia valvontarangaistuksesta voidaan saada tarkastelemalla aihetta toisen ryhmän näkökulmasta. Selkeä kohderyhmä olisi valvojat, sillä heillä on merkittävä rooli valvontarangaistuksessa ja varmasti oma näkemys siitä. Lisäksi vertailemalla valvontarangaistusta toisiin rangaistuksiin lisää voidaan ymmärtää valvontarangaistusta paremmin. Toinen tapa vertailla on tarkastella Suomessa käytettävää valvontarangaistusta ulkomailta käytettäviin vastaaviin rangaistuksiin.

Kaikkiaan valvontarangaistus tarjoaa aiheena lukuisia tutkimisen mahdollisuuksia, joihin kannattaa tarttua rohkeasti. Vain tutkimalla valvontarangaistusta eritavoin voidaan aiheesta saada kattavaa tietoa, jolla voidaan kehittää sitä eteenpäin niin, että se hyödyttää paremmin sekä rikoksentekijöitä että yhteiskuntaa.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Andersen, Lars H. & Andersen, Signe H. (2014) Effect of Electronic Monitoring on Social Welfare Dependence. *Criminology & Public Policy* 13 (3), 349-379.
- Bosworth, Mary & Carrabine, Eamonn (2001) Reassessing Resistance: Race, Gender and Sexuality in Prison. *Punishment & Society* 3 (4), 501–515.
- Bronsens, Dorien & Donder, Liesbeth De & Dury, Sarah & Verté, Dominique (2016) Participation in Prison Activities: An Analysis of the Determinants of Participation. *European Journal on Criminal Policy and Research* 22(4), 669–687.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (2008) Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology* 49 (3), 182–185.
- Dhami, Mandkeep K. & Ayton, Peter & Loewenstein, George (2007) Adaptation to imprisonment: Indigenous or Imported? *Criminal Justice and Behavior* 34 (8), 1085–1100.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari (2001) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 133–157.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2007) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Juhani Aaltola (toim.) & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–43.
- Hirschi, Travis (2002) *Causes on Delinquence*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Hollander, Jocelyn A. & Einwohner, Rachel L. (2004) Conceptualizing Resistance. *Sociological Forum* 19 (4), 533-554.
- Kangaspunta, Heimo (2013) *Valvontarangaistuksen edellytysten selvittäminen. Rikosseuraamuslaitoksen Käsikirja 4/2013*. Rikosseuraamuslaitos. Helsinki.
- Kivivuori, Janne (2008) *Rikollisuuden syyt*. Helsinki: nemo.

Kurtto, Hanna (2013) Näkökohtia valvontarangaistuksen soveltamiseen. Teoksessa Tapio Lappi-Seppälä & Veera Kankaanrinta (toim.) Rangaistuksen määrääminen. Helsingin hovioikeuden julkaisu, 171–191.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laan, André van der & Eichelsheim, Veroni (2013) Juvenile adaptation to imprisonment: Feelings of safety, autonomy and well-being, and behaviour in prison. *European Journal of Criminology* 10(4), 424–443.

Laki Valvontarangaistuksesta 2011/330.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110330> . Viitattu 5.1.2016.

Laki Valvotusta koevapaudesta 23.8.2013/629.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629> . Viitattu 31.10.2016.

Linneborg, Henrik (2014) Rikollisuus sosiaalisena ongelmana rikosoikeudessa kontrollikulttuurin muutoksessa. Teoksessa Henrik Linneborg & Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 19–47.

Martela, Frank & Jarenko, Karoliina (2014) Sisäinen motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2014. Helsinki: Tulevaisuusvaliokunta.

https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_3+2014.pdf . Viitattu 6.2.2017.

Mohell, Ulla (2014) Valvottu koevapaus – Portti vapauteen.

http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/3040/valvottu_koevapaus . Viitattu 31.10. 2016.

Mäkinen, Olli (2006) Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Payne, Brian K (2014) It's a Small World, but I Wouldn't Want to Paint it: Learning from Denmark's Experience with Electronic Monitoring. *Criminology & Public Policy* 13 (3), 381–391.

Perustietoa totaalkieltäytymisestä – Aseistakieltäytyjäliitto.

<http://akl-web.fi/totaali/perustietoa> . viitattu 10.2.2016.

Rautniemi, Lasse (2012) Yhdyskuntapalvelu kansalaisyhteiskunnan ja valtion rajamailla. Teoreettis-empiirinen tutkimus. Tampere: Tampere University Press.

<http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8791-0> . viitattu 2.2.2017.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> . Viitattu 3.2.2016.

Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431.

Ryan, Richard M. & Deci, Edward L. (2000) Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology* 25(1), 54-67.

Schreier, Margit (2012) *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks: SAGE.

Statement of Ethical Principles (2012) – The International Federation of Social Workers (IFSW).

<http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/> . Viitattu 25.4.2017.

Suonio, Mari & Linneborg, Henrik & Lassila, Tytti (2014) Johdanto. Teoksessa Henrik Linneborg & Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla*. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 9–15.

Valvontarangaistus (2014) – Oikeusministeriö.

<http://oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajataavoitteet/kriminaalipolitiikka/seuraamusjarjestelma/valvontarangaistus.html> . Viitattu 14.1.2016.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Liitteet

Liite 1. Haastattelupyyntö

Haastattelupyyntö

Hei,

Olen Jutta Koskinen sosiaalityön opiskelija Tampereen Yliopiston Porin yksiköstä. Teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa liittyen valvontarangaistukseen. Tarkoitukseni on tutkia valvontarangaistuksen vaikutusta rangaistusta suorittavien henkilöiden kotiin ja arkeen sekä selvittää heidän ajatuksiaan kodin käyttämisestä rangaistuksen paikkana. Pyrkimyksenä tutkimuksessani on tuoda esille rangaistusta suorittavien henkilöiden oma näkökulma ja kokemus aiheesta. Erialaisten kokemusten ja näkökulmien saaminen valvontarangaistuksesta on tärkeää, koska nämä lisäävät ymmärrystä ja tietoa valvontarangaistuksesta ja voivat näin auttaa sen kehittämässä.

Näiden näkökulmien ja kokemusten saamiseksi haluaisinkin haastatella valvontarangaistusta suorittavia tai suorittaneita. Pyrkimyksenäni on toteuttaa haastattelut maaliskuun-huhtikuun aikana. Haastattelu kestää noin 45–60 minuuttia. Haastattelut tulevat perustumaan vapaaehtoisuuteen, joten haastateltavalla on oikeus keskeyttää haastattelu, milloin tahansa tai kieltäytyä vastaamasta esitettyyn kysymykseen.

Nauhoitan haastattelut tutkimustani varten. Nauhoitukset ovat vain tätä tutkimusta varten ja niitä ei luovuteta ulkopuolisille. Nauhoitukset ja kaikki muu haastatteluihin liittyvä materiaali säilytetään huolellisesti koko tutkimusprosessin ajan ja ne eivät tule ulkopuolisten nähtäville. Nauhoitteet ja muu haastattelumateriaali hävitetään, kun niitä ei tutkimuksessa enää tarvita. Nimiä tai henkilötietoja ei mainita missään vaiheessa tutkimusta.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni tai sinulla on jotain kysyttävää ja haluat lisätietoa, voit ottaa yhteyttä minuun joko sähköpostilla tai puhelimitse. Minut saa parhaiten kiinni sähköpostin kautta.

Ystävällisin terveisin,

Jutta Koskinen

sähköposti: xxx puh. xxx

Lupapyyntö/ Suostumus tutkimukseen osallistumisesta (Jää tutkijalle)

Aika ja paikka

Allekirjoitus

Nimenselvitys

Liite 2. a Teemahaastattelu runko

1. Taustatiedot/taustakysymykset

1. Rangaistuksen tausta
2. Kuinka pitkään suorittanut
3. Rikostausta
4. Asumistilanne
5. Asukastilanne
6. "Työtilanne"

2a. Valvontarangaistuksen suoran kontrollin vaikutus

Tila

1. Fyysisten tilojen rajoittuminen tiettyyn alueeseen
1. Liikkumisen rajoittuminen
2. Tilojen merkitysten muutokset
3. Muutokset tilojen käytössä
4. Yksityisyyden vähentyminen (jatkuvan valvonnan alaisuus)

Aika

5. Päiväohjelman vaikutus
6. Aikataulujen ehdottomuus/joustamattomuus/minuutin tarkkuus
7. Mahdollisuudet vaikuttaa aikatauluihin
8. Toiminnan rajoittuminen tiettyihin aikoihin
1. Rutiinien muutos

Oleminen

2. Aktiivisuuden velvoite
3. Toimintavelvollisuus
4. Päihteettömyys
5. Mahdollisuudet päättää omasta toiminnastaan
6. Passivoitumisen riski

2.b Valvontarangaistuksen piilokontrollin vaikutus

Sosiaaliset suhteet

7. Muutokset kanssakäymisissä
8. Perheen/läheisten taakan ja velvollisuuksien lisääntyminen
9. Taakan "kompensointi"
10. Ulkopuolelle jääminen (toiminnasta yms.)
11. Rangaistuksen tuoma häpeä

Itsensä toteuttaminen

1. Harrastusten/toiminnan rajoittuminen ja muuttuminen
2. Harrastusten korvaaminen toisilla/ uudet itsensä toteuttamisen tavat
3. muuta?

Työ/opiskelu

4. Rangaistuksen vaikutus (rajoitteet/ haasteet yms.)
5. Muutokset toimintamalleissa/käytännöissä
6. Työ/opiskelu piirin suhtautuminen rangaistukseen/mahdollisuudet keskustella rangaistuksesta

2c.Valvontarangaistuksen "kompensointi"/positiiviset seuraukset

1. Läheisten läsnäolon merkitys
1. Kuntoutus
2. Työn/opiskelun jatkuminen/toimintavelvollisuus
3. Päähteettömyyden hyödyt
4. Arjenhallinnan mahdollinen parantuminen
5. Palvelut

3. Reagointi/vastaus muutoksiin ja vaikutuksiin

a. Sopeutuminen

6. Keinot

7. Tottuminen
8. Tuen merkitys
9. Tuen muodot
10. Tuen lähteet (perhe/läheiset/viranomaiset yms.)
11. Tuen saatavuus

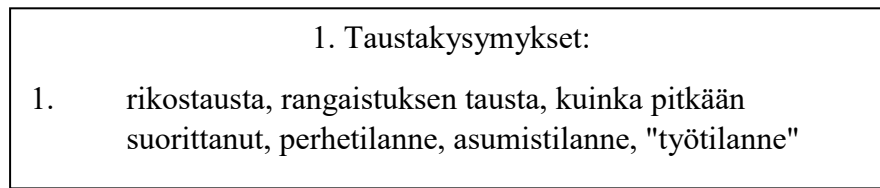
b. Kapinointi:

1. Keinot
2. Halukkuus
3. Mahdollisuudet
4. Seuraukset

4. Kodin käyttäminen rangaistuksen suorittamisen paikkana?

1. Soveltuvuus (kuinka hyvin toimii)
2. Sopivuus (eettisesti/moraalisesti yms.)
3. Käytön laajuus (enemmän/vähemmän yms.)
4. Luonnollinen seuraus teknologian kehittymisestä?
5. Tunkeudutaanko liikaa kodin yksityisyyteen? / julkisen järjestelmän puuttuminen kodin yksityisyyteen

Liite 2.b Teemarunko kuviona

2. Valvontarangaistuksen vaikutukset

a. Suora/Ilmi kontrolli:

- Tila
- fyysisten tilojen ja liikkumisen rajoittumien, tilojen merkitysten ja käytön muutos, yksityisyyden vähentyminen
- Aika
- päiväohjelma, aikataulujen tiukkuus, rutiinien muutos, toiminnan rajoittuminen tiettyyn aikaan, vaikutusmahdollisuudet
- Oleminen
- toimintavelvollisuus, päihteettömyys, aktiivisuuden velvoite, päätäntävalta omasta toiminnasta

b. Piilokontrolli:

- Sosiaaliset suhteet
- muutokset, ulkopuolelle jääminen, läheisten taakan lisääntyminen ja sen "kompensointi", rangaistuksen tuoman häpeän vaikutus
- Itsensä toteuttaminen
- rajoitteet, muutokset, uudet tavat
- Työ/Opiskelu
- rajoitteet, haasteet, työ/opiskelupiirin suhtautuminen

c. "Kompensaatio"/ positiiviset seuraukset:

- Hyödyt
- Läheisten läsnäolon merkitys
- Työn tai opiskelun jatkuminen /toimintavelvollisuus
- Kuntoutus
- Päihteettömyys
- Palvelut
- Arjenhallinnan mahdollinen parantuminen

3. Reagointi/vastaus muutoksiin ja vaikutuksiin

Sopeutuminen:

- keinot
- tottuminen
- tuki, sen merkitykset ja muodot
- tuen lähteet

Kapinointi:

- keinot
- halukkuus
- mahdollisuudet
- seuraukset

4. Kodin käyttäminen rangaistuksen suorittamispaikkana:

- soveltuvuus, sopivuus, yksityisyyteen tunkeutuminen, teknologian kehittymisen luonnollinen seuraus, käytön laajuus (enemmän/vähemmän)

Liite 3. Käytetty koodausrunko

- Taustatiedot
  - Tausta
- Suoran kontrollin vaikutukset
  - Aika
    - Aikataulutus
    - Muut tähän kategoriaan sopivat asiat
  - Oleminen
    - Aktiivisuuden velvoite
    - Päihteettömyys
    - Muut tähän kategoriaan sopivat asiat
  - Tila ja koti
    - Fyysiset tilat ja liikkuminen
    - Yksityisyys
    - Vaikutus kodintuntuun
    - Muut tähän kategoriaan sopivat asiat
- Piilokontrollin vaikutukset
  - Itsensä toteuttaminen
  - Sosiaaliset suhteet
  - Työ/opiskelu
- Rangaistuksen seuraukset
  - Positiiviset
  - Negatiiviset
- Reagoinnit muutoksiin ja vaikutuksiin
  - Sopeutuminen
  - Vastustaminen
- Suhtautuminen yleisesti valvontarangaistukseen
  - Näkemykset
  - Kehittämisajatukset ja kehittämisen tarpeet